

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Indrė NIŪNIAVAITĖ

**GYVENTOJŲ PAJAMŲ NELYGYBĖ IR JŲ
DIFERENCIACIJOS MAŽINIMO GALIMYBIŲ TYRIMAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2011

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Indrė NIŪNIAVAITĖ

GYVENTOJŲ PAJAMŲ NELYGYBĖ IR JŲ DIFERENCIACIJOS
MAŽINIMO GALIMYBIŲ TYRIMAS

Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)

Aš, ... teigiu,
kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų programos
magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas
.....
(parašas)

Magistro darbo autorius _____

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Indrė Niūniavaitė

Gyventojų pajamų nelygybė ir jos diferenciacijos mažinimo galimybių tyrimas.

Magistro darbas

Magistro darbe tiriama gyventojų pajamų nelygybė 2004 – 2009 metais Lietuvoje. Šį darbą sudaro trys dalys. Teorinėje darbo dalyje išanalizuota Lietuvos bei užsienio autorių mokslinė literatūra gyventojų pajamų nelygybės klausimais. Sudaryta gyventojų pajamų dinamikos bei struktūros, jų lygio – struktūros bei pasiskirstymo netolygumo rodiklių sistema.

Tiriamojame dalyje atlikta namų ūkių vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamikos bei struktūros analizė pagal gyventojų socialines ekonomines grupes, išskirtos diferenciaciją lėmusios priežastys, taip pat atliktas pajamų lygio bei struktūros ir pasiskirstymo netolygumo įvertinimas. Patvirtinta hipotezė, kad gyventojų pajamų nelygybė tarp skirtingų socialinių sluoksnių pasižymi dideliais skirtumais. Atliekant tyrimą naudoti Lietuvos Statistikos Departamento namų ūkių biudžetų atlikti tyrimai, Lietuvos bei komercinių bankų apžvalgų duomenys.

Trečiojoje dalyje pateikiamos gyventojų pajamų nelygybę mažinančios kryptys bei priemonės. Siūloma įvesti progresyvinius mokesčius.

SUMMARY

Indrė Niūniavaitė

Analysis of personal income inequality and ways to reduce differentiation of it.

Master's graduating study.

In this master's study have been analysed inequality of personal income in 2004-2009 years in Lithuania. Study consists from three parts.

First theoretical part of study dedicated to analyse scientific literature of Lithuanian and foreign authors, their positions about personal income inequality. There was created system of indicators about personal finance dynamic, structure and levels.

Searching part of this study is dedicated to analyse structure of dynamic of average households income, following social economical groups of residents. There was separated reasons, which determined differentiation of income. Also, have been researched levels and structure of income and there was evaluated dispenses of unevenness.

Study confirms hypothesis, that income inequality between different social groups is very great. In this study was used researches of households budgets from Lithuanian Statistics Department, data from Lithuanian and other commercial banks.

Third part shows course and remedies, how to reduce inequality of income. In conclusion, there is suggestion to introduce progressive taxes.

TURINYS

ĮVADAS	8
1. GYVENTOJŲ PAJAMŲ NELYGYBĖS TEORINIAI KLAUSIMAI	9
1.1. Gyventojų pajamų samprata	9
1.2. Gyventojų pajamų šaltiniai	10
1.3. Gyventojų pajamų nelygybės samprata ir jų perskirstymas	17
1.4. Gyventojų pajamų diferenciacijos vertinimas socialiniu ir ekonominiu požiūriu.....	22
1.5. Gyventojų pajamų nelygumo rodiklių sistema	26
2. GYVENTOJŲ PAJAMŲ NELYGYBĖS ANALIZĖ	31
2.1. Gyventojų pajamų nelygybės dinamikos tyrimas.....	31
2.1.1. Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui dinamikos tyrimas.....	31
2.1.2. Vidutinių disponuojamųjų pajamų pagal socialines – ekonomines grupes dinamikos tyrimas	38
2.2. Vidutinių disponuojamųjų pajamų lygio – struktūros ir pasiskirstymo netolygumo požiūriu: įvertinimas	48
3. GYVENTOJŲ PAJAMŲ NELYGYBĖS MAŽINIMO KRYPTYS IR PRIEMONĖS	55
IŠVADOS	61
LITERATŪRA	64
PRIEDAI	68
1 Priedas. Skaičiavimams naudotos formulės	69
2 Priedas. Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui 2004 – 2009 metais, Lt/mėn.....	71
3 Priedas. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis 2004-2009 metais, Lt/mėn.....	71
4 Priedas. Pagrindiniai ekonominės ir socialinės raidos rodikliai 2004–2009 m.....	72
5 Priedas. Pajamų struktūra mieste ir kaime 2004 – 2009 metais.....	73
6 Priedas. Vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūros lyginamieji svoriai mieste ir kaime 2004–2009 metais.....	73
7 Priedas. Vidutinės disponuojamosios pajamos pagal namų ūkio galvos socialinę-ekonominę grupę 2004 - 2009 metais, Lt/mėn.....	74
8 Priedas. Vidutinės socialinės išmokos pagal namų ūkio tipą 2004 - 2009 metais, Lt/mėn. grandininiai pokyčiai.....	74
9 Priedas. Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui pagal apskritis 2004 - 2009 metais kitimo tempai, proc.....	75
10 Priedas. Namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2009 metais, proc.....	76
11 Priedas. Miesto namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2009 metais, proc.....	77
12 Priedas. Kaimo namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2009 metais, proc.....	78
13 Priedas. Šalies namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2004 metais, proc.....	79
14 Priedas. Miesto namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2004 metais, proc.....	80
15 Priedas. Kaimo namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2004 metais, proc.....	81
16 Priedas. Tarpiniai skaičiavimo rezultatai. Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2009 m., Lt/mėn.....	82
17 Priedas. Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2008 m., Lt/mėn.....	83
18 Priedas. Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2007 m., Lt/mėn.....	84

19 Priedas. Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2006 m., Lt/mėn.....	85
20 Priedas. Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2005 m., Lt/mėn.....	86
21 Priedas. Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2004 m., Lt/mėn.....	87
22 Priedas. Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui 2004 - 2009 metais kitimo tempai, proc.....	88

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Pajamų diferenciacijos rūšys.....	17
2 lentelė. Gini koeficiento reikšmių vertinimas.....	28
3 lentelė. Vidutinių disponuojamųjų pajamų Lietuvoje vienam namų ūkio nariui grandininiai padidėjimo tempai, proc. 2004 – 2009 metais... ..	35
4 Lentelė. Vidutinės disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui Lietuvos apskrityse 2004 - 2009 metais pokyčiai.....	36
5 lentelė. Vidutinių disponuojamųjų pajamų grandininiai ir baziniai pokyčiai mieste ir kaime 2004 – 2009 metais.....	39
6 lentelė. Vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamika Lietuvoje pagal namų ūkio tipą 2004 – 2009 metais.....	44
7 lentelė. Vidutinių disponuojamųjų pajamų grandininiai pokyčiai Lietuvoje pagal namų ūkio tipą 2004 – 2009 metais.....	45
8 Lentelė. Socialinės išmokos pagal namų ūkių tipą 2004 – 2009 metais.....	45
9 Lentelė. Vidutinių disponuojamųjų pajamų pasiskirstymas šalies, miesto bei kaimo namų ūkiuose 2004 metais.....	49
10 lentelė. Vidutinių disponuojamųjų pajamų pasiskirstymas šalies, miesto bei kaimo namų ūkiuose 2004 metais.....	50
11 lentelė. Vidutinių disponuojamųjų pajamų pasiskirstymo šalyje, mieste ir kaime absoliutūs ir procentiniai pokyčiai 2004 -2009 m., Lt/mėn.....	51
12 lentelė. Struktūrinių rodiklių dinamika 2004 – 2009 metais.....	53

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1 pav. Lygybės linija, Lorenzo kreivė, Robin Hudo indeksas.....	30
2 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamika Lietuvoje vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2004 – 2009 metais.....	32
3 pav. Šalies bruto ir neto darbo užmokesčio dinamika Lietuvoje 2004 – 2009 metais.....	33
4 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūra Lietuvoje vienam namų ūkio nariui 2004 - 2009 metais, proc.....	34
5 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamika mieste ir kaime vienam namų ūkio nariui 2004 – 2009 m., litais per mėn.....	38
6 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūra vienam namų ūkio nariui mieste 2004 – 2009 m., litais per mėn.....	40
7 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūra vienam namų ūkio nariui kaime gyvenantiems 2004 –2009m., litais per mėn.....	41
8 pav. Vidutinės disponuojamosios pajamos 1n.ū. pagal namų ūkio galvos socialinę – ekonominę grupę 2004 – 2009 m., litais per mėn.....	43
9 pav. Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos išsilavinimą 2004 – 2009m., litais per mėn.	47
10 pav. Lorenzo kreivė, lygybės linija ir Robin Hudo indeksas 2009 metais.....	54
11 pav Lorenzo kreivė, Robin Hudo indeksas ir lygybės linija mieste ir kaime 2009 metais.....	55
12 pav. Gyventojų pajamų mokestis dabar ir įvedus progresinius mokesčius.....	57

IVADAS

Pajamų nelygybė pasaulyje pradėta skaičiuoti neseniai, o pirmieji skaičiavimai ir analitiniai darbai šia tema pasirodė 1980 metais. Tiriant pajamų nelygybę dažniausiai naudojamas gyventojų grupavimas pagal gautų pajamų dydį. Gyventojų pajamos yra įvardijamos kaip sudėtinga ekonominė kategorija. Jos gali būti suprantamos kaip individo ar jo šeimos vartojimo galimybes atspindintis rodiklis. Žvelgiant į giluminius gyventojų pajamų formavimosi ir vystymosi dėsningumus, gyventojų pajamos gali būti vertinamos kaip daugiamatis šalies socialinio ekonominio išsivystymo bei visuomenės raidos indikatorius. Žmogaus gaunamos pajamos turi ne tik padengti žmogaus išlaidas maistui, drabužiams, namų ūkio reikmėms, sveikatos priežiūrai, tačiau taip pat sudaryti sąlygas kvalifikacijai bei kūrybiniam potencialui plėtoti.

Šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje pripažįstama, kad asmeninių pajamų skirtumai atsiranda dėl daugelio priežasčių: fizinių bei protinių duomenų skirtingumo, įgyto išsilavinimo bei turimos kvalifikacijos, sugebėjimo adaptuotis, iniciatyvumo, atsakomybės lygio, išradingumo, savarankiškumo ir kitų priežasčių. Visa tai lemia pajamų netolygų pasiskirstymą, kuris yra traktuojamas kaip natūralus reiškinys, tačiau pajamų netolygus pasiskirstymas neturi viršyti normų bei sukelti ryškų pajamų skirtumą tose pačiose socialinėse grupėse.

Moksliniai tyrimai yra gana aiškiai įrodę, kad pajamų nelygybė stabdo visuomenės ir valstybės raidą – nuo saugumo, sveikatos lygio iki politinio aktyvumo. Pajamų lygis turi labai didelę įtaką gyventojų sveikatos, švietimo galimybėms, būsto sąlygoms ir nusikalstamumo lygiui. Maža to, anot kai kurių tyrėjų, didelė ekonominė nelygybė skatina politinį pasyvumą ir atsiribojimą nuo aktyvaus pilietinio gyvenimo. Kita vertus, būtent dėl didelių turtinių skirtumų kyla politinis nepasitenkinimas, galintis sukelti revoliucinių sukrėtimų.

Tyrimo aktualumas, naujumas. Gyventojų pajamų nelygybės įvertinimas – vienas svarbiausių valstybės socialinės-ekonominės politikos uždavinių. Lietuvoje pajamų nelygybės analizė nėra labai plačiai išplėtotą, todėl būtina tirti pajamų nelygybę, analizuoti priežastis, pateikti nelygybės mažinimo priemones. Pajamų nelygybės matavimas padeda įvertinti politinių priemonių, nukreiptų nelygybei mažinti veiksmingumą. Be to, pajamų nelygybė yra vienas iš indikatorių, leidžiančių įvertinti šalies gerovės lygį, politinių priemonių tikslingumą, demokratijos, ekonominio išsivystymo svarbą.

Problema. Mokslinėje literatūroje neišvengiama diskusijų, apie tai, koks turi būti idealus pajamų nelygybės laipsnis. Mokslininkai sutaria, kad visiška pajamų lygybė rinkos sąlygomis ne tik neįmanoma, bet ir nepriimtina, nes slopina veiklos aktyvumą. Jei žmonės bus garantuoti, kad pastoviai gaus tam tikrą pajamų dydį, tai sumažės jų noras našiau ir geriau dirbti, kartu mažės ir šalies gamybos apimtis. Be to, visiška lygybė ne visada reiškia ir teisingumą, nes žmogus,

dirbantis sunkiau ir daugiau, turėtų gauti ir didesnę atlyginimą. Tad tirti gyventojų pajamų nelygybę reikalinga, nes ji susijusi su nepasitenkinimu, vidinės nesėkmės jausmais, potencialiu savigarbos praradimu.

Tyrimo objektas. Lietuvos gyventojų disponuojamosios pajamos.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti gyventojų pajamų nelygybę Lietuvoje

Tyrimo uždaviniai:

- Iširti gyventojų pajamų nelygybės teorinius klausimus;
- Atlikti gyventojų pajamų nelygybės dinamikos analizę;
- Įvertinti pajamų diferenciacijos lygį- struktūrą bei netolygumo pasiskirstymą;
- Pateikti gyventojų pajamų nelygybės mažinimo priemones.

Tyrimo metodai: Teorinėje dalyje panaudoti mokslinės literatūros sisteminimo, lyginimo, apibendrinimo metodai. Gyventojų pajamų nelygybei matuoti taikyti statistiniai metodai ir rodikliai: dinamikos analizei atlikti naudoti grandininių bei bazinių rodiklių, struktūrinių dalių skaičiavimai. Taip pat pajamų lygio – struktūros bei pasiskirstymui nustatyti, naudoti - specialieji koeficientai, t.y. Lorenzo ir Gini koeficientai, Robino Hudo indeksas, struktūriniai koeficientai - skaičiuotos modos, medianos, kvartilai, tarpkvartiliniai užmojai, kvartiliniai variacijos koeficientai, kvartiliniai asimetrijos koeficientai bei devintosios ir pirmosios decilių santykiai kiekvienai iš duomenų grupių.

Tyrimo metu suformuluota mokslinė hipotezė:

- Gyventojų pajamų nelygybė tarp socialinių sluoksnių pasižymi dideliais skirtumais.

Teorinis rezultatų reikšmingumas. Darbe išanalizuota namų ūkių pajamų samprata bei pajamų šaltiniai, įvardinta pajamų nelygybės samprata, jų perskirstymas pajamų nelygybių teorijų požiūriu. Išanalizuota gyventojų pajamų nelygybę matuojančių lygio-struktūros ir pasiskirstymo rodiklių sistema, leidžianti visapusiškai įvertinti kiekvieną jos aspektą.

Praktinis rezultatų reikšmingumas. Gyventojų pajamų nelygybės tyrimo logika ir rodiklių sistema integruojamos atliekant nuoseklią, sistemingą – struktūrinę empirinių Lietuvos gyventojų disponuojamų pajamų duomenų analizę. Tiriami Lietuvos namų ūkių (gyventojų) vidutinės disponuojamosios pajamos 2004 – 2009 metais pagal įvairias socialines – ekonomines gyventojų grupes, analizuojamos pajamų nelygybę lemiančios priežastys. Darbe neanalizuojami 2010 metų duomenys, nes Statistikos Departamentas dar nėra pateikęs 2010 metų duomenų. Įvertinus analizės metu nustatytus dėsningumus ir tendencijas, išskiriamos namų ūkių pajamų nelygybės mažinimo priemonės. Tyrimo metu patvirtinta hipotezė, kad gyventojų pajamų nelygybė tarp socialinių sluoksnių pasižymi dideliais skirtumais. Gauto tyrimo rezultatai gali būti panaudoti tobulinant Lietuvos pajamų nelygybės mažinimo sistemą.

1. GYVENTOJŲ PAJAMŲ NELYGYBĖS TEORINIAI KLAUSIMAI

1.1. Gyventojų pajamų samprata

Gyventojų pajamų nelygybės analizė pradedama nuo gyventojų pajamų sampratos. Šiame darbe gyventojų laikomas – namų ūkis. Remiantis LR Statistikos departamento sąvokomis, namų ūkis apibūdinamas kaip atskirai gyvenantis vienas asmuo arba grupė viename būste gyvenančių asmenų, kurie dalijasi išlaidas, įskaitant bendrą apsirūpinimą gyvenimui būtinomis priemonėmis [30]. Namų ūkis – tai ekonomikos sektorius, kurį sudaro individai, šeimos ir nekomercinės organizacijos, atliekantis dvigubą vaidmenį: pirma, galutinių prekių ir paslaugų pirkėjo ir antra, gamybos veiksnių (darbo, kapitalo, žemės ir t.t.) savininko.

Gyventojų pajamos – sudėtinga ir daugialypė ekonominė kategorija. Pačia siauriausia prasme jos gali būti suprantamos kaip individo ar jo šeimos vartojimo galimybes atspindintis rodiklis, tačiau pažvelgus į giluminius gyventojų pajamų formavimosi ir vystimosi dėsningumus, jos gali būti vertinamos kaip daugiamatis šalies socialinio ekonominio išsivystymo bei visuomenės raidos indikatorius.

Gyventojų pajamų sąvoką I.Blažienė apibrėžia taip: gyventojų pajamos – tai visuma piniginių ir natūrinių išteklių gyventojų gaunamų įvairiomis formomis ir leidžiančių patenkinti tam tikro objektyvaus lygio einamuosius ir perspektyvinius individų asmeninius, fizinius, dvasinius (intelektualinius) bei socialinius poreikius [2, p. 7].

Gautas pajamas piliečiai naudoja įvairiems poreikiams tenkinti. Jos yra kiekvieno asmens pragyvenimo šaltinis, poreikių tenkinimo, tikslų siekimo priemonė. Tad ir pajamas reikia analizuoti per jų atliekamas funkcijas.

Kiekvienas gamybos veiksnys ekonomikos sistemoje turi savo vietą ir atlieka konkrečią funkciją. Žmonės, kurie naudojami kuriuo nors gamybos veiksniu įgyja teisę į atlyginimą ar pelną. Tai virsta pajamomis. Gamybos veiksnio pajamos – įplaukos, kurias gauna gamybos veiksnio savininkai. Ekonominių ir finansinių terminų žodyne pajamos apibrėžiamos kaip atskiro asmens ar kolektyvo gauta nauda už kapitalą (ar kapitalo grąža) ar kaip atlyginimą už darbą. Ekonomistai klasikai išskiria tokias gamybos veiksnių pajamų formas:

- Renta, arba nuoma – atlyginimas savininkui už naudojimąsi jo žeme ar kitu turtu;
- Darbo užmokestis – atlyginimas samdomiems darbuotojams už atliktą darbą;
- Palūkanos – atlyginimas, kurį gauna verslininkas už riziką, naujas idėjas ir pastangas, įdėtas į verslą, atskaičius visas su verslu susijusias išlaidas, t.y. atlyginimas už verslumą.

Remiantis ekonomikos terminų žodynu [28, 46], pajamos apibrėžiamos kaip įmonės ar asmens gaunamos lėšos, atlygis už darbą, pastangas ar kaip investicijų grąža. Pajamos gali būti gaunamos pinigais arba natūra.

Gyventojų disponuojamosios pajamos yra labai svarbus rodiklis, tiriant gyventojų pajamų nelygybę, nes jis parodo, kokią pajamų dalį skiria gyventojai savo asmeninių (fizinių, dvasinių, materialinių ir kt.) poreikių tenkinimui [13]. Asmeninės pajamos, kurias gauna kiekvienas šeimos narys prieš sumokėdamas mokesčius [12]. Iš asmeninių pajamų atėmus mokesčius lieka disponuojamos pajamos. Literatūroje dažnai naudojama visuminių pajamų sąvoka, t.y. čia įtraukiamos visos pajamos, kurias namų ūkis gauna pinigine ar natūriniu forma, įtraukiant dalinį ar visišką atleidimą nuo mokesčių, nemokamai gautas pajamas (pvz. transferai).

Lietuvos Respublikos Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme pateikiamas toks gyventojų pajamų sąvokos apibrėžimas: “pajamos – pozityvios pajamos, taip pat per mokestinį laikotarpį gautas atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už perduotas ar suteiktas teises, už parduotą ar kitaip perleistą, investuotą turtą ar lėšas ir (arba) kita gauta nauda pinigais ir (arba) natūra”.

Apibendrinant galima teigti, kad į gyventojų pajamų sampratą įeina visos gautos pinigines ir natūrinės pajamos, kurias gyventojai gauna ne vien uždirbdami iš savo darbo, bet ir gaudami transferinius mokėjimus iš valstybės institucijų. Šių pajamų gyventojams turi užtekti patenkinti jų einamuosius bei perspektyvinius (asmeninius, fizinius, dvasinius, intelektualinius, socialinius) poreikius. Svarbiausia išsiaiškinti, iš kur gyventojai gali gauti šias pajamas.

1.2. Gyventojų pajamų šaltiniai

Nuo 1996m. Lietuvos Statistikos departamentas atlieka namų ūkių tyrimus, kuriuose asmens gaunamos pajamos identifikuojamos įvairiai. Taip detalizuojami ne tik pagrindiniai pajamų šaltiniai, bet ir asmens veiklos pobūdis.

Užsienio ir lietuvių autoriai pajamų šaltinius įvardija, kaip atlygį už atliktą darbą, arba valstybės mokamas pašalpas [13, 10, 11].

Kiti autoriai pajamas skirsto į darbo pajamas, pajamas iš turto, socialines išmokas [27, 28]. Gyventojų pajamos yra tai, kas lieka sumokėjus pajamų, socialinio draudimo, sveikatos mokesčius. Jos apima visas namų ūkio pajamas: einamąsias ir lėšas, kurios susijusios su taupymu (pajamos iš anksčiau sukaupto turto – atsiimti indėliai, skolos, turto pardavimas), arba ateities pajamas (paimtos paskolos dabar).

Bendrosios namų ūkio pajamos susideda iš visų namų ūkio narių asmeninių pajamų iš samdomojo ar savarankiško darbo, pajamų iš nekilnojamojo turto arba žemės nuomos, socialinių išmokų senatvėje, netekus maitintojo, ligos, negalios, nedarbo atveju, stipendijų, piniginių išmokų

šeimai, vaikams, su socialine atskirtimi susijusių išmoku, būsto pašalpų, reguliarių piniginių pervedimų iš kitų namų ūkių, palūkanų, dividendų [29]. Šios pajamos yra skirstomos į tokias stambias grupes: disponuojamosios pajamos ir tiesioginiai mokesčiai bei įnašai į soc. draudimo ir pensijų fondus.

Užsienio autoriai teigia, kad pajamos - tai lėšos, gautos per tam tikrą laikotarpį, ypač apmokėjimas už atliktą darbą, arba kaip palūkanos už investicijas [17].

Apibendrinant autorių mintis, visos piniginės ir natūrinės disponuojamosios pajamos skirstomos į:

- Samdomojo darbo pajamos;
- Pajamos iš individualios veiklos;
- Pajamos iš turto;
- Pajamos iš rentos;
- Žemės ūkio pajamos; pajamos iš individualios ne žemės ūkio veiklos;
- Socialinės išmokos bei kitos pajamos.

Samdomojo darbo pajamos (darbo užmokestis) uždirbamos dirbant pagal darbo sutartis ir šių pajamų uždirbimą bei gavimą reguliuoja Darbo kodeksas. Lietuvos Respublikos Darbo kodekso 186 straipsnyje nurodyta, kad „darbo užmokestis“ yra atlyginimas už darbą, darbuotojo atliekamą pagal darbo sutartį“. Taip pat nurodoma, jog darbo užmokestis apima pagrindinį darbo užmokestį bei papildomus uždarbius, kurie darbdavio yra išmokami darbuotojui už jo atliktą darbą. Atsižvelgiant į tai, galima išskirti pagrindinę darbo užmokesčio dalį, kuri yra pastovi, bei papildomą darbo užmokesčio dalį, kuri yra kintanti.

Pastovią darbo užmokesčio dalį sudaro pagrindinis darbo užmokestis. Tai yra darbuotojo darbo apmokėjimas pagal tarifinius atlygius, kurie atspindi pastovaus darbo sudėtingumo, kvalifikacijos, išsilavinimo skirtumus

Papildomą darbo užmokestį sudaro *priedai, priemokos bei premijos*.

Priedais įvardijamos individualaus ar skatinamojo pobūdžio išmokos už darbuotojų profesionalumą, darbo stažą, darbo kokybę.

Priemokomis įvardijamos kompensacinės išmokos už nukrypimus nuo normalių darbo sąlygų, už darbą poilsio dienomis, naktį ar viršvalandžius.

Premijomis įvardijami darbuotojo paskatinimai už darbą, kuris viršija laukiamą rezultatą. Taigi darbo pajamos atlieka keletą svarbių funkcijų, iš kurių galima išskirti 5 – kias pagrindines:

- reprodukcinę;
- skatinamąją;
- socialinių garantijų;
- kompensacinę;

- kaupiamąją.

Atstatomosios arba *reprodukcinės* funkcijos pavadinimas kilo iš termino „darbo jėgos atstatymas“. Kadangi darbo proceso metu yra eikvojama fizinė bei protinė energija, ji turi būti kompensuojama, priešingu atveju, dirbantis asmuo negalėtų efektyviai dirbti [14].

Kita labai svarbi darbo užmokesčio funkcija – *skatinamoji*. Šios funkcijos pagrindinis reikalavimas – aiški bei įmonės darbuotojams suprantama darbo apmokėjimo sistema. Norint pasiekti objektyvaus atlyginimo už veiklos rezultatus mechanizmo veikimo, nustatant pagrindinį darbo užmokestį, rekomenduojama vertinti ne darbuotoją, o jo darbą. Ir atsižvelgiant į gautus vertinimo rezultatus darbo užmokestį diferencijuoti.

Kompensacinę funkciją darbo užmokestis atlieka tada, kai darbuotojas dirba blogesnėmis nei socialiai priimtinomis darbo sąlygomis. Šiomis sąlygomis įvardijamas darbas aukštyje, iškasenose, karštyje, taip pat darbas su pavojingomis cheminėmis bei biologinėmis medžiagomis, darbas veikiant triukšmui, vibracijai ir kt. Be abejonės, tokiomis sąlygomis dirbti nori ne kiekvienas asmuo, todėl siekiant pritraukti darbuotojus, jiems turėtų būti mokamas didesnis darbo užmokestis.

Taipogi labai svarbi funkcija, kurią atlieka darbo užmokestis – *kaupiamoji*. Kadangi egzistuoja tikimybė, jog sveikas žmogus gali susirgti, darbingas žmogus gali tapti nedarbingu, ar dalinai darbingu, taip pat kiekvienas žmogus siekia užsitikrinti priimtina pragyvenimo lygį senatvėje, norima turėti galimybę padėti savo vaikams siekti išsimokslinimo ir pan., todėl kiekvienas asmuo turi turėti galimybę dalį savo pajamų kaupti. Be to, santaupos gali būti skirtos ne tik atidėtam vartojimui, bet ir vertybiniam popieriams ar kitoms finansinėms priemonėms įsigyti bei materialioms investicijoms, kurios leistų ateityje gauti papildomų pajamų.

Visos išanalizuotos darbo užmokesčio funkcijos leidžia teigti, jog darbo užmokestis yra darbo jėgos kaina, kuri atitinka vartojimo prekių ir paslaugų vertę. Tai leidžia užtikrinti darbo jėgos atstatymą, darbuotojo tiek fizinių, tiek dvasinių, saugumo bei saviraiškos poreikių tenkinimą [50].

Statistikų pateikiamuose duomenyse (Statistikos departamentas) apie Lietuvos gyventojų užimtumą, t.y. žmonių, dirbančių pagal darbo sutartis, skaičius viršija 1 mln. gyventojų, todėl pagrįstai galima teigti, jog darbo pajamos yra didžiausia pajamų šaltinio dalis.

Kitas pajamų šaltinis – *pajamos iš individualios veiklos*. Jos gyventojų gaunamos iš individualios, amatų ar laisvosios profesinės veiklos, ūkininkaujant ar vykdant veiklą individualios įmonės, ūkinės bendrijos forma. Individualia veikla yra laikoma savarankiška veikla, kurios tikslas – pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį gavimas. Žvinklys (2006) išskiria savarankišką bet kokio pobūdžio komercinę ar gamybinę veiklą bei savarankišką kūrybą. Abiem atvejais yra įskaitoma ir ta veikla, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą.

Lietuvos Statistikos duomenys rodo, kad tūkstančiui Lietuvos gyventojų vidutiniškai tenka 17 įmonių, 5 patentininkai ir 24 asmenys, užsiimantys individualia veikla. Šie rodikliai, analogiškam gyventojų skaičiui, yra keturis kartus mažesni, nei Europos Sąjungoje, dėl nepalankios mokesčių sistemos, verslo aplinkos. Taigi, verslo pajamos užima daug mažesnę pajamų šaltinio dalį.

Trečias išskirtas pajamų šaltinis – **pajamos iš turto**. Jos atsiranda tada, kai turto savininkas (fizinis asmuo, juridinis asmuo ar valstybė) iš turto nuosavybės gauna pajamų. Turto pajamos gaunamos tada, kai įvairios turto formos – kilnojamasis ir nekilnojamasis turtas, pinigai, vertybiniai popieriai – vienu ar kitu būdu jos savininkui duoda pajamų. Turto pajamoms priskirtina: dividendai, palūkanos, turto nuomos pajamos, turto pardavimo pajamos, honorarai.

Kadangi turto pajamos atsiranda gaunant naudą iš turto nuosavybės, kurią gali gauti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys, o taip pat ir valstybė, kuriems nuosavybės teise priklauso turtas, galima teigti, jog turto pajamos yra specifinis pajamų šaltinis, kuris gali užimti tiek didesnę pajamų šaltinio dalį, tiek mažesnę pajamų šaltinio dalį.

Pajamos iš rentos ir kitos pajamos – gautos palūkanos, dividendai, iš nekilnojamojo turto (žemės, namo, buto ir kt.) nuomos gautos grynosios pajamos, stipendijos, alimentai, iš tėvų, vaikų, giminių ar draugų gauti pinigai, nemokamai iš kitų namų ūkių gauti jų užauginti (surinkti) maisto produktai [32].

Pajamos iš **žemės ūkio** – tai piniginės ir natūrinės pajamos, gautos iš žemės ūkio gamybos. Piniginės pajamos skaičiuojamos iš pinigų sumos, gautos pardavus žemės ūkio produkciją, atimant išlaidas žemės ūkio gamybai. Kadangi išlaidos žemės ūkio gamybai gali būti didesnės negu pajamos, gautos pardavus produkciją (ypač žiemos ir pavasario mėnesiais), piniginės žemės ūkio pajamos gali būti mažesnės už 0, t. y. su neigiamu ženklu. Natūrinės žemės ūkio pajamos – tai visa iš savo ūkio gauta žemės ūkio produkcija, kurią (šviežią ar perdirbtą) namų ūkis suvartojo pats [32].

Socialinės išmokos – tai pensijos ir piniginės pašalpos senatvėje, ligos ir negalios atvejais, išmokos, skirtos našliams ir našlaičiams, šeimai ir vaikams, bedarbiams, socialinės atskirties ir kitais atvejais. Taip pat įskaitomos su būstu susijusios socialinės išmokos natūra, t. y. šildymo, vandens tiekimo, kuro išlaidų kompensacijos. Į socialines išmokas, skirtingai nuo Europos integruotos socialinės statistikos sistemos, įskaitomos ir stipendijos, tačiau neįskaitomos socialinės išmokos natūra (išskyrus su būstu susijusias socialines išmokas), pavyzdžiui, kompensacijos vaikams išlaikyti ikimokyklinėse vaikų įstaigose, nemokamas maitinimas mokyklose, kompensuojami vaistai, socialinė pašalpa natūra ir pan [31].

Taip pat galima išskirti ir **nedarbines pajamas** – tai pajamos, gautos palūkanomis, dividendais arba kapitalo prieaugiu iš investicijų, žemės ar nuosavybės nuomos. Šių pajamų pagrindinis požymis tas, kad jos gaunamos žmogui nedirbant, o investuojant.

Kiti autoriai pajamų prigimtį analizuoja per žmogaus socialinės raidos koncepciją, kurioje vartojimas tampa dalyvavimo bendruomenės gyvenime priemone, tačiau pabrėžiama, kad šis vartojimas neapsiriboja vien tik asmeninių pajamų naudojimu. Taip pat svarbios kolektyviai vartojamos nematerialinės gėrybės, kurios teikiamos viešai: socialinė apsauga, sveikatos apsauga, švietimas, transportas; bei gėrybės ir paslaugos, teikiamos namų ūkiuose nemokamo darbo ir gamtos išteklių. Atitinkamai žmonių gaunamos pajamos suskaidomos į dvi stambias grupes [14, p.102-103, 59]:

- pirminės pajamos, kai žmonės dalyvauja ūkinėse veiklose ir užsidirba pajamas kaip samdomi darbuotojai, savarankiškai dirbantieji ar kaip ekonominių išteklių (žemės, kapitalo) savininkai. Prie pirminių pajamų priskiriamos taip pat ir savo ūkyje asmenų ar šeimų sukurti vartojimo reikmenys. Pastarosios pajamos sudaro didesnę visų pirminių pajamų dalį menčiau išvystytose šalyse ir mažiau į visuomeninį darbo pasidalijimą integruotuose namų ūkiuose; Nesunku pastebėti, kad pirminės pajamos apima gyventojų iš tam tikros ūkinės veiklos gaunamas pinigines pajamas bei gėrybes ir paslaugas, teikiamas namų ūkiuose nemokamo darbo ir gamtos išteklių.
- antrinės pajamos, tai valstybės perskirstytos pajamos. Valstybė renka mokesčius ir taip sumažina rinkose uždirbamas pajamas, kita vertus, moka socialines išmokas (socialinius transferus) ir taip gyventojų pajamas padidina. Tai kolektyviai vartojamos nematerialinės gėrybės.

Apibendrinant, galima teigti, kad pirmines ir antrines pajamas būtų galima apjungti į bendrą darinį, valstybė turėtų stebėti pokyčius darbo rinkoje, t.y. nuo ko priklauso darbo pajamos, pastebėjus nukrypimus siūlyti mažinimus, ar didinimus. Valstybė turėtų ieškoti būdų kaip efektyviau perskirstyti pajamas. Vienas pagrindinių valstybės socialinės ekonominės politikos uždavinių turėtų būti siekis gerinti darbo gavimo galimybes, kad didėtų legalų darbo užmokestį gaunančiųjų dalis, nei kad gaunančiųjų socialines išmokas.

Apibendrinant pajamų sąvoką, būtų galima pažymėti, kad pagrindinis pajamų skirstymas yra į pinigines ir natūrinės. Mano nuomone, natūrinę atsiskaitymo formą reikėtų įtraukti ne į kaip pagrindinį darbo užmokestį, bet kaip į papildomus priedus, ar premijas. Valstybė turėtų nustatyti, kokio dydžio natūrinės pajamos turėtų sudaryti.

Svarbiausios disponuojamų **pajamų** atliekamos **funkcijos** :

- Vartojimas,
- taupymas.

Gyventojų pajamų atliekama vartojimo funkcija apibrėžiama kaip ekonominių gėrybių vartojimas trumpu laikotarpiu, siekiant patenkinti einamuosius asmeninius poreikius (trumpas laikotarpis, t.y. tarp dviejų reguliaraus pobūdžio įplaukų). Gyventojų pajamų atliekama taupymo funkcija reiškia, kad dalis gyventojų pajamų perkeliama į kitus laikotarpius fizinio arba finansinio turto forma ir yra skiriama būsimų asmeninių poreikių tenkinimui.

Literatūroje vartojimas apibrėžiamas kaip namų ūkio išlaidos prekėms ir paslaugoms įsigyti, įskaitant ir ilgo laikotarpio vartojimo prekių įsigijimą – automobilį, nekilnojamąjį turtą [12]. Vartojimas nėra pastovus ir tam įtakos turi daugelis veiksnių:

- šeimos tradicijos;
- skonis;
- polinkiai;
- pajamos, kuriomis vartotojas disponuoja.

Engelio kreivės pagalba galima nustatyti bendrus vartojimo ir pajamų priklausomybės dėsningumus:

✓ turint mažas pajamas, jos išleidžiamos būtiniausioms pragyvenimo reikmėms (maisto produktams, drabužiams, mokesčiams);

✓ pajamoms didėjant, taip pat didėja išlaidos maisto produktams, tačiau šios išlaidos didėja iki tam tikros ribos, be to, įsigijami geresnės kokybės maisto produktai;

✓ didėjant pajamoms didėja išlaidos nekilnojamajam turtui, pramogoms, laisvalaikiui, brangiai kainuojantiems daiktams, šios išlaidos didėja didesnėmis proporcijomis nei auga pajamos;

✓ turtinga ta visuomenė, kuri turi turtingas laisvalaikio leidimo tradicijas.

Taigi nuo gaunamų pajamų dydžio priklauso ne tik atskiros šeimos gerovė, bet ir visos visuomenės. Vartodami prekes, pagamintas šalies viduje ir užsienyje, taip pat naudodamiesi teikiamomis paslaugomis, namų ūkiai nacionalinėje ekonomikoje atlieka vartojimo funkciją, o tai turi įtakos gamybos apimtims, bendrajam nacionaliniam produktui, bendrajam vidaus produktui, užimtumui, technologinei pažangai.

Kita dalis, kuriai skiriamos namų ūkio disponuojamosios pajamos – *santaupos*.

Santaupos tai disponuojamų pajamų dalis, kuri nėra vartojama. Santaupos taip pat garantuoja pajamų ir vartojimo didinimą perspektyvoje (ligos, nedarbo atveju). Santaupos kaip ir vartojimas keičiasi nevienodai. Turtingi, t.y. didesnes pajamas gaunantys žmonės ar šeimos taupo daugiau negu neturtingi ne tik absoliučiai, bet ir didesniu lyginamuoju svoriu, lyginant su pajamomis. Neturtingi iš viso netaupo. Santaupos taip pat yra investicijų pagrindas, nes tai yra vartojimas ateityje.

Kiti autoriai santaupas nagrinėja mikro ir makro lygiu [20]. Ekonomikos teorijoje ir praktikoje gyventojų santaupos yra viena iš svarbiausių kategorijų, kuriai tenka išskirtinis vaidmuo šalies ekonomikoje tiek makrolygmeniu, tiek mikrolygmeniu. *Pirmiausiai* santaupas galima įvardyti kaip vieną iš pagrindinių šalies vidaus finansų išteklių ir kredito šaltinių, kuris skatina ekonomikos augimą. Būtent gyventojų santaupos per finansinio tarpininkavimo paslaugas yra transformuojamos į šalies paskolas, investicijas, o jos yra lemiamas ekonomikos augimo veiksnys. *Antra*, santaupų dėka mažėja pinigų kiekis, o tai sukelia kovos su infliacija prielaidas. Dalis pajamų, kurias naudoti atidedama tam tikram laikotarpiui, nedalyvauja apyvartoje ir mažina infliacijos tarpsnį. Ūkiui – tai papildomas kreditavimo lėšų šaltinis verslui plėtoti. *Trečia*, gyventojų investicinis aktyvumas yra smulkaus ir vidutinio verslo plėtros pagrindas ir teikia galimybę sukurti ūkio šakų plėtros prielaidas. *Ketvirta*, santaupos apibūdina ir gyventojų gyvenimo lygį, yra gyventojų gerovės rodiklis, kuris rodo gyventojų gebėjimą ekonomiškai mąstyti bei finansinę jų kultūrą. Santaupos yra neatskiriama namų ūkių ekonomikos dalis, kuri leidžia užtikrinti ekonominį stabilumą, planuoti šeimos ateitį.

Tiek vartojimas, tiek santaupos yra svarbios namų ūkio disponuojamų pajamų dalys, tačiau didesnė dalis tenka vartojimui, nes kad ir gaunant mažas pajamas, jos yra išleidžiamos būtiniausioms pragyvenimo reikmėms. Namų ūkio kaip vartotojo pasirinkimą lemia ne tik vartotojo norai, prioritetai, nauda, bet ir ekonominės sąlygos, iš kurių svarbiausios – vartotojo pajamos bei prekių ir paslaugų kainos.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindiniai pajamų šaltiniai yra samdomojo darbo pajamos, socialinės išmokos, o pajamos iš individualios veiklos, turto, rentos siūlyčiau apjungti į vieną grupę. Individo pajamos turi būti tokio dydžio, kad užtektų ne tik fiziologiniams poreikiams patenkinti, bet ir dvasiniams, kultūriniais. Individo pajamų dydis turi būti toks, kad atitiktų pagrindines pajamų funkcijas – vartojimą ir taupymą. Vadinas, kiekvienas individas dalį pajamų turėtų skirti ir taupymui. Tačiau neretai Lietuvos gyventojams neužtenka pajamų net ir fiziologiniams poreikiams patenkinti, tad čia lemiamą vaidmenį atlieka valstybė – skirdama socialines išmokas.

Kaip minėta, namų ūkių pajamos priklauso nuo įvairių veiksnių (minimalaus gyvenimo lygio, minimalios mėnesinės algos, įgyto išsilavinimo, įgytos patirties, gebėjimų ir kt.), todėl gyventojų pajamų lygis yra skirtingas. Nevienodas pajamų pasiskirstymas bei nelygūs pajamų kitimo tempai lemia pajamų diferenciaciją, kuri didina gyventojų sluoksniavimąsi, jų nelygybę, gilina socialinę atskirtį. Tačiau pajamų lygis ir diferenciacija yra tinkamiausiai gyvenimo lygį šalyje apibūdinantys rodikliai, kurie leidžia įvertinti skaudžią visuomenės problemą – skurdą.

Pasak Skučienės (2008), pajamų diferenciacija – reiškinys, kuris sulaukia daug dėmesio tiek politiniuose, tiek akademinuose debatuose daugelyje šalių. Politikoje paprastai keliami tikslai,

kurie yra siejami su didesne lygybe. Tuo tarpu akademiniame diskurse siekiama įvertinti pajamų nelygybės reikšmę visuomeniniame gyvenime, jos mastus, kryptis bei priemones ją valdyti.

1.3. Gyventojų pajamų nelygybės samprata ir jų perskirstymas

Šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje pripažįstama, kad asmeninių pajamų skirtumai atsiranda dėl daugelio priežasčių: fizinių bei protinių duomenų skirtingumo, sugebėjimo adaptuotis, turimo kvalifikacijos, iniciatyvumo, atsakomybės lygio, išradingumo, savarankiškumo ir kitų priežasčių.

Pirmiausia vyravo požiūris, kad pajamų nelygybė priklauso tik nuo paties individo asmeninių savybių. Vyravo nuomonė, kad žmonės skirtingų bruožų, jų gyvenimo tikslai, siekiai, poreikiai ir galimybės skiriasi. Priklausomai nuo kiekvieno asmens gebėjimų, žinių, įgūdžių, prioritetų, tikslų ir kitų veiksnių, asmenų gaunamos pajamos yra skirtingos [1, 3].

Pasaulyje egzistuoja labai įvairi žmonių populiacija, kurioje rasti du identiškus asmenis yra labai maža tikimybė. Žmonės yra ne tik skirtingų bruožų, skirtingi yra ir jų gyvenimo tikslai, siekiai, poreikiai, priemonės taip pat ir galimybės. Tad priklausomai nuo kiekvieno asmens gebėjimų, žinių, įgūdžių, prioritetų, tikslų ir kitų veiksnių, asmenų gaunamos pajamos yra skirtingos.

Nevienodas pajamų pasiskirstymas bei nelygūs pajamų kitimo tempai, vertinant įvairiais kriterijais (išsilavinimas, gyvenamoji vieta, lytis ir kt.), lemia pajamų diferenciaciją. Autoriai Dubinas (1996) bei Žaptorius (2005) skirsto pajamų nelygybę į regioninę, šakinę ir profesinę, rūšis (žr. 1 lent.). Autoriai Maiyo, Achoka, Ndiku, Amunga, Duncan (2009) pajamų nelygybę skirsto į tarp individų esančią nelygybę, tarp regionų ir tautų. Pajamų paskirstymas yra vienas svarbiausių ilgalaikių problemų. Vyriausybė turėtų reguliuoti pajamų perskirstymą, t.y. iš tų, kurie turi daugiau pajamų paskirstyti tiems, kurie turi jų mažiau.

1 lentelė

Pajamų diferenciacijos rūšys

Rūšis	Apibūdinimas
Regioninė	Ryškiausia tarptautiniame lygmenyje. Ją lemia darbo rinkos reguliavimo per minimalaus darbo užmokesčio nustatymą aspektai bei ekonominė atskiro regiono plėtra.
Šakinė	Atsiranda dėl skirtingo pramonės ir verslo sričių potencialo ir rentabilumo.
Profesinė	Priklauso nuo atskiro specialisto paklausos, profesinės kvalifikacijos įgijimo ir paruošimo sunkumo bei kitų profesinių savybių.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis [8, 49]

Be išvardytų diferenciacijos rūšių dar yra skiriami diferenciacijos veiksniai, kurie apima darbuotojo kvalifikaciją, fizines ir protines pastangas, atsakomybę bei darbo sąlygas [24, 49].

Taigi, pajamų diferenciaciją lemia daugelis veiksnių, kurie priklauso ne tik nuo individo asmeninių gebėjimų (išradingumas, sugebėjimas adaptuotis naujoje aplinkoje, savarankiškumas, fiziniai duomenys, kvalifikacija, universalumas ir kt.), bet ir nuo kitų veiksnių (vyriausybės politika, darbo paklausa ir pasiūla ir kt).

Pajamų pasiskirstymu yra domimasi visame pasaulyje, nes nuo jo iš dalies priklauso ekonomikos efektyvumas. Pajamų pasiskirstymas visuomenėje lemia pajamų diferenciacijos lygį, nes iš esmės pajamų diferenciacija yra pajamų pasiskirstymo netolygumo išraiška.

Išryškėja ir kita nuomonė, kad pajamų diferenciacija nėra ydingas reiškinys, nes už skirtingo pobūdžio, skirtingos kvalifikacijos veiklą yra apmokama nevienodai, tačiau šis skirtumas neturėtų viršyti normų bei sukelti ryškaus pajamų skirtumo pačiose socialinėse grupėse [18].

Kiti autoriai teigia, kad pajamų diferenciaciją lemia objektyvios ir subjektyvios priežastys [3, 4]. Asmeninių pajamų diferenciacijos augimą gali lemti tiek objektyvios, tiek subjektyvios priežastys:

- darbo taupymo efektas, kuris pasireiškia dėl techninės pažangos. Šio efekto pasekmės – mažėjanti darbo paklausa, didesni kvalifikacijos reikalavimai, darbo užmokesčio pasiskirstymo netolygumas;
- prekybos liberalizavimas ir globalizavimas;
- finansinio kapitalo pasiskirstymo nelygybės augimas;
- aukštas žmogiškojo kapitalo pasiskirstymo nelygybės laipsnis;
- nevienodas priėjimas prie kredito rinkų ir kt;
- geografinis ar socialinis šališkumas skirstant subsidijas ir valstybės investicijas;
- kainų politika.

Pajamų diferenciacijai įtakos gali turėti ir makroekonominė politika, kuri gali būti nukreipta į žemą infliacijos lygį, mažą valstybės biudžeto deficitą, nepaisant kokią tai daro įtaką gamybai ir užimtumui.

Kiti autoriai pajamų nelygybę aiškina kaip pajamų skirtumus tarp individų ekonomikoje [22]. Nuo pajamų nelygybės analizės neatsiejama individualios gerovės samprata. Collinso nuomone (2000), dideli pinigai yra emocinė energija, maksimalus vartojimas bei galimybė juos keisti į prestižą ar galią, tuo tarpu, mažos pajamos apsiriboja tik būtinu vartojimu.

Taigi pakankamai didelė pajamų diferenciacija bei pajamų nelygybė sąlygoja vieną iš skaudžiausių socialinių problemų – skurdo atsiradimą.

Šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje pripažįstama, kad asmeninių pajamų skirtumai atsiranda dėl daugelio priežasčių. **Veiksniai, nulemiantys pajamų diferenciaciją, skirstomi į keletą grupių:**

1. Fizinių ir protinių gabumų skirtumai. Žmonės yra skirtingi savo protu, išterme, fizine jėga, išvaizda, temperamentu, sugebėjimu bendrauti, atmintimi, psichine sandara,

polinkiais ir pan. Šie skirtumai gali būti įgimti ir įgyti, t. y. nulemti socialinės bei ekonominės aplinkos (pavyzdžiui, moralės nuostatos, vertybinės orientacijos, išsiauklėjimas, erudicija ir kt.). Tačiau, nepriklausomai nuo kilmės, jie visi tiesiogiai ar netiesiogiai, daugiau ar mažiau lemia žmogaus, kaip ekonomikos subjekto, vietą, jo apsisprendimą, galimybes rasti ir dirbti vienokį ar kitokį darbą, vienaip ar kitaip panaudoti turimus materialius išteklius. O juk nuo to priklauso ir gaunamos pajamos. Vadinasi, genetiškai arba socialiai užkoduota žmonių įvairovė lemia pajamų įvairovę, veikia jų formavimąsi.

Pripažindami šių veiksnių svarbą, vis dėlto neturėtume jų suabsoliutinti, nes tuomet turtinė nelygybė pasirodys fatališka, iš anksto nulemta ir nepakeičiama. Tuo tarpu kiekvienas žinome daugybę pavyzdžių, kai įgimti gabumai ar socialinė aplinka toli gražu ne visuomet atitinka žmogaus materialią padėtį bei jo pajamas. Akivaizdu, kad fizinių bei protinių gabumų skirtumas tėra tik prielaida pajamų įvairovei susidaryti. Tai tik viena veiksnių grupė, kurių įtaką gali sustiprinti ar neutralizuoti kiti veiksniai.

2. Išsilavinimas ir įgūdžiai. Šių veiksnių grupė kartais vadinama „investicijomis į žmogiškąjį kapitalą“. Tai reiškia, kad žmogus (arba jo šeima), norėdamas įsigyti profesiją, patobulinti savo kvalifikaciją, sunaudoja tam tikras materialias sąnaudas (tarp jų ir „prarastąjį“ darbo užmokestį mokymosi laikotarpiu), taip pat ir savo darbo sąnaudas. Dėl įvairių priežasčių žmonės nevienodai linkę daryti šias investicijas, todėl egzistuoja žymūs išsilavinimo ir profesinių įgūdžių skirtumai. Didesnis išsilavinimas, profesinio tobulėjimo pastangos sudaro prielaidas užsiimti sudėtingesniu, kvalifikuotesniu darbu, išplečia pasirinkimo galimybes, padeda rasti racialesnius sprendimus, panaudojant valdomus išteklius. Suprantama, kad tai atsiliepia asmenų pajamoms ir tampa nelygybės priežastimi.

3. Darbo kiekis ir jo pobūdis. Dauguma gyventojų rinkos ūkyje gyvena iš darbo pajamų. Tačiau nevienodas yra žmonių požiūris į darbą, jie renkasi skirtingą darbo trukmę, kelia įvairius reikalavimus darbo sąlygoms. Dėl to skiriasi ir jų darbo užmokestis. Darbo kiekis, patrauklumas ir kiti darbo užmokesčio diferencijavimo veiksniai, kartu tampa ir pajamų diferencijavimo veiksniais. Šiai veiksnių grupei priskirtinas taip pat darbo rinkos monopolizavimo ir segmentavimo poveikis atskiroms darbuotojų grupėms, sudarant prielaidas gauti privilegijuotas, t.y. didesnes darbo pajamas.

4. Sukaupta ir paveldėto turto skirtumai. Daugumos šeimų turto pagrindinę dalį sudaro vartojimo reikmenys, buities įrenginiai, automobiliai, gyvenamasis būstas, kurie patys savaime nėra pajamų šaltiniai. Tačiau turto sankaupos neretai duoda galimybę gaunamas pajamas sunaudoti ne vien tik vartojimui, bet ir kaupimui, investuojant jas į verslą, vertybinius popierius, padedant į bankus, perkant nekilnojamąjį turtą ir pan. Sukauptą šeimų turtą gali papildyti paveldėtas turtas, žemė, vertybiniai popieriai, nekilnojamasis turtas, fizinis kapitalas ir t.t. Šie ištekliai

savininkams leidžia gauti pajamas: rentą, palūkanas, pelną, dividendus. Pasiskirstę šie ištekliai labai netolygiai, todėl tampa veiksniumi, pagilinančiu jau ir taip nelygių pajamų skirtumus.

5. Rizika. Svarbi gyventojų pajamų nelygumo priežastis yra nevienodi gyventojų santaupų investavimo būdai. Rizikingesnės investicijos dažnai duoda didesnes pajamas negu bankų palūkanos. Kita vertus, rizikingų projektų investicijos gali būti ir nuostolingos, neduodančios netik palūkanų, bet praryjančios ir patį kapitalą. Rizika tampa gyventojų pajamų diferencijavimo veiksniumi ir lemia pajamų iš investavimo skirtumus.

6. Kiti pajamų diferencijavimo veiksniai. Pajamų nelygybei turi reikšmės sėkmė ir nesėkmė, atsitiktinumai, užsitęsusi liga ar net artimųjų mirtis, nedarbas ir kt. Nemažą reikšmę turi asmeniniai ryšiai, pažintys, politinė įtaka. Nors diskriminacijos veiksnys paprastai juridiskai nepripažįstamas, bet iš tikrųjų neretai ir jis turi įtakos gyventojų grupių pajamų lygiui. Dažniausiai pasitaiko diskriminacija dėl amžiaus, lyties, tautybės, rasės ir t.t. Ji pasireiškia sunkumais, ieškant darbo, mažesniu darbo užmokesčiu ir kitais aspektais, susijusiais su pajamomis.

Visų šių išvardytų veiksnių poveikis įvairioms grupėms paprastai nevienodas. Tačiau bendra jų veikimo pasekmė - asmeninių pajamų įvairovė ir gyventojų nelygybė.

Analizuojant pajamų nelygybės priežastis autoriai išskiria ir paties gyventojų savybę. Žmogiškasis kapitalas yra žmonių savybių – sveikatos, išsilavinimo, aktyvumo – visuma, turinti įtakos žmogaus veiklos rezultatyvumui [1]. Šis kapitalas apima žmogaus žinias, įgūdžius ir kitus sugebėjimus, kurie sudaro sąlygas didinti produkciją ir pajamas. Daugelis užsienio mokslininkų nagrinėja žmogiškojo kapitalo įtaką ekonomikos augimui, jų darbai patvirtina investicijų kaip ekonominio augimo ir konkurencingumo didinimo svarbą. Sukauptas žmogiškasis kapitalas svarbus individo pajamų ir užimtumo perspektyvų veiksnys, todėl svarbus nustatant pajamų visuomenėje lygį ir pasiskirstymą.

Pajamų skirtumus lemia ir tai, kad vieni žmonės dirba daugiau negu kiti. Kai kuriuos žmonių skirtumus lemia sveikata, ar net sėkmė. Nesėkmė gali sumažinti pajamas, o sėkmė jas padidinti.

Pajamos tarp gyventojų pasiskirsto netolygiai dėl daugelio priežasčių. P. A. Samuelson ir W. D. Nordhous analizuodami pajamų diferenciacijos priežastis, dėmesį sukoncentruoja į dvi pagrindines pajamų formas – darbo pajamas ir pajamas iš turto – ir kiekvienai iš jų priskiria eilę nelygybės formavimąsi sąlygojančių priežasčių [45, p. 649]. Tačiau, didžioji dauguma šias problemas tiriančių autorių apsiriboja bendru pajamų skirtumus sąlygojančių priežasčių sąrašu. Iš esmės, tiek vienu, tiek kitu atveju įvardijamos tos pačios priežastys tik skiriasi jų išsidėstymo tvarka.

Vieningos nuomonės ekonominėje socialinėje teorijoje apie tai, koks turėtų būti pajamų pasiskirstymas, nėra. Socialinių reformų šalininkai reikalauja, kad pajamų lygybės arba skurdo mažinimo programos būtų vykdomos neatsižvelgiant į neigiamą poveikį efektyvumui. Laisvosios rinkos šalininkai siūlo žmonių gerovę didinti spartesnio BVP augimo dėka. Jie neigia, kad pajamų

perskirstymo politika gali turėti ekonominę naudą. Pagal suteikiamą prioritetą efektyvumo – teisingumo konflikte visuomenės teorinės koncepcijos gali būti sugrupuotos.

Viena iš pajamų nelygybės teorijų yra socialinis teisingumas. Socialinis teisingumas apibrėžiamas kaip principas, kuriuo remiantis turėtų pasiskirstyti ar pasidalinti ištekliai tarp individų [3, 4]. Socialinis teisingumas skirstomas į vertikalųjį ir horizontalųjį socialinį teisingumą.

- Vertikalusis socialinis teisingumas. Jis suprantamas kaip pajamų, vartojimo ar turto perskirstymo iš turtingųjų neturtingiesiems mastas;
- Horizontalusis teisingumas suprantamas kaip paskirstymas, turint omenyje vienodą požiūrį į vienodus ūkio subjektus.

Šiame kontekste galima išskirti dvi pagrindines socialinio teisingumo kryptis:

- Liberalioji kryptis
- Kolektyvizmo kryptis.
- Gerovės valstybė

Liberalios visuomenės teorijos. Šių teorijų atstovai į visuomenę žiūri iš kiekvieno individo pozicijų, todėl didelę reikšmę teikia laisvei, privačiai nuosavybei bei laisvajai rinkai [3, 4]. Liberalios visuomenės teorijos išskiriamos trys, vertinamos pagal požiūrį į socialinį teisingumą.

Prigimtinės teisės teorijos šalininkai neigia valstybės įsikišimą siekiant mažinti nelygybę arba etiniais pagrindais [10]. Vienas šios krypties atstovų Nozickas teisingumu visų pirma laiko kiekvieno asmens teisę pačiam disponuoti atlyginimu už savo darbą, o mokesčius jis vadina vagyste, nes jie atima iš žmonių sąžiningai uždirbtus pinigus, ir vergija, nes žmonės verčiami dalį savo laiko praleisti dirbdami vyriausybei [3, 4].

Rinkos veikimo rezultatai negali būti nei teisingi, nei neteisingi. Prigimtinės teorijos šalininkų požiūriu į pajamų pasiskirstymą, kuris susiklosto veikiant rinkoms, valstybei nereikėtų kištis, o individualių pajamų augimas, nesvarbu kurios visuomenės dalies (turtingos ar vargingos), vienodai didina bendrą socialinę gerovę.

Empyrinės krypties teorijos šalininkų nuomone, valstybės įsikišimas sumažina bendrą visuomenės gerovę [10]. Remiasi trimis išeities taškais: individo laisvės prioritetu, rinkos mechanizmo verte ir tvirtinimu, kad socialinio teisingumo siekimas yra ne tik beprasmis, bet ir pavojingas, nes gali sugriauti individo laisvę [3, 4].

Liberalios visuomenės teorijos pripažįsta perskirstymą kaip valstybei priderančią funkciją, tačiau vyrauja du požiūriai į perskirstymą:

- Utilitaristai perskirstymą vargstančiųjų naudai pateisina, jei tai padidins bendrą visuomenės gerovę. Taip atsitiktų veikiant ribinio naudingumo mažėjimo dėsniai, kad mažas pajamas gaunantiems papildoma pajamų suma teikia didesnę naudą nei gaunantiems dideles

pajamas. Lazutkos (2003) nuomone vienoda pajamų suma padidinus pajamas dešimto arba pirmo decilio gyventojams, pasiekiamas skirtingas socialinės gerovės prieaugis, nes kiekvieno iš šių decilių gerovė išaugs skirtingai dėl vienodo pajamų prieaugio. Utilitaristų nuomone perskirstymas turėtų sustoti, kai vargšų naudingumo prieaugis susilygina su turtingųjų naudingumo netektimi.

- Perskirstymą vargstančiųjų naudai pabrėžė ir kitos liberaliosios krypties atstovas Rawlsas, kuris teigė, kad pirmasis politikos tikslas yra socialinis teisingumas. Jo nuomone visos visuomenės gerovė priklauso nuo to, kokia yra vargingiausiųjų gerovė. Vargšų pajamos būtų didinamos tol, kol jos tik didinamos turtingųjų sąskaita, nežiūrint į tai, kiek turtingieji praranda.

Kita liberalizmo kryptis – kolektyvizmo teorija bei jos šalininkai. Šios teorijos šalininkai apibrėždami socialinį teisingumą, derina laisvės, lygybės ir brolybės sąvokas tarpusavyje. Šios teorijos šalininkai socialiai teisingu paskirstymu vadina paskirstymą pagal poreikius.

Marksizmo šalininkai apibrėždami socialinį teisingumą vartoja – laisvės bei lygybės sąvokas. Jos papildo viena kitą. Šios teorijos šalininkų nuomonė visiškai skiriasi nuo liberaliosios krypties atstovų pažiūrų, kai konfliktas tarp laisvės ir lygybės formuoja pagrindinę politinės ekonomijos problemą [3, 4].

Tad ypač svarbu socialinėje politikoje vis daugiau dėmesio skirti draudimui nuo pajamų praradimo, sumažėjimo ar skurstančiųjų apsaugai. Kiekviena socialinės apsaugos schema vienaip ar kitaip perskirsto pajamas, nors to neretai neakcentuoja [10]. Socialinės politikos tikslais dažniau formuluojama apsauga nuo pajamų praradimo, o ne pajamų perskirstymas.

Apibendrinant galima teigti, kad gyventojų pajamų nelygybei susidaryti įtakos turi ir paties individo asmeniniai sugebėjimai (kvalifikacija, patirtis, fiziniai duomenys), bet ir vyriausybės vykdoma socialinė ekonominė politika perskirstant pajamas. Vis dėlto pajamų nelygybė turi būti, tačiau ne per didelė.

Mano nuomone perskirstant pajamas tikų utilitaristų mintis, kad perskirstymas tada reikalingas, kai jis padidins bendrą visuomenės gerovę. Prieštaraučiau, nuomonei, kad atėmus iš turtingųjų ir juos atiduodant vargšams bendrasis nacionalinis produktas turėtų didėti. Tokiu atveju ekonomikoje siekiant išsaugoti savo gaunamas pajamas, pradėtų vyrauti „šešėlinės ekonomikos“ principai. Šių dienų ekonomikoje liberalios krypties atstovų mintys, kad iš turtingųjų reikia atimti daugiau, vertos dėmesio, tiesiog reikėtų įvesti didesnę mokesčių dydį gaunantiems didesnes pajamas (progresinio mokesčio įvedimas). Norint tai padaryti turėtų būti sukurta visiškai nauja perskirstymo sistema, kuri apimtų daug sričių, o ne vien tik iš turtingųjų atimtų ir vargstantiesiems atiduotų.

1.4. Gyventojų pajamų diferenciacijos vertinimas socialiniu ir ekonominiu požiūriu

Gyventojų pajamų nelygybė vertinama atsižvelgiant į jos daromą įtaką įvairiems socialiniams bei ekonominiams procesams. Literatūroje kyla nemažai diskusijų apie socialines ekonomines pajamų nelygybės pasekmes. Vieni autoriai teigia, kad nelygybė daro teigiamą įtaką minėtiems procesams, kiti – neigiamą.

Ekonominiu požiūriu pajamų diferenciacija yra teigiamas reiškinys, nes už skirtingas pastangas yra atlyginama skirtingai – visuomet laimi tas gamintojas, kuris naudodamas ribotus išteklius, geriausiai patenkina vartotojo poreikius. Siekiant patenkinti vartotojo poreikius, yra nuolat keliamas jų gyvenimo lygis, taigi šia prasme pajamų diferenciacija yra neatsiejama visuomenės gerovės kilimo sąlyga. Be to, egzistuoja glaudus ryšys tarp pajamų lygio bei vidutinio polinkio vartoti ir taupyti – turtingieji visuomenės nariai didesnę savo pajamų dalį skiria taupymui, taigi ir investicijoms, kas savo ruožtu skatina ekonomikos augimą bei technologinį progresą. Ekonomikos augimas yra viena iš skurdo eliminavimo prielaidų – turtingesnė visuomenė gali geriau pasirūpinti neturtingais savo nariais [29].

Išryškėja dar vienas požiūris, kad esant didesnei nelygybei bei sparčiau augant ekonomikai, didžiausią naudą pajus turtingieji šalies gyventojai, vidurinioji klasė pajus nežymų padėties pagerėjimą, o neturtingieji padėties pagerėjimo nepajus [4].

Antra vertus, pernelyg didelė pajamų diferenciacija mažina ekonomikos efektyvumą bei augimą. Šiuolaikinių ekonomistų atlikti pajamų diferenciacijos ir ekonomikos augimo tarpusavio priklausomybės tyrimai parodė, kad tarp šių reiškinių egzistuoja atvirkščias ryšys [3]. Vargu ar diferenciacijos augimas ilgame laikotarpyje prisideda ir prie politinio šalies stabilumo. Ekonomikos teorija skiria tris pagrindinius mechanizmus, per kuriuos pasireiškia *neigiama aukštos pajamų diferenciacijos įtaka* ekonominiam šalies augimui [5]:

Netobulos turto rinkos. Esant aukštai visuomenės nelygybei, netobulos turto rinkos pasireiškia tuo, jog, sumažėja socialinis mobilumas: didelė neturtingų žmonių dalis negali pakeisti savo padėties, nes neturi ir negali gauti lėšų investicijoms – įgyti išsilavinimą, pradėti verslą ir pan. Bankai teikia paskolas tik tiems asmenims, kurie gali garantuoti, jog paskola bus gražinta, tačiau neturtingieji visuomenės nariai dažniausiai šito padaryti negali.

- **Rinkimų konfliktas.** Esant aukštai gyventojų pajamų nelygybei šalyje, santykinai didelė gyventojų dalis gauna žemas, gerokai nuo vidutinio šalies lygio atsiliekančias pajamas ir todėl rinkimų metu balsuoja už partijas, žadančias didžiausią persikirstymą, kuris kartu reiškia ir aukštus mokesčius. Laimėjus tokioms partijoms šalyje yra įgyvendinama tokia socialinė bei ekonominė politika, kuri keldama mokesčius ir

didindama pajamų perskirstymą, tuo pačiu mažina ir investicijas, kurios kaip žinia yra viena svarbiausių ekonominio augimo prielaidų.

- **Socialinis konfliktas** pasireiškia tuo, jog aukšta pajamų diferenciacija pasižyminčioje visuomenėje dalis neturtingų žmonių, nematydami išeities iš susidariusios padėties, vykdo revoliucijas, perversmus. Tokioje šalyje auga nusikalstamumas, krenta bendras išsilavinimo lygis, randasi kiti socialiniu požiūriu neigiamai vertinami reiškiniai. Tokioje socialiniu ir ekonominiu požiūriu nestabilioje šalyje sukuriama investicijoms nepalanki aplinka, kas taip pat stabdo ekonominę šalies augimą.

Socialiniu požiūriu aukšta gyventojų pajamų diferenciacija vertinama *neigiamai* dėl didėjančio visuomenės išsisluoksniavimo, poliarizacijos, nevienalytiškumo, silpnos vidurinėsios klasės, kuri turėtų būti socialinio, ekonominio, politinio visuomenės stabilumo garantu, bei šių procesų pasėkoje atsirandančio žmonių susvetimėjimo, priešiško, abejingumo ir panašių reiškinų [5].

Mokslinėje literatūroje išryškėja dar vienas požiūris, kad nelygus pajamų pasiskirstymas sukelia daugiau socialinių problemų nei santykinai lygus pasiskirstymas. Šalys, pasižyminčios aukštu nelygybės lygiu, labiau kenčia nuo įvairių socialinių negalių, pradedant gyventojų sveikata ir baigiant kriminaliniais nusikaltimais nelygus turto ir pajamų pasiskirstymas dabartinėje kartoje generuoja nelygias galimybes būsimoms kartoms [3]:

- iš pajamų ir turto nelygybės kyla realios laisvės nelygybė. Kai turtas yra nelygiai paskirstytas, žmonės, kurie gali gyventi iš kapitalo investicijų, turi didesnę laisvę ir autonomiją nei žmonės, kurie gyvena tik iš darbo rinkos;
- didesnė turto ir pajamų nelygybė griauja demokratiją, suteikdama kai kuriems žmonėms daug didesnius išteklius veikti politinius procesus nei kitiems;
- pajamų nelygybė skaido bendruomenę, kelia pavydą, pagiežą ir silpnina socialinį solidarumą, kuris vertingas dėl daugelio geros visuomenės aspektų – asmeninio saugumo, pagarbos, viešųjų gėrybių užtikrinimo ir t.t.

Socialiniu požiūriu gyventojų pajamų diferenciacija vertinama *teigiamai* dėl pasitenkinimo, kurį dirbantieji gauna aukštai vertinant jų pastangas bei darbo rezultatus, kas savo ruožtu skatina vystyti įgimus gabumus, geriau panaudoti turimus išteklius, siekti aukštesnio išsilavinimo kaip aukštesnių pajamų šaltinio ir pan [5].

Apibendrinant reikia pasakyti, jog požiūris į pajamų nelygybę bei jos vertinimas susijęs su konkrečiu laikmečiu ir konkrečios šalies ekonominio, socialinio, kultūrinio išsivystymo lygiu. Kaip matyti, socialinio teisingumo požiūriu nelygybės mažinimas yra siektinas reiškinys. Antra vertus, pernelyg didelė pajamų diferenciacija ekonominio efektyvumo požiūriu taip pat yra vertinama neigiamai. Vadinasi, pajamas iš tiesų tikslinga suvienodinti iki tam tikro laipsnio.

Tarkim, suvienodinus visų asmenų pajamas visuomenės moralės požiūriu visiškos lygybės idėja būtų patraukli, tačiau ekonominio efektyvumo požiūriu būtų pernelyg prabangu suteikti visiems teises į lygias pajamas. Jeigu žmonėms būtų garantuotas tam tikras pajamų dydis, visų pirma sumažėtų jų iniciatyva, t.y. sulyginus darbo pajamas, išnyktų darbo stimulai, sumažinus pelną, palūkanas, rentą, dingtų polinkis taupyti ir investuoti, sumažėtų žmonių veiklumas ir noras rizikuoti, dingtų verslumo dvasia. Viso ūkio mastu šie procesai sumažintų bendrąjį produktą, sukeltų ūkio stagnaciją ar net nuosmukį, apribotų pajamų didėjimo galimybes visiems gyventojų sluoksniams.

Mano nuomone, nelygybė gyventojų pajamose vis dėlto turi būti, tik ji neturi būti itin aukšta. Aš esu gyventojų pajamų nelygybės šalininkė, nes šalyje, kurioje visi gautų vienodas pajamas tikrai sumažėtų ir dirbančiųjų skaičius, motyvacija, niekas nenorėtų tobulėti vėliau ir gamybos apimtis, dėl to ir nacionalinis produktas, o esant neaukštai nelygybei iš visų socialinių sluoksnių tarsi save motyvuodami siektų pereiti į vis aukštesnį socialinį sluoksnį.

Sutinku su Blažienės I. nuomone, kad dėl itin aukštos pajamų diferenciacijos atsiranda daugybė socialinių problemų, tad siekiant to išvengti, turėtų būti nustatytas atitinkamo dydžio minimalus pajamų dydis, kurį gavę gyventojai galėtų įsigyti būtinas prekes, ir jiems dar liktų atitinkama dalis santaupoms. Šiuo metu nedirbantys gyventojai gaunantys atitinkamo dydžio išmokas, už kurias neįmanoma susimokėti net už būstą, neretai imasi net šešėlinės veiklos, tokiu būdu valstybė praranda mokesčius. Reikėtų atkreipti dėmesį į gaunančiųjų žemiausias pajamas ir gyvenančių iš socialinių pašalpų. Reikėtų tirti priežastis, kodėl jie nedirba ir stengtis tas priežastis panaikinti.

Siekiant atlikti pajamų nelygybės tyrimą, sudaryta gyventojų pajamų nelygybę įvertinanti rodiklių sistema.

1.5. Gyventojų pajamų nelygumo rodiklių sistema

Lietuvos Statistikos departamentas namų ūkių tyrimuose naudoja nelygius intervalus vartojimo išlaidoms sugrupuoti. Lietuvos gyventojų pajamų nelygybės tyrimas atliekamas pritaikant įvairius statistikos skaičiavimo metodus. Siekiant atlikti pajamų nelygybės dinamikos ir struktūros analizę, pirmiausia ištiriami jų pokyčiai laike, remiantis dinamikos eilučių, absoliutinių ir procentinių pokyčių laike skaičiavimais, struktūrinių dalių skaičiavimais.

Vienas iš svarbiausių statistikos darbo metodų yra visuomeninių gyvenimo reiškinių pasikeitimo laike vaizdavimas. Duomenų už praėjusius metus analizė leidžia daryti tam tikras išvadas, suteikia pagrindą lyginti vienu rodiklių pokyčius su kitais.

Siekiant ištirti reiškinių kitimą laiko požiūriu, sudaromos ir analizuojamos dinamikos eilutės. Visos šiame skyriuje aptartos formulės pateiktos 1 priede. Padidėjimo tempas rodo,

keliais procentais pasikeičia reiškinio lygis per analizuojamą laikotarpį. Viso laikotarpio apibendrintai dinamiškai apibūdinti skaičiuojamas dinamikos eilučių kitimo rodiklis – vidutinis didėjimo tempas.

Absoliutus lygio padidėjimas/ sumažėjimas vadinamas dinamikos eilutės dviejų lygių skirtumas, kuris rodo keliais vienetais pasikeičia reiškinio lygis per tam tikrą laikotarpį ir gali turėti teigiamą arba neigiamą ženklą.

Padidėjimo (sumažėjimo) tempas grandininio būdu rodo keliais procentais pasikeičia reiškinio lygis praėjusio laikotarpio atžvilgiu.

Padidėjimo (sumažėjimo) tempas baziniu būdu rodo keliais procentais pasikeičia reiškinio lygis pirmųjų metų, kurie laikomi baze, atžvilgiu.

Antrajame tyrimo etape skaičiuojami gyventojų pajamų lygio – struktūros bei pasiskirstymo rodikliai, kurie parodys gyventojų pajamų nelygybę.

Išstudijavus mokslinę literatūrą [1, 18, 22] galima apibendrinti gyventojų pajamų nelygybei vertinti naudojamus metodus, t.y. struktūrinių koeficientų; grafinis; specialiųjų koeficientų. Atskiri metodai paprastai apima ne vieną, o keletą absoliučių bei santykinų rodiklių.

Tačiau yra keletas dažniau taikomų metodų, norint įvertinti pajamų pasiskirstymą tarp visuomenės narių. Dažniausiai yra skaičiuojami:

- Struktūriniai koeficientai;
- Džini (Gini) koeficientas;
- Robino Hudo (Robin Hood) indeksas;
- Lorenzo kreivė skaičiavimas

Iš išvardintų metodų labiausiai paplitę yra **struktūriniai koeficientai**, kurie apskaičiuojami remiantis gyventojų pajamų (išlaidų) skirtumais. Dažniausiai naudojami deciliniai, kvartiliniai ir kvintiliniai diferenciacijos koeficientai. Skirtumas tarp šių koeficientų yra toks, kad skaičiuojant kvartilinį koeficientą, namų ūkiai dalijami į keturias dalis, skaičiuojant kvintilinį koeficientą, namų ūkiai dalijami į penkias dalis, o skaičiuojant decilinį koeficientą, namų ūkiai dalijami į dešimt lygių dalių. Į pirmąją dalį patenka namų ūkiai, kurie vartojimui išleidžia mažiausiai, o į paskutinę grupę patenka daugiausiai vartojimui išleidžiantys namų ūkiai. Pažymėtina tai, jog norint apskaičiuoti struktūrinius koeficientus, reikia nustatyti įvairias charakteristikas: modą, medianą, paprastąjį vidurkį, svartinį vidurkį ir kt.

Moda. Siekiant nustatyti dažniausiai pasitaikantį gyventojų pajamų lygį arba pajamas, kurias gauna didžiausias tiriamų gyventojų procentas, skaičiuojama **moda**. Tai dažniausiai pasikartojanti požymio reikšmė tiriamoje visumoje. Ji parodo pajamas, kurias gauna didžiausias tiriamų namų ūkių procentas. Ten, kur visi dydžiai vienodi, modos eilutėje nebus, ir jei kuris

atskirai paimtas dydis pasikartoja dažniausiai, tai jis yra moda, nors tai būtų pats mažiausias ar didžiausias eilutės dydis [35, p. 17].

Mediana parodo pajamas, kurios dalija gyventojų pasiskirstymo pajamų eilutę į dvi lygias dalis. Tai pajamos, atitinkančios gyventojų pasiskirstymo eilutės vidurio tašką [53, p. 13]. Mediana ir moda svarbios charakteristikos, parodančios asmens pajamų nuokrypį nuo vidutinės reikšmės.

Kvartiliai (kvartilės). Kvartilės atitinka pajamų dydžius, kurie dalija variacinę eilutę į keturias lygias dalis. Pirmoji kvartilė atitinka viršutinę pajamų, kurias gauna 25 proc. mažiausiai pasiturinčių gyventojų, ribą. Antroji kvartilė sutampa su mediana. Trečioji kvartilė atskiria 25 proc. didžiausias pajamas turinčių gyventojų nuo likusių 75 proc.

Pajamų diferenciacija įvertinama trečiąją kvartilę dalijant iš pirmosios kvartilės [35, p. 18]. **Tarpkvartilinis užmojis** yra skirtumas tarp trečiojo ir pirmojo kvartilių. Reikėtų pažymėti, kad naudojantis tarpkvartiliniu užmoju, kuris kartais vadinamas *modifikuotu užmoju*, nėra kreipiamas dėmesys į viršutinius ir apatinius 25 proc. duomenų, o tik į centrinius 50 proc. duomenų, ir tokiu būdu atskiriamos ekstremalios reikšmės. Tarpkvartilinis užmojis yra patogus, kai reikia įvertinti pajamų skirtumus.

Decilės tai tiksliau pajamų diferenciacijos laipsnį apibūdinantis rodiklis, tai požymio variantai, dalijantieji akumuliuotą eilutę į dešimt lygių dalių [35, p. 21]. Pirmoji decilė – tai tas pajamų dydis, kuris atskiria 10 proc. mažiausias pajamas gaunančių gyventojų nuo 90 proc. likusiųjų. Antroji decilė atskiria 20 proc. nuo likusių 80 proc. gaunančių didesnes pajamas ir t.t. Devintoji decilė žymi ribą, nuo kurios prasideda 10 proc. didžiausias pajamas gaunančių gyventojų dalis. Pajamų nelygybei įvertinti paprastai naudojamas santykis tarp pirmosios decilės ir devintosios decilės, dar vadinamas **deciliniu pajamų diferencijavimo koeficientu**. Tai santykis tarp pajamų taško, atskiriančio 10 proc. gyventojų su didžiausiomis pajamomis ir taško, atskiriančio 10 proc. gyventojų su mažiausiomis pajamomis [53, p. 13]. Šio koeficiento didėjimas byloja apie nelygybės plitimą ir, priešingai, jo mažėjančios reikšmės rodo pajamų išsilyginimo tendenciją. Aptartieji pajamų diferenciacijos įvertinimo rodikliai, kaip decilės, kvartiliai, tarpkvartilinis užmojis, moda bei mediana, gali būti priskiriami pajamų **lygio ir struktūros** įvertinimo rodiklių grupei. Tačiau būtina įvertinti ne tik kraštinių, bet ir visų kitų decilinių ir kvartilinių grupių pajamų skirtumus bei nustatyti jų kitimo tendencijas. Tam tikslui pasiekti naudojami disponuojamų pajamų diferenciacijos ir koncentracijos rodikliai, kiti, **pasiskirstymo** rodiklių grupei priklausantys, rodikliai. Siekiant tiksliai įvertinti namų ūkių rodiklių variaciją, skaičiuojami mėnesinių piniginių ir natūrinių pajamų **koncentracijos ir diferenciacijos koeficientai**.

Tiriant pasiskirstymo eilutes, labai svarbu įvertinti pasiskirstymo asimetriškumą, tam skaičiuojamas *asimetrijos koeficientas*. Pastarojo rodiklio dydis gali būti ir teigiamas, ir neigiamas. Teigiamas asimetrijos koeficientas rodo namų ūkių narių pasiskirstymo pagal disponuojamų pajamų lygį dešiniašonę asimetriją, o neigiamas – kairiašonę asimetriją. Paprastai pajamų eilutė turi dešiniają asimetriją. Kuo ši asimetrija didesnė, tuo didesnė pajamų pasiskirstymo nelygybė.

Decilės tai tiksliau pajamų diferenciacijos laipsnį apibūdinantis rodiklis, tai požymio variantai, dalijantieji akumuliuotą eilutę į dešimt lygių dalių [35, p. 21]. Pirmoji decilė – tai tas pajamų dydis, kuris atskiria 10 proc. mažiausias pajamas gaunančių gyventojų nuo 90 proc.

Gini koeficientas yra dažniausiai naudojamas pajamų pasiskirstymo netolygumo matas. Šio koeficiento dydis kinta nuo 0 iki 1, ir kuo šis rodiklis didesnis, tuo gilesnė nelygybė. Gini koeficientas apskaičiuojamas iš Lorenzo kreivės kurioje vaizduojamos namų ūkių gaunamos sukauptų pajamų dalys. Namų ūkiai eilėje yra išrikiuojami nuo namų ūkių, gaunančių mažiausias iki didžiausias pajamas.

Pagrindinė Gini koeficiento savybė yra ta, kad vieno kurio nors gyventojų sluoksnio pajamų didėjimas, kai tuo tarpu kitų sluoksnių pajamos nekinta, didina Gini koeficiento reikšmę. Gini koeficiento reikšmių vertinimas pateiktas 2 lentelėje.

2 lentelė

Gini koeficiento reikšmių vertinimas

Gini koeficiento reikšmė	Vertinimas
Mažesnė už 25	Gyventojų pajamų diferenciacijos lygis yra labai žemas.
Didesnė už 25, bet mažesnė už 30	Gyventojų pajamų diferenciacijos lygis yra nedidelis.
Didesnė už 30	Esama esminių gyventojų pajamų diferenciacijos netolygumų.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal [12]

Lorenzo kreivė padeda įvertinti, kaip lygiai pasiskirsto pajamų, turto ar kitokių rodiklių reikšmės intervaluose. Ši kreivė yra sukauptų pajamų dalių (dažnių) grafinis vaizdas. rafinis visuomenės pajamų pasiskirstymo atvaizdavimas. Kreivė parodo, kaip netolygiai pasiskirsto pajamos. Kuo kreivė tiesesnė, tuo pajamos pasiskirsto tolygiau. Lorenzo kreivė apskaičiuojama turtą padalinus iš žmonių, kurie juo naudojasi, skaičiaus. Kuo mažesnis kiekis turtingų žmonių ir kuo didesnį turtą ji valdo, tuo kreivė yra kreivesnė. Jeigu visos sekos reikšmės yra vienodo dydžio, Lorenzo kreivė yra įstrižainė, vadinama lygybės linija. Brėžiant Lorenzo kreivę veiksmai atliekami šia tvarka:

1. Kiekvienam kintamajam (rodikliui) apskaičiuojami santykiniai dažniai, t. y. sumos dalys;
2. Stebėjimai išdėstomi didėjančia tvarka pagal kintamąjį x ;

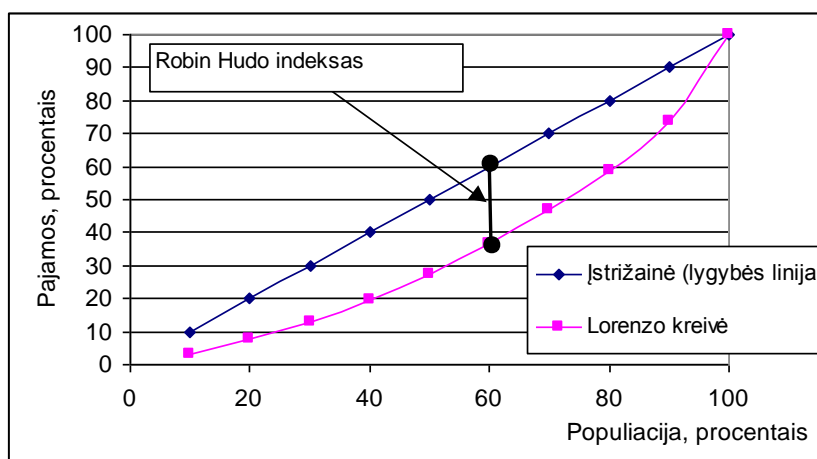
3. Sudaroma sukauptųjų dažnių lentelė kiekvienam išrikuotam kintamajam;
4. Nubrėžiama diagrama ir įstrižainės atkarpa.

Lorenzo kreivė parodoma, kurią pajamų dalį gauna tam tikra visuomenės dalis. Įstrižainė parodo idealiai vienodą pajamų pasiskirstymą. Kuo toliau Lorenzo kreivė nukrypusi nuo įstrižainės, tuo nelygiau pajamos pasiskirsčiusios. Šią kreivę galima transformuoti į Lorenzo koeficientą ir į Gini koeficientą [60]. Lorenzo koeficientu įvertinami Lorenzo kreivės nuokrypiai. Galima išskirti keturias svarbiausias Lorenzo kreivės savybes [47, p. 322]:

- Kreivės pradžia sutampa su nuline reikšme, nes nulinis šeimų skaičius gauna nulines pajamas.
- Kreivė visada pasibaigia viršutiniame dešiniajame apibrėžto ploto kampe, kuriame 100 proc. šeimų pasidalija 100 proc. pajamų.
- Jei pajamos būtų paskirstomos absoliučiai po lygiai, Lorenzo kreivė sutaptų su 45° kampu pasvirusia tiese, t.y. 20 proc. šeimų gautų 20 proc. pajamų, 40 proc. - 40 proc. pajamų ir t.t.
- Lorenzo kreivė atspindi realią ekonominę padėtį - pasislenka žemyn nuo absoliučios lygybės tiesės tuo parodydama esamus pajamų pasiskirstymo netolygumus.

Realiai skurdžiausia gyventojų dalis gauna apie 5-6 proc. bendrųjų pajamų, o turtingiausia – apie 40-45 proc. Dėl to Lorenzo kreivė yra tarp absoliučios lygybės ir absoliučios nelygybės kreivių. Kuo netolygesnis pajamų pasiskirstymas, tuo labiau bus išgaubta Lorenzo kreivė, t.y. kreivė bus arčiau dešiniojo kampo. Ir atvirkščiai, kuo mažesnis pajamų diferenciacijos lygis, tuo Lorenzo kreivės bus arčiau pusiaukampinės, t.y. arčiau absoliučios lygybės tiesės [34, p. 567].

Dar vienas pajamų pasiskirstymo netolygumui įvertinti naudojamas metodas yra **Robin Hood** indeksas, kuris apytiksliai parodo, kurią dalį visų pajamų namų ūkiai, gaunantys daugiau nei vidutinės pajamas, turėtų perduoti namų ūkiams, kurių pajamos mažesnės nei vidurkis, kad pajamos pasiskirstytų tolygiai [12].

1 pav. Lygybės linija, Lorenzo kreivė, Robin Hudo indeksas.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis [34]

Išanalizavus pajamų pasiskirstymo nelygumo rodiklius, galima daryti išvadą, kad pajamų nelygybės matavimo teorijos apima ne tik matavimų, indeksų konstravimą, bet ir jų interpretaciją bei tobulinimą. Gini koncentracijos koeficientas yra laikomas geriausiai apibūdinančia nelygybės priemone ir yra plačiai naudojamas ekonominiuose tyrimuose. Pasaulinėje praktikoje dažnai taikomi deciliniai, kvartiliniai ir kvantiliniai diferenciacijos koeficientai, socialinio susisluoksniavimo koeficientas ir kt.

Pajamų diferenciacijos, jos tendencijų, situacijos Lietuvoje nagrinėjimui tikslinga naudoti Gini koeficientą, kadangi, kaip teigia Petkutė (2005, p. 42), tai yra pajamų pasiskirstymo statistinis matas, taip pat vienas iš geriausių statistinių metodų atsitiktinės kaitos paskirstymui matuoti.

Gyventojų pajamų nelygybės tyrimas pradedamas gyventojų pajamų dinamikos analize, tiriant vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamiką, pajamų pagal socialinius sluoksnius kaitos dinamiką, pereinama prie pajamų lygio – struktūros bei pasiskirstymo netolygumo tyrimo, skaičiuojant įvairius netolygumą parodančius rodiklius. Trečiojoje dalyje remiantis atliktu tyrimu pateikiamos gyventojų pajamų nelygybės mažinimo kryptys.

2. GYVENTOJŲ PAJAMŲ NELYGYBĖS ANALIZĖ

Siekiant atlikti Lietuvos gyventojų pajamų nelygybės tyrimą, analizei pasirinktos vidutinės disponuojamosios pajamos, kadangi šios pajamos yra vienas iš rodiklių, apibūdinančių šalies gyventojų gyvenimo lygį. Šios pajamos yra ta pajamų dalis, kuri lieka namų ūkiams atskaičius asmeninius mokesčius, ir jas namų ūkiai gali skirti vartojimui bei taupymui, o tai ir yra svarbiausios pajamų funkcijos [12].

Praktinėje darbo dalyje atliekama namų ūkių vidutinių disponuojamų pajamų dinamikos analizė 2004 – 2009 m. Tyrimas atliekamas remiantis tokiais etapais:

- namų ūkių vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamikos analizė;
- namų ūkių vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamikos analizė pagal socialines gyventojų grupes: gyvenamąją vietą (mieste ar kaime), pagal ūkio galvos socialinę – ekonominę grupę (samdomieji darbininkai, žemdirbiai, pensininkai ir kt.), namų ūkio tipus (vienišas asmuo, vienas suaugęs su vaiku ir kt.), bei pagal įgytą išsilavinimą.
- namų ūkių vidutinių disponuojamųjų pajamų lygio – struktūros analizė;
- namų ūkių vidutinių disponuojamųjų pajamų pasiskirstymo netolygumo įvertinimas;
- Pateikiama namų ūkių pajamų nelygybės mažinimo galimybės Lietuvoje.

Ši darbo dalis skirta namų ūkių pajamų diferenciacijos 2004 – 2009 metų laikotarpio analizei, 2010 m. duomenų Lietuvos Statistikos departamentas dar nepateikė.

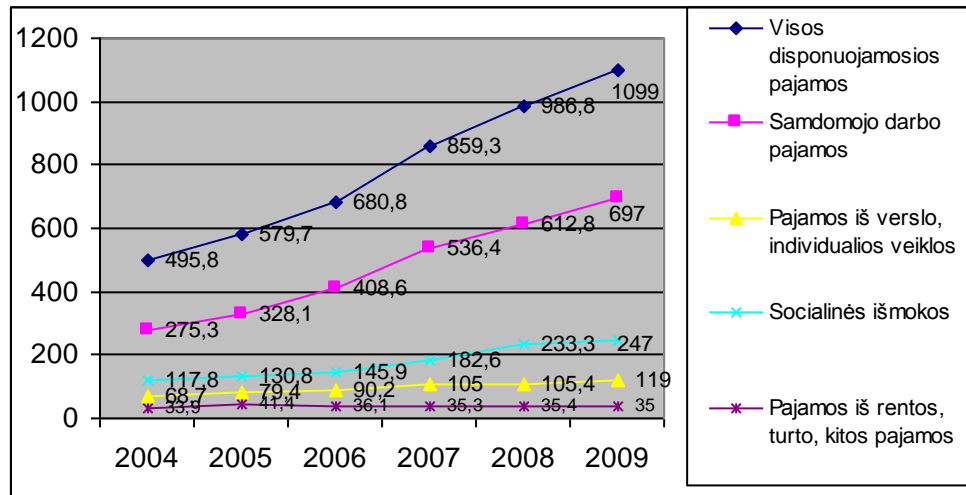
2.1. Gyventojų pajamų nelygybės dinamikos tyrimas

2.1.1. Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui dinamikos tyrimas

Socialiniai ekonominiai reiškiniai nuolat vystosi ir kinta, todėl keičiasi ne tik reiškinių apimtis, bet ir jų sudėtis. Toks socialinių ekonominių reiškinių kitimas vadinamas dinamika, o skaitinė statistinių rodiklių seka laiko atžvilgiu vadinama dinamikos eilute, galime apskaičiuoti dinamikos eilučių analitinius ir apibendrintus (vidutinius) rodiklius [62, p. 306].

Siekiant įvertinti namų ūkių pajamų pasiskirstymą dažniausiai yra analizuojamos gyventojų disponuojamos pajamos. Šios pajamos apima faktiškai gyventojų (namų ūkių) gaunamas pajamas. Lietuvos Statistikos departamentas pateikia tokį disponuojamų pajamų apibrėžimą: disponuojamos pajamos – tai bendrosios pajamos atskaičius pajamų mokestį, nuolatinis turto mokesčius, darbuotojų, savarankiškai dirbančių asmenų ir bedarbių (jei taikoma) privalomojo socialinio draudimo įmokas ir reguliarius pervedimus kitiems namų ūkiams.

2 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamika Lietuvoje vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2004 – 2009 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

Analizuojant 2 paveikslą matyti, kad nuo 2004 metų vidutinės disponuojamosios pajamos didėja ir 2009 metais vienam namų ūkio nariui jos buvo 1099 litų per mėnesį. 2009 m. palyginti su 2004 metais vidutinės disponuojamosios pajamos padidėjo 2,2 karto.

Visų disponuojamųjų pajamų didėjimą labiausiai lėmė samdomojo darbo pajamos. Samdomojo darbo pajamos didėjo sparčiausiai tiriamu laikotarpiu. 2004 metais siekė 275,3 Lt per mėnesį, o 2009 metais padidėjo iki 697 Lt, t.y. padidėjimas siekia 2,5 karto.

Tai sparčiausias augimas per pastaruosius penkerius metus, kurio viena iš priežasčių yra pajamų mokesčio sumažinimas bei augantis šalies bendrasis vidaus produktas. Gerėjant ekonomikai, didėja ir socialinių išmokų dalis. Individualios veiklos pajamos per analizuojamą 2004-2009 metų laikotarpį didėjo nežymiai, o pajamos iš rentos ir turto beveik nekito.

Pajamos iš rentos, turto didėjo nežymiai, 2004 metais pajamos siekė 33,9 Lt, o 2009 metais jos padidėjo iki 35 Lt, padidėjimas siekia vos 1,03 karto palyginti 2009 m. su 2004 metais. Tikėtina viena iš priežasčių, ta, kad savo būstą nuomojantys gyventojai nėra linkę legaliai nuomoti.

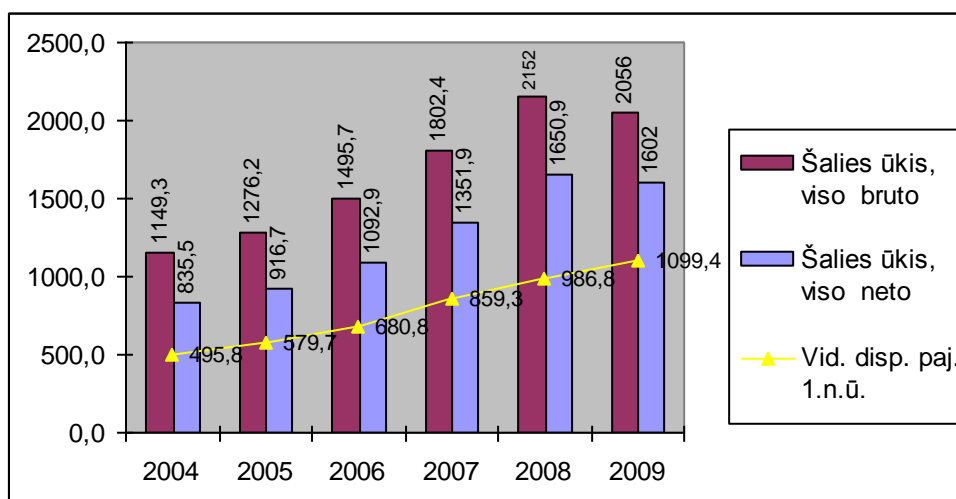
Pajamos iš verslo, iš individualios veiklos analizuojamu laikotarpiu taip pat didėjo, 2004 metais jos siekė 68,7 Lt per mėnesį, o 2009 m. padidėjo iki 119 Lt per mėnesį, t.y. 1,7 karto. Tikėtina viena iš priežasčių, kad kai kurie bedarbiai pasinaudojo Darbo biržos teikiamomis paslaugomis ir pradėjo verstis individualia veikla.

Socialinės išmokos vienam namų ūkio nariui tiriamu laikotarpiu padidėjo nuo 117,8 Lt per mėnesį 2004 metais, iki 247 Lt per mėnesį 2009 metais, t.y. apie 2,1 karto. Socialinių išmokų didėjimui įtakos turėjo bazinės minimalios algos padidėjimas, bazinis socialinių išmokų padidinimas, lėmė ir šalpos pašalpų padidėjimą šalyje.

Per šalpos išmokų sistemą valstybė užtikrina minimalų gyvenimo lygį itin socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms: neįgaliesiems, senatvės pensijos amžiaus sulaukusiems asmenims, našlaičiams, daugiavaikėms motinoms, neįgalius asmenis slaugantiesiems ir prižiūrintiems artimiesiems. Šalpos išmokos mokamos asmenims, kurie negalios, senatvės ar maitintojo netekimo atveju neįgyja gauti išmokų iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų arba šios išmokos yra per mažos.

Nustatyta, kad socialinių išmokų dydis viršija pajamų iš verslo, individualios veiklos. Tai rodo valstybės nepakankamą atsakingų asmenų (politikų, valdžios) dėmesį verslo plėtrai, nepakankamai skatinamas smulkusis verslas, todėl gyventojai tampa priklausomi nuo einamųjų pajamų ir jų pokyčių, o ne nuo turto ir kapitalo.

Kaip jau aptarta teorinėje dalyje, vidutinėms disponuojamoms pajamoms įtakos turi ir darbo užmokesčio didėjimas šalyje. Svarbu išanalizuoti ir darbo užmokesčio dinamiką, kaip per analizuojamą 2004-2009 metų laikotarpį keitėsi šalies ūkio bruto ir neto darbo užmokestis.

3 pav. Šalies bruto ir neto darbo užmokesčio dinamika Lietuvoje 2004 – 2009 metais

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

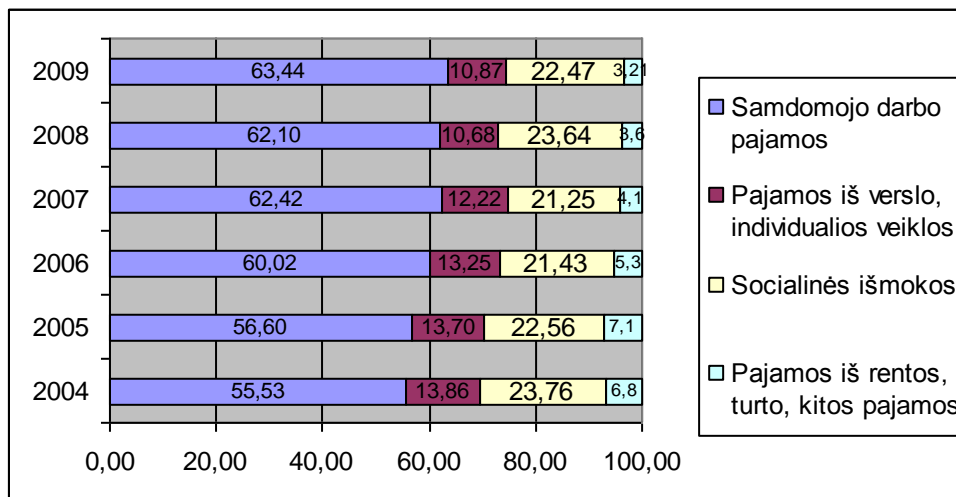
Remiantis 3 pav. duomenimis, matyti, kad tiriamu laikotarpiu šalies bruto ir neto darbo užmokestis didėjo. Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui tiriamu laikotarpiu buvo ženkliai mažesnės, nei kad šalies bruto ir neto darbo užmokesčiai.

Bruto darbo užmokestis šalyje padidėjo nuo 1149,3 Lt per mėn 2004 metais, iki 2056 Lt per mėn 2009 metais, t.y. apie 1,8 karto. Neto darbo užmokestis šalyje padidėjo nuo 835,5 Lt per mėn 2004 metais, iki 1602 Lt per mėn 2009 metais, t.y. apie 1,9 karto. Vidutinės disponuojamosios pajamos tiriamu laikotarpiu buvo žymiai mažesnės nei kad bruto ir neto darbo užmokestis šalyje.

Didėjančio darbo užmokesčio tendencijos lėmė ir vidutinių disponuojamųjų pajamų didėjimą šalies gyventojams. Teigiamas tendencijas lėmė šalies ūkyje vyravęs spartus ekonomikos augimas, atsigavęs paslaugų sektorius, didėjančios tiesioginės užsienio investicijos (4 priedas).

Nors darbo užmokestis šalyje didėja, tačiau darbo užmokesčio didėjimo tempai neužtikrina pakankamai aukštų vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui.

Tad tikslinga analizuoti ir vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūrą. Analizuojant namų ūkių vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūrą – pajamas iš samdomojo darbo, iš verslo, individualios veiklos, pajamas iš socialinių išmokų, iš rentos, kito turto – didžiausia reikšmė tenka samdomojo darbo pajamoms. Tačiau socialinės išmokos viršija vidutines pajamas iš verslo ir individualios veiklos. Tai tik patvirtina valstybės vaidmens svarbą gyventojų pajamoms ir nepakankamą atsakingų asmenų (politikų, valdžios) dėmesį verslo plėtrai (žr. 4 pav).

4 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūra Lietuvoje vienam namų ūkio nariui 2004 - 2009 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

Remiantis 4 pav. pateiktais duomenimis, samdomojo darbo pajamos yra pagrindinis pajamų šaltinis. Per analizuojamą 2004 - 2009 metų laikotarpį didžioji dalis disponuojamųjų pajamų tenka samdomojo darbo pajamoms, kurių dalis viršijo 50 procentų ir ši lyginamoji dalis kasmet vis didėjo (nuo 55,53 proc. iki 63,44 proc.), todėl galima daryti išvadą, kad Lietuvoje įsivyrėja samdomųjų darbuotojų klasė, ir kad nepakankamai skatinamas smulkusis verslas, nepalanki situacija žemdirbystės vystimuisi, todėl gyventojai tampa priklausomi nuo einamųjų pajamų ir jų pokyčių, o ne nuo turto ir kapitalo.

Socialinės išmokos 2009 m. sudarė 22,47 proc. visų pajamų ir per analizuojamą 2004-2009 metų laikotarpį pastebimas šio pajamų šaltinio sumažėjimas 1,29 procentiniu punktu. Tikėtina viena iš priežasčių, kad gyventojai nepragyvena iš valstybės mokamų socialinių pašalpų, emigruoja į kitas užsienio šalis, siekdami geresnio gyvenimo.

Verslo ir individualios veiklos pajamos sudarė daugiau nei dešimtadalį visų disponuojamųjų pajamų, ir per analizuojamą 2004-2009 metų laikotarpį sumažėjo 2,9 procentiniais punktais. Turto ir rentos pajamos sudarė mažiau nei dešimtadalį visų disponuojamųjų pajamų, analizuojamą 2004-2009 metų laikotarpį sumažėjo 3,6 procentiniais punktais.

Tikėtina viena iš priežasčių, kad steigti verslą Lietuvoje yra labai sudėtinga, nes dideli mokesčiai dar nepradėjus veikti verslui lemia, kad mažėja individualia veikla užsiimančiųjų gyventojų.

Siekiant išskirti vidutinių disponuojamų pajamų struktūrinių dalių pokyčius, tikslinga iširti jų grandinius pokyčius tiriamu laikotarpiu 2004 – 2009 metais.

3 lentelė

Vidutinių disponuojamųjų pajamų Lietuvoje vienam namų ūkio nariui grandininiai padidėjimo tempai, proc. 2004 – 2009 metais

	2005/2004	2006/2005	2007/2006	2008/2007	2009/2008
Visos disponuojamosios pajamos	16,9	17,4	26,2	14,8	11,4
Samdomojo darbo pajamos	19,2	24,5	31,3	14,2	13,8
Pajamos iš verslo, individualios veiklos	15,6	13,6	16,4	0,4	13,3
Socialinės išmokos	11,0	11,5	25,2	27,8	5,8
Pajamos iš rentos, turto, kitos pajamos	22,1	-12,8	-2,2	0,3	-0,3

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

Remiantis 3 lentelės duomenimis, nustatyta, kad visų disponuojamųjų pajamų grandiniai padidėjimo tempai kito netolygiai. Sparčiausias padidėjimo tempas nustatytas 2007 metais, mažiausias 2009 metais. Tam įtakos turėjo gyventojų pajamų struktūrinių dalių netolygūs pokyčiai. Didžiausią įtaką turėjo samdomojo darbo pajamų pokyčiai. Sparčiausias samdomojo darbo pajamų didėjimas nustatytas 2007 metais ir siekė 31,3 proc. Samdomojo darbo pajamos pajamų struktūroje sudaro didžiausią dalį ir jų pokyčiai labiausiai nulemia bendrų vidutinių disponuojamųjų pajamų pokyčius. Vidutinių disponuojamųjų pajamų 1 namų ūkio nariui absoliutūs bei grandininiai pokyčiai pateikti 22 priede.

Samdomojo darbo pajamų didėjimui įtakos turėjo ir minimalaus valandinio atlygio padidėjimas, nuo 2,86 Lt už valandą 2004 metais, iki 4,85 Lt už valandą 2009 metais. Žymiai padidėjusio darbo užmokesčio šalyje.

Socialinių išmokų dydis tiriamu laikotarpiu didėjo. Sparčiausias padidėjimas pastebimas 2008 metus palyginti su 2007 metais, siekė 25,2 proc. Socialinių išmokų didėjimas šalyje priklauso nuo valstybės socialinės – ekonominės politikos. Teigiamus pokyčius socialinių išmokų didinimui turėjo, tiriamu laikotarpiu sparčiai didėjęs bendrasis vidaus produktas, didėję valstybės transferiniai mokėjimai, ir dėl to didėjusios socialinės išmokos. Valstybinio socialinio draudimo vidutinė pensija padidėjo nuo 372 Lt 2004 metais, iki 811 Lt 2009 metais.

Mažiausias socialinių išmokų didėjimas nustatytas 2009 metus palyginti su 2008 metais. Tam įtakos turėjo šalyje stiprėjanti ekonominė krizė, padidėjęs nedarbas, kuris siekė net 14 proc, padidėjęs bedarbių skaičius iki 203,1 tūkst., lėmė, kad būtų mokama daugiau socialinių išmokų, tad pačios išmokos dydis nekito. Bazinė socialinė išmoka 2004 metais siekė 125 Lt, o nuo 2007 metų ji siekia 130 Lt.

Pajamos iš rentos, turto, kitos pajamos tiriamu laikotarpiu mažėjo. Pajamos iš verslo, individualios veiklos taip pat didėjo, sparčiausias padidėjimas nustatytas 2007 metus palyginti su 2006 metais.

Apibendrinant galima teigti, kad tiriamu laikotarpiu gyventojų vidutinės disponuojamosios pajamos padidėjo dvigubai. Nustatyta, kad sparčiausi visų pajamų rūšių padidėjimo tempai nustatyti 2007 palyginti su 2006 metais, tam įtakos turėjo itin spartus ekonomikos augimas, ir padidėjusi bazinė mėnesinė alga, bazinių išmokų padidėjimas, minimalaus valandinio atlygio padidėjimas, valstybinės senatvės pensijos padidėjimas. Vadinas, esant ekonomikos nuosmukiui, socialinės išmokos tampa svarbiu namų ūkio pajamų šaltiniu, o esant ekonomikos augimui didelę įtaką turi samdomojo darbo pajamų didėjimas. Taip pat pažymėtina tai, kad aukštas išmokų lygis bei jų skyrimas mažina paskatas ieškotis darbo ar skatina imtis mažai apmokamo darbo.

Lietuva skirstoma į 10 apskričių, kurios skiriasi ekonomine situacija, taip pat ir vidutinėmis disponuojamomis pajamomis. 4 lentelėje įvertinamas vidutinių disponuojamųjų pajamų pasikeitimas Lietuvos apskrityse visu nagrinėjamu 2004-2009 metų laikotarpiu.

4 Lentelė

Vidutinės disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui Lietuvos apskrityse 2004 - 2009 metais pokyčiai

Apskritis	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2004-2009 m. pokytis	
							Lt	Proc.
Alytaus apskritis	431,9	516,4	601,2	786,2	806,2	901,2	469,3	108,7
Kauno apskritis	500,7	606,1	665,0	848,4	1015,9	1108,2	607,5	121,3
Klaipėdos apskritis	492,6	559,7	700,2	874,2	942,8	1077,9	585,3	118,8
Marijampolės apskritis	484,3	512,3	639,7	788,5	868,2	971,4	487,1	100,6
Panevėžio apskritis	468,7	534,1	577,3	737,3	878,6	925,6	456,9	97,5
Šiaulių apskritis	442,8	526,2	610,5	741,4	915,3	995,1	552,3	124,7
Tauragės apskritis	425,6	481,2	542,8	745,5	861,0	951,0	525,4	123,4
Telšių apskritis	456,9	546,0	612,4	749,6	851,5	940,6	483,7	105,9
Utenos apskritis	430,6	471,5	578,9	753,7	851,1	923,6	493,0	114,5
Vilniaus apskritis	574,8	679,4	832,1	870,0	1186,4	1251,8	677,0	117,8

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis STD

Remiantis 4 lentelės duomenimis visu tiriamu laikotarpiu vidutinės disponuojamosios pajamos didėjo visose apskrityse. Nelygūs vidutinių disponuojamųjų pajamų kitimo tempai visose apskrityse lėmė disponuojamųjų pajamų diferenciaciją pagal apskritis (9 priedas).

Didžiausias pajamų padidėjimas nustatytas Vilniaus bei Kauno apskrityse. Vilniaus apskrityje tiriamu laikotarpiu vienam namų ūkio nariui per mėnesį vidutinės disponuojamosios pajamos padidėjo nuo 574,8 Lt iki 1251,8 Lt, kas sudaro 117,8 proc. Kiek mažiau disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį tenka Kauno apskrityje. 2004 m. jos sudarė 500,7 Lt,

per analizuojamą laikotarpį padidėjo iki 1108,2 Lt, kas sudaro 121,3 proc. Klaipėdos apskrityje 2004 m. vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį sudarė 492,6 Lt, per analizuojamą laikotarpį jos padidėjo 118,8 proc., ir 2009 m. jau siekė 1077,9 Lt.

Didiesiems Lietuvos miestams būdinga didelė įmonių koncentracija, stiprus pramonės sektorius, gerai išvystytas paslaugų sektorius, juose įsisteigusios visos pagrindinės šalies aukštosios mokyklos, kuriose studijuoja studentai atvykę iš įvairių apskričių. O baigę studijas asmenys dažniausiai ir pasilieka gyventi tuose miestuose, kuriuose studijavo. Studentų, atvykusių iš mažesnių miestelių bei kaimų, pasilikusiųjų didmiesčiuose lemia „protų nutekėjimą“ iš miestelių ir kaimų į didmiesčius.

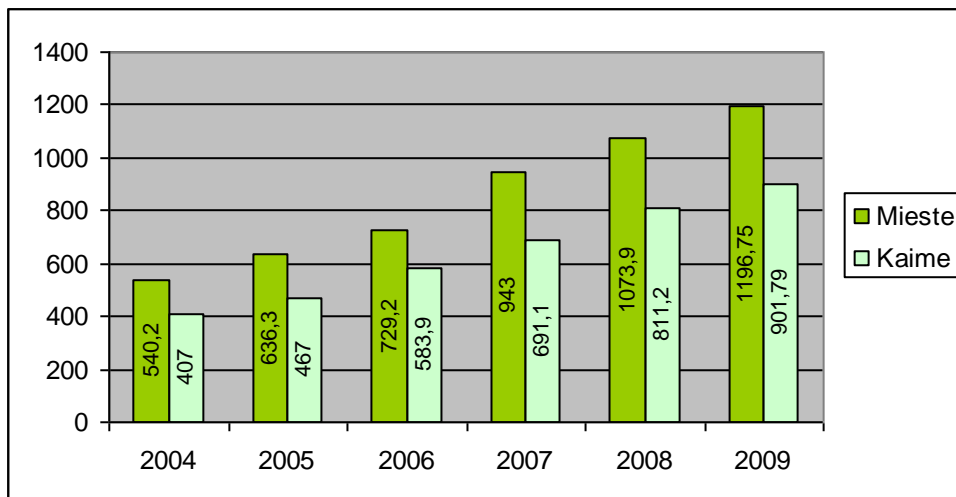
Mažiausios vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį nustatytos Panevėžio, Utenos ir Telšių apskrityse. 2004 m. Panevėžio apskrityje jos sudarė 468,67 Lt, per analizuojamą laikotarpį padidėjo 97,5 proc., ir 2009 m. siekė 925,6 Lt. Tauragės Telšių apskrityje – 2004 m. – 456,9 Lt, per analizuojamą laikotarpį padidėjo 105,9 proc., ir 2009 m. jos sudarė 923,6 Lt. Utenos apskrityje jos sudarė 430,6 Lt, per analizuojamą laikotarpį padidėjo 114,5 proc., ir 2009 m. siekė 923,6 Lt. Šios apskritys neturi svarbių pramonės objektų, sukcentruotos ekonominės veiklos. Taip pat negalima pamiršti aktualios šešėlinės ekonomikos problemos, nes dalis pasienyje gyvenančių gyventojų dalyvauja su kontrabanda susijusioje veikloje, kuri oficialios statistikos yra neapskaitoma.

Visų likusių Lietuvos apskričių vidutinės disponuojamosios pajamos tenkančios vienam namų ūkio nariui per mėnesį buvo didesnės už mažiausias Utenos, Telšių, Panevėžio apskričių vidutines disponuojamasias pajamas, o taip pat mažesnės už didžiausias vidutines disponuojamasias pajamas Vilniaus apskrityje.

Apibendrinant gyventojų pajamų nelygybę pagal Lietuvos apskritis, galima teigti, kad nors ir vidutinės disponuojamosios pajamos didėja, tačiau vis dar išlieka pajamų nelygybė pagal apskritis. Didėjančios gyventojų pajamos visose Lietuvos apskrityse kelia gyventojų pragyvenimo lygį ir skatina ekonomikos augimą, tačiau apskrityse pastebimi vidutinių disponuojamųjų pajamų skirtumai. Tai rodo nevienodą šalies apskričių verslo plėtrą dėl ekonominių išteklių skirtumų. Vienose apskrityse verslas išplėtotas labiau, sukurta daugiau darbo vietų, darbo užmokestis didesnis, kitose – jaučiamas investicijų trūkumas, todėl nedarbo lygis ten didesnis, pajamų gyventojai gauna mažiau. Todėl atsiradę namų ūkių pajamų skirtumai lemia pajamų nelygybę.

2.1.2. Vidutinių disponuojamųjų pajamų pagal socialines – ekonomines grupes dinamikos tyrimas

Norint atlikti išsamų pajamų nelygybės tyrimą, tikslinga išanalizuoti pajamų skirtumus tarp įvairių socialinių – ekonominių grupių. Analizuojamu laikotarpiu vidutinės disponuojamosios pajamos mieste ir kaime didėjo (žr. 5 pav).

5 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamika mieste ir kaime vienam namų ūkio nariui 2004 – 2009 m., litais per mėn

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

Remiantis 5 paveiksle pateiktais duomenimis galima teigti, kad kaimo gyventojų vidutinės disponuojamosios pajamos gerokai mažesnės už miesto gyventojų vidutines disponuojamasias pajamas. Per 4 metus kaimo gyventojų vidutinės disponuojamosios pajamos padidėjo 2,2 karto., o vertinant absoliutine verte jos išaugo 495 Lt.

Tikėtina viena iš priežasčių, tai kad po įstojimo į Europos Sąjungą Lietuva pasinaudojo ES teikiamomis kaimo plėtros parama Sapard. Ūkininkai gavę iš Europos Sąjungos neatlygintinas paramas, susitvarkė ūkius, dėl ko pasekoje, ir padidėjo kaime gyvenančiųjų pajamos.

Tuo tarpu miesto gyventojų vidutinės disponuojamosios pajamos per analizuojamą laikotarpį išaugo 2,2 karto arba 656,55 Lt. Tikėtina viena iš pagrindinių priežasčių – šalyje buvęs spartus ekonomikos augimas, padidėjusios tiesioginės užsienio investicijos, eksportas ir dėl to padidėję atlyginimai. Kiekvienos teritorijos patrauklumas investicijų požiūriu yra vienas iš svarbiausių rodiklių, formuojant teritorijų ir regionų plėtros planus. Daugiausiai užsienio investicijų pritraukia maisto ir lengvosios pramonės įmonės. Dauguma šių įmonių yra sutelkta didžiuosiuose miestuose, ir tai padidina tų miestų patrauklumą investicijoms. Kai kurios maisto ir lengvosios pramonės įmonės yra mažesniuose Lietuvos miestuose. Didieji Lietuvos miestai, turintys įvairių išteklių, turi geresnių galimybių pritraukti investicijas.

Analizuojamu laikotarpiu labiausiai pajamos tiek kaime, tiek mieste išaugo 2007 metus lyginant su 2006 metais. Tuo laikotarpiu Lietuvos darbo rinkoje susidurta su darbo jėgos trūkumo

problema. Darbuotojų trūkumo problema lėmė, kad Lietuvos Vyriausybė daugiau lėšų skyrė aktyvioms darbo rinkos politikos priemonėms apie 140 mln. Lt. Lietuvos Darbo birža aktyviai ieškojo darbuotojų ir kaimo gyvenvietėse, skatindama nedirbančius asmenis grįžti į darbo rinką ir intensyviai plėtė paslaugų teikimą seniūnijose (žr. 5 lentelė).

5 lentelė

**Vidutinių disponuojamųjų pajamų grandininiai ir baziniai pokyčiai mieste ir kaime
2004 – 2009 metais**

	2005/2004	2006/2005	2007/2006	2008/2007	2009/2008
Grandininiai padidėjimo tempai					
Mieste	17,8%	14,6%	29,3%	13,9%	11,4%
Kaime	14,7%	25,0%	18,3%	17,4%	11,1%
Baziniai padidėjimo tempai					
Mieste	17,8%	34,99%	74,56%	98,80%	121,53%
Kaime	14,7%	24,42%	18,00%	-24,66%	-100,00%

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

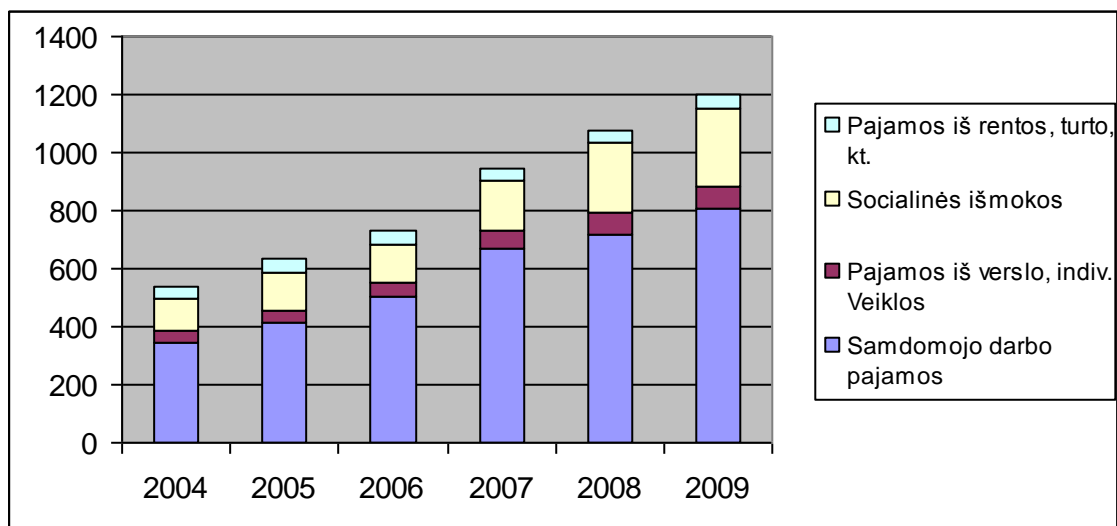
Tiriant gyventojų pajamų pokyčius pagal gyvenamąją vietą, sparčiausi pokyčiai nustatyti ir mieste ir kaime 2007 metus palyginti su 2006 metais. Tam įtakos turėjo sparčiausias ekonomikos augimas per visą tiriamą laikotarpį. Sparčiausias ekonomikos augimas pastebėtas 2007 metus lyginant su 2006 metais, augimo tempas siekia 18,5 proc. Tikėtina viena iš priežasčių padidėjęs komercinių bankų kreditavimas (2007 m. lyginant su 2006 m. paskolų suteikta 44,0% daugiau, o priimta indėlių 23,4% daugiau).

Bankai gerino kitas paskolų išdavimo sąlygas, pavyzdžiui, prailgino maksimalų paskolos būstui įsigyti gražinimo terminą (iki 40 m.), padidino vidutinį paskolos ir užstato santykį, ir taip suteikė galimybę gauti paskolas mažesnes pajamas turintiems arba brangesnį būstą perkantiems gyventojams. Tai iš dalies kompensavo paskolų palūkanų augimo poveikį.

Išaugęs komercinių bankų kreditavimas lėmė ir namų ūkių padidėjusį vartojimą bei taupymą, 2007 m. lyginant su 2006 metais vartojimas padidėjo 41,5 proc. (2200 mln. Lt), o santaupos 16,28 proc. (400 mln. Lt).

Nelygūs vidutinių disponuojamųjų pajamų kitimo tempai lėmė vidutinių disponuojamųjų pajamų diferenciaciją pagal gyvenamąją vietą. Siekiant atskleisti pajamų diferenciacijos pagal gyvenamąją vietą priežastis, tikslinga išskirti miesto ir kaimo gyventojų disponuojamąsias pajamas pagal gavimo šaltinį. Miesto gyventojų vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūra pateikta 6 paveiksle.

6 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūra vienam namų ūkio nariui mieste 2004 – 2009 m., litais per mėn

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

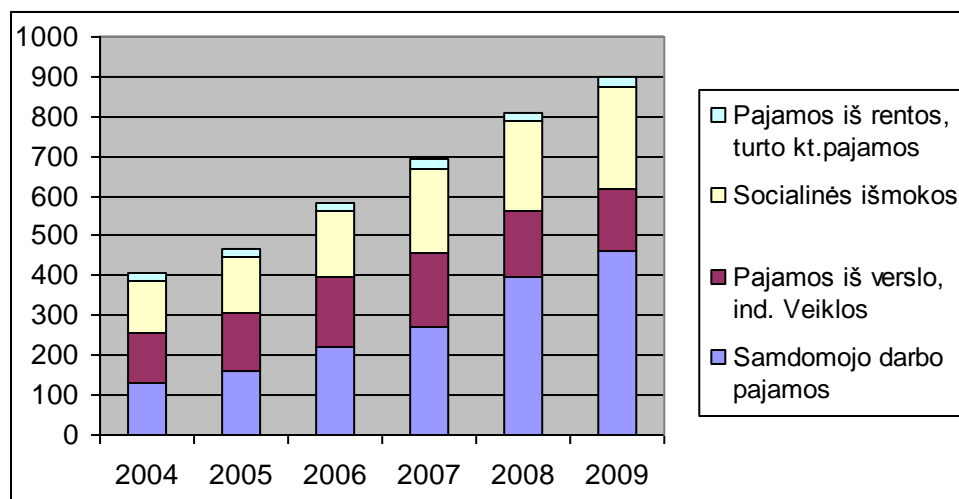
Analizuojant 6 paveiksle pateiktus duomenis, 2004 – 2009 m. laikotarpiu miesto gyventojų didžiausią vidutinių disponuojamųjų pajamų dalį sudarė samdomojo darbo pajamos, kurios per analizuojamą laikotarpį išaugo 107 proc., arba 372,2 Lt. Mažesnę vidutinių disponuojamųjų pajamų dalį sudarė socialinės išmokos, kurios per analizuojamą laikotarpį padidėjo net 115 proc. Mažiausią miesto gyventojų vidutinių disponuojamųjų pajamų dalį sudarė pajamos iš verslo, individualios veiklos, jos per 4 metus išaugo 88 proc. Pajamos iš rentos, turto, kitos pajamos analizuojamu laikotarpiu sumažėjo 1,9 proc (2 priedas).

Tikėtina viena iš priežasčių, kodėl miesto gyventojai daugiausia yra samdomi darbuotojai yra ta, kad mieste gyventojai turi daugiau galimybių įsidarbinti pramonės, ar paslaugų sferose. Būtent šiose srityse tiriamu laikotarpiu didėjo daugiausia atlyginimai.

Kaip teigia B.Martinkus, D. Beržinskienė (2006), kad ekonomikos pagyvėjimo metu, dėl padidėjusio vartojimo ir investicijų, auga ir prekių bei paslaugų gamybos apimtys, o kartu ir darbo paklausa, taigi ir didėja užimtumas ir gyventojų gaunami atlyginimai už darbą.

Lietuvoje žemesnės kvalifikacijos asmenys dalyvauja tęstiniame mokyme kelis kartus rečiau nei turintys aukštesnę kvalifikaciją ir tai yra nerimą keliantis ženklas ūkio sektoriams, kurie stipriau priklauso nuo darbininkiškų profesijų darbuotojų. Darbininkų rengimas ir perkvalifikavimas yra silpniausia suaugusiųjų švietimo grandis. Greta darbininkų mokymosi poreikiai yra mažiausiai tenkinami visų amžiaus grupių specialiųjų poreikių, socialinės rizikos asmenų, vyresnių ir kaimo vietovių gyventojų.

Tad tikslinga išskirti ir kaimo gyventojų gaunamų pajamų struktūrą. Kaimo gyventojų vidutinių disponuojamųjų pajamų duomenys 2004 – 2009 m. laikotarpiu pateikti 7 paveiksle.

7 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūra vienam ūkio nariui kaime gyvenantiems 2004 –2009m., litais per mėn

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

Kaip matyti iš 7 paveiksle pateiktų duomenų, kaimo gyventojų didžiausią vidutinių disponuojamųjų pajamų dalį 2004 m. sudarė socialinės išmokos, kurios per 4 metus išaugo 69,6 proc. Nors miesto gyventojų socialinės išmokos sudarė mažesnę vidutinių disponuojamųjų pajamų dalį, tačiau analizuojamu laikotarpiu jų kitimo tempas buvo 45,4 proc. didesnis nei kaimo gyventojų. Kaimo gyventojų samdomojo darbo pajamos 2004 – 2009 m. laikotarpiu sudarė didžiausią vidutinių disponuojamųjų pajamų dalį, kaip ir miesto gyventojų. Per 4 metus jos išaugo - 266,2 Lt, kas sudaro 204,6 proc. Miesto gyventojų samdomojo darbo pajamos sudaro apie 67 proc. visų pajamų, o kaimo gyventojų apie 40 proc. visoje pajamų struktūroje (6 priedas).

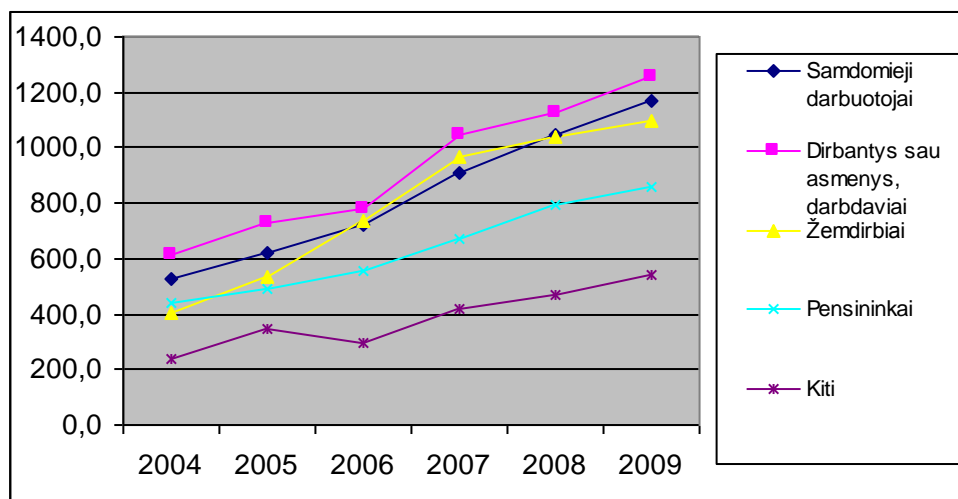
Nors kaimo gyventojų vidutinių disponuojamųjų pajamų kitimo tempas, išreikštas procentine išraiška, buvo didesnis nei miesto gyventojų, tačiau vertinant vertine išraiška, kaimo gyventojų vidutinių disponuojamųjų pajamų kitimas analizuojamu laikotarpiu buvo mažesnis 106 Lt. 2004 m. kaimo gyventojų pajamos iš verslo, individualios veiklos nedaug skyrėsi nuo samdomojo darbo pajamų. Jos buvo mažesnės tik 3,9 Lt už samdomojo darbo pajamas. Tačiau per 4 metus jos išaugo tik 32 proc., tuo tarpu samdomojo darbo pajamos per tą patį laikotarpį išaugo daugiau nei 2 kartus. Mažiausią vidutinių disponuojamųjų pajamų dalį sudarė pajamos iš verslo, turto, kitos pajamos. Per 4 metus jos išaugo 30,4 proc., arba 5,6 Lt. Šios pajamos tiek miesto gyventojų, tiek kaimo gyventojų sudarė mažiausią vidutinių disponuojamųjų pajamų dalį, tačiau miesto gyventojų šios pajamos buvo beveik perpus didesnės nei kaimo gyventojų. Nelygūs vidutinių disponuojamųjų pajamų kitimo tempai, skirtinga pajamų pagal gavimo šaltinį dalis disponuojamosiose pajamose lėmė disponuojamųjų pajamų diferenciaciją pagal gyvenamąją vietovę. Galima teigti, jog Lietuvoje vyrauja samdomų darbuotojų klasė, nepakankamai skatinamas verslas, žemdirbystės vystymuisi taip pat nepalanki situacija.

Nustatyta, kad pajamos iš verslo ir individualios veiklos miesto gyventojų pajamų struktūroje sudaro vos 7 proc., o kaimo gyventojų pajamų struktūroje sudaro 26 proc. Tikėtina viena iš priežasčių – įregistruotų žemės ūkių pajamos. Kaimo gyventojams valstybės rėmimas yra labai svarbus, nes visoje pajamų struktūroje šia forma gautos pajamos sudaro vidutiniškai apie 30 proc., o miesto gyventojų pajamų struktūroje socialinės išmokos sudaro mažesnę dalį nei kaimo gyventojų, apie 20 proc. miesto gyventojų pajamos iš rentos bei turto visoje pajamų struktūroje sudaro vos 5,6 proc., o kaimo gyventojų pajamos iš šios veiklos mažesnės, kas sudaro vos 3,6 proc. Tikėtina, viena iš priežasčių, kad miesto gyventojai nuomoja savo būstus, į didžiuosius miestus atvykusiems studentams, ar kitiems dirbti atvažiavusiems gyventojams iš kitų miestų.

Apibendrinant gyventojų pajamų analizę pagal gyvenamąją vietą, nustatyta, kad kaimo gyventojų vidutinės disponuojamosios pajamos gerokai mažesnės už miesto gyventojų vidutines disponuojamasias pajamas. Tam įtakos turėjo kaimo gyventojų mažesnės samdomojo darbo pajamos, didelė socialinių išmokų dalis kaimo gyventojų disponuojamosiose pajamose, kadangi paprastai socialinės išmokos būna kur kas mažesnės nei darbo pajamos. Todėl galima teigti, kad kaime yra daugiau namų ūkių, kurie priklauso pažeidžiamiausioms grupėms. Viena tokių – daugiavaikės šeimos ir sudėtiniai namų ūkiai, kuriuose gyvena kelios kartos: tėvai, vaikai, seneliai. Taip pat kaimuose prastesnė infrastruktūra, didesnės nedarbo problemos, kaimo gyventojų išsilavinimo lygis mažesnis.

Tikėtina viena iš priežasčių, tai kad po įstojimo į Europos Sąjungą Lietuva pasinaudojo ES teikiamomis kaimo plėtros parama Sapard. Ūkininkai gavę iš Europos Sąjungos neatlygintinas paramas, susitvarkė ūkius, dėl ko pasekoje, ir padidėjo kaime gyvenančiųjų pajamos.

Siekiant iškelto uždavinio – įvertinti pajamų nelygybę, tikslinga toliau analizuoti gaunamas pajamas socialinėse – ekonominėse grupėse. Šią grupę sudaro samdomieji darbuotojai, dirbantys sau asmenys ir darbdaviai, žemdirbiai, pensininkai ir kiti.

8 pav. Vidutinės disponuojamosios pajamos 1n.ū. pagal namų ūkio galvos socialinę – ekonominę grupę 2004 – 2009 m., litais per mėn.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis STD duomenis.

Kaip matyti iš 8 pav. pateiktų duomenų daugiausia vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį analizuojamu laikotarpiu teko dirbantiems sau asmenims bei darbdaviams. Šios socialinės – ekonominės grupės namų ūkių vidutinės disponuojamosios pajamos, skaičiuojamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, per analizuojamą laikotarpį padidėjo 574,9 Lt, kas sudaro 93,5 proc. Tai paaiškina, kodėl šiai namų ūkių grupei 2004 – 2009 m. laikotarpiu teko daugiausia vidutinių vartojimo išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį.

Kiek mažiau vidutinių disponuojamųjų pajamų analizuojamu laikotarpiu teko samdomiems darbuotojams. Šios grupės namų ūkių vidutinės disponuojamosios pajamos per 4 metus padidėjo 512 Lt, kas sudaro 97,1 proc. Samdomųjų darbuotojų gaunamos pajamos buvo didesnės už pensininkų, žemdirbių gaunamas pajamas.

Žemdirbių vidutinės disponuojamosios pajamos per 4 metus padidėjo 754 Lt, kas sudaro 186,6 proc. Pensininkų vidutinės disponuojamosios pajamos per 4 metus padidėjo 310,1 Lt, kas sudaro 70,5 proc.

Visų šių namų ūkių grupių vidutinių disponuojamųjų pajamų dydžiui bei didėjimo tempams įtakos galėjo turėti įgytas išsilavinimas, ekonominės veiklos rūšis, gyvenamoji vieta taip pat ir lytis, kadangi atsižvelgiant į šiuos kriterijus, analizuojamu laikotarpiu pajamos buvo pasiskirsčiusios netolygiai.

Taip pat pajamų didėjimui įtakos galėjo turėti bazinio dydžio, darbo užmokesčio augimas (minimali mėnesinė alga nuo 2007 m. liepos mėn. – 600 Lt, nuo 2008 m. sausio mėn. – 800 Lt, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis 2006 m. siekė vidutiniškai 1495,7 Lt, 2007 m. – 1802,4 Lt, o 2008 m. – 2256,8 Lt), pensijų didėjimas (bazinė pensija nuo 2007 m. vasario mėn. padidinama nuo 230 Lt iki 266 Lt, nuo 2008 m. sausio mėn. – iki 316 Lt, o nuo 2008 m. rugpjūčio mėn. padidinta iki 360 Lt).

Įtakos pajamų dydžiui analizuojamu laikotarpiu galėjo turėti ir parama iš ES struktūrinių fondų (2007 – 2013 m. skiriama ES struktūrinė parama Lietuvai – daugiau kaip 23 mlrd. Lt). Visa tai suteikia namų ūkiams stabilesnį gyvenimą.

Disponuojamųjų pajamų skirtumai pastebimi ir pagal namų ūkio tipą. Vidutinių disponuojamųjų pajamų pagal namų ūkio tipą struktūra bei dinamika pateikta 6 lentelėje.

6 lentelė

Vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamika Lietuvoje pagal namų ūkio tipą 2004 – 2009 metais

Rodikliai/Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Vienas gyvenantis asmuo	602,7	698,8	811,9	895,4	1168,8	1234,16
Vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	394,3	447,8	470,0	529,5	577,7	618,41
Sutuoktinių pora be vaikų	627,1	734,4	845,7	1033,2	1217,2	1335,22
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	463,3	524,8	611,9	804,6	877,1	988,56
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	386,4	448,9	549,3	725,5	769,0	888,36
Kiti namų ūkiai be vaikų	512,9	601,6	734,9	942,8	1112,9	1243,38

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis STD duomenis.

Kaip matyti iš 6 lentelėje pateiktų duomenų daugiausiai vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį teko sutuoktinių porai, kuri neturi vaikų. Šio namų ūkio tipo vidutinės disponuojamosios pajamos palyginti 2009 metus su 2004 metais padidėjo 2 kartus, o vertinant absoliutine verte – 708,12 Lt.

Kiek mažiau vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui per mėnesį teko vienam gyvenančiam asmeniui bei kitiems namų ūkiams be vaikų. Vieno gyvenančio asmens vidutinės disponuojamosios pajamos palyginti 2009 metus su 2004 metais padidėjo 2 kartus, o vertinant absoliutine verte – 631,46 Lt.

Kitų namų ūkių, kurie gyvena be vaikų vidutinės disponuojamosios pajamos palyginti 2009 metus su 2004 metais padidėjo 2,4 karto, o vertinant absoliutine verte – 730,48 Lt. Mažiausiai vidutinių disponuojamųjų pajamų analizuojamu laikotarpiu teko vienam suaugusiajam asmeniui su vaikais iki 18 m. Šio namų ūkio tipo vidutinės disponuojamosios pajamos palyginti 2009 metus su 2004 metais padidėjo 1,6 karto, o vertinant absoliutine verte – 224,11 Lt.

Sutuoktinių porai su vaikais iki 18 m. bei kitiems namų ūkiams su vaikais iki 18 m. analizuojamu laikotarpiu teko mažesnės vidutinės disponuojamosios pajamos už daugiausiai pajamų gaunantį namų ūkio tipą (vidutiniškai 1,4 karto) ir didesnės už mažiausiai pajamų gaunantį namų ūkio tipą (vidutiniškai 1,3 karto). Šių namų ūkio tipų vidutinės disponuojamosios pajamos palyginti 2009 metus su 2004 metais padidėjo 2,1 karto, o vertinant absoliutine verte – 525,26 Lt.

Taigi, daugiau vidutinių disponuojamųjų pajamų analizuojamu laikotarpiu teko tiems namų ūkio tipams, kurie nebuvo sukūrę šeimos, gyveno vieni bei šeimos, kurios neturėjo vaikų.

Tai galima aiškinti tuo, kad vaikai pajamų neuždirba, o tų namų ūkio tipų, kurie augina vaikus pajamos dalijamos visiems namų ūkio nariams. Kitų namų ūkio tipų, kurie augina vaikus pajamos galėjo skirtis dėl skirtingos veiklos, skirtingos gyvenamosios vietos, išsilavinimo, kas galėjo turėti įtakos šių namų ūkio tipų gaunamoms pajamoms.

7 lentelė

**Vidutinių disponuojamųjų pajamų grandininiai pokyčiai Lietuvoje pagal namų ūkio tipą
2004 – 2009 metais**

	2005/2004	2006/2005	2007/2006	2008/2007	2009/2008
Vienas gyvenantis asmuo	15,9%	16,2%	10,3%	30,5%	5,6%
Vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	13,6%	5,0%	12,7%	9,1%	7,0%
Sutuoktinių pora be vaikų	17,1%	15,2%	22,2%	17,8%	9,7%
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	13,3%	16,6%	31,5%	9,0%	12,7%
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	16,2%	22,4%	32,1%	6,0%	15,5%
Kiti namų ūkiai be vaikų	17,3%	22,2%	28,3%	18,0%	11,7%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis STD duomenis.

Tiriant vidutinių disponuojamųjų pajamų grandininius pokyčius laike pagal ūkio tipą, nustatyta, kad sparčiausi pokyčiai buvo vieno gyvenančio asmens. Sparčiausi padidėjimo tempai nustatyti 2008 metus palyginti su 2007 metais.

Namų ūkio tipo – vieno suaugusio asmens su vaikais iki 18 metų grandininiai pokyčiai kito netolygiai. Sparčiausi kitimo tempai nustatyti 2007 metus palyginti su 2006 metais.

Tiriant sutuoktinių porą be vaikų jų pajamų didėjimo tempai kito netolygiai. Sparčiausias padidėjimas nustatytas 2007 metus palyginti su 2006 metais.

Sutuoktinių poros auginančios du vaikus iki 18 metų, pajamos didėjo iki 2007 metų, vėliau mažėjo. Tikėtina viena iš priežasčių, ta, kad tuo laikotarpiu buvo itin didelės motinystės pašalpos mokamos.

Panaši tendencija nustatyta ir kitoms poroms auginančioms vaikus iki 18 metų, sparčiausias pajamų didėjimas nustatytas 2007 metus palyginti su 2006 metais. Tikslinga toliau darbe išskirti ir namų ūkių pagal tipus gaunamas socialines išmokas bei jų kitimą tiriamu laikotarpiu (žr. 8 lentelė).

Socialinės išmokos pagal namų ūkių tipą 2004 – 2009 metais

Rodikliai/Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 lyginant su 2004	
							Absol. Pokytis	Proc. Pokytis
Vienas gyvenantis asmuo	287,3	278,7	348,7	434,5	552,7	586,4	299,1	104,1
Vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	72,7	67,2	64,4	80,3	124,6	116,9	44,2	60,8
Sutuoktinių pora be vaikų	238,0	241,0	286,6	340,1	441,4	461,2	223,2	93,8
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	37,2	42,7	49,1	61,8	96,3	98,6	61,4	165,1
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	72,7	79,5	81,8	101,9	153,5	153,1	80,4	110,6
Kiti namų ūkiai be vaikų	117,2	131,5	140,3	172,2	222,3	231,9	114,7	97,9

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

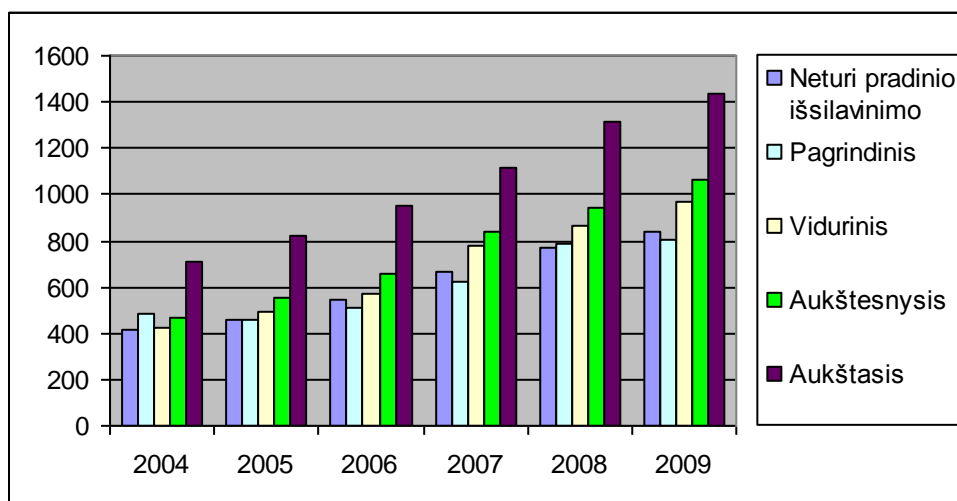
Analizuojant namų ūkių pagal namų ūkio tipus socialines išmokas (8 priedas), pastebėta, kad didžiausias išmokas gauna vienas gyvenantis asmuo, 2004 m. jos sudarė 287,3 litus per mėnesį ir padidėjo iki 586,4 Lt, kas sudaro 104,1 proc.

Sutuoktinių pora be vaikų socialinėmis išmokomis viršija sutuoktinių porą su vaikais iki 18 metų, 2008 m. šis skirtumas sudarė 78,6 proc. Per visą analizuojamą laikotarpį socialinės išmokos didėjo, tačiau vieno suaugusio asmens su vaikais iki 18 metų gaunamos socialinės išmokos nuo 2005 m. iki 2006 m. buvo sumažėjusios, nuo 2007 m. vėl pradėto didėti. Socialinių išmokų didėjimui įtakos turėjo didėjusios valstybės remtinos pajamos, o kartu didėjo ir socialinių išmokų lyginamasis svoris visose disponuojamosiose pajamose, kartu didindamas ir disponuojamąsias pajamas.

Apibendrinant galima teigti, kad visų tipų namų ūkių pajamų didėjimas turi bendrą tendenciją, pats sparčiausias pajamų didėjimas buvo 2007 metus palyginti su 2006 metais. 2004 – 2009 m. Lietuvos gyventojų pajamų diferenciacijos analizės rezultatai rodo, kad Lietuvoje vyrauja nevienodas pajamų pasiskirstymas bei nelygūs vidutinių disponuojamųjų pajamų kitimo tempai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, pajamų šaltinį bei ekonominės, o tai lemia Lietuvos gyventojų pajamų diferenciaciją. Vidutinių disponuojamųjų pajamų pagal daugiausiai ir mažiausiai gaunančias apskritis skirtumas 2009 m. siekė 393,3 Lt, pagal gyvenamąją vietą 2009 m. šis skirtumas buvo 262,7 Lt, pagal pajamų šaltinį – 577,4 Lt.

Įgytas išsilavinimas suteikia galimybę tobulėti tiek kaimo, tiek miesto gyventojams, siekti tikslų, o taip pat gauti didesnes pajamas. Toliau 2004 – 2009 m. Lietuvos gyventojų pajamų diferenciacijos analizei atlikti panaudotas išsilavinimo kriterijus. Vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūra bei dinamika pagal išsilavinimą pateikta 9 paveiksle. Namų ūkio galva – asmuo,

turintis didžiausias pajamas. Kadangi namų ūkio narių pajamos atskirais mėnesiais gali labai svyruoti, namų ūkio galva laikomas asmuo, kuris per metus gauna didžiausias pajamas.

9 pav. Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui pagal namų ūkio galvos išsilavinimą 2004 – 2009m., litais per mėn.
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis STD duomenis.

Remiantis Statistikos departamento duomenimis, visu tiriamu laikotarpiu visų grupių pagal išsilavinimą (pradinis, pagrindinis, vidurinis, aukštesnysis, aukštasis) vidutinės disponuojamosios pajamos didėjo. Tačiau priklausomai nuo išsilavinimo namų ūkio galvos vidutinės disponuojamosios pajamos buvo nevienodos, jų kitimo tempai tai pat nelygūs, o tai lėmė disponuojamųjų pajamų diferenciaciją pagal išsilavinimą. Mažiausias pajamas gavo asmenys, turintys pagrindinį išsilavinimą. 2004 m. jos sudarė vidutiniškai 403,8 Lt vienam namų ūkio nariui per mėn., per analizuojamą laikotarpį išaugo 79 proc., ir 2009 m. siekė vidutiniškai 722,7 Lt vienam namų ūkio nariui per mėn. Pažymėtina tai, kad neturinčių ar turinčių pradinį išsilavinimą asmenų vidutinės disponuojamosios pajamos analizuojamu laikotarpiu buvo didesnės nei turinčių pagrindinį išsilavinimą. Jos 2004 m. siekė vidutiniškai 412,9 Lt vienam namų ūkio nariui per mėn., per 4 metus išaugo 88,2 proc., ir 2009 m. siekė vidutiniškai 777 Lt vienam namų ūkio nariui per mėn.

Asmenys, turintys bendrąjį vidurinį išsilavinimą 2004 – 2009 m. laikotarpį gavo didesnes, nei pradinį ar pagrindinį išsilavinimą turintys asmenys, vidutines disponuojamasias pajamas. Jos per 4 metus išaugo 126,8 proc., nuo vidutiniškai 423,4 Lt vienam namų ūkio nariui per mėn. – 2004 m. iki vidutiniškai 960,1 Lt vienam namų ūkio nariui per mėn. – 2009 m.

Didžiausias vidutines disponuojamasias pajamas gavo asmenys, turintys aukštesnįjį bei aukštąjį išsilavinimą. Aukštesnįjį išsilavinimą turinčių asmenų vidutinės disponuojamosios pajamos buvo šiek tiek mažesnės, nei aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų vidutinės disponuojamosios pajamos. 2004 m. jos sudarė vidutiniškai 468,4 Lt vienam namų ūkio nariui per

mėn., per analizuojamą laikotarpį jos išaugo 117 proc., ir 2009 m. siekė vidutiniškai 1016,3 Lt vienam namų ūkio nariui per mėn.

Daugiausia vidutinių disponuojamųjų pajamų gavo asmenys, turintys aukštąjį išsilavinimą. Vidutiniškai vienam namų ūkio nariui per mėn. 2004 m. šių pajamų teko 708,4 Lt, per 4 metus jos išaugo 83,6 proc., ir 2009 m. siekė 1300,9 Lt. Pažymėtina tai, kad asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą vidutinių disponuojamųjų pajamų kitimas, išreikštas absoliutine verte, buvo didesnis tik 44,6 Lt, lyginant su asmenimis, turinčiais aukštesnįjį išsilavinimą. Be to, kitimas, išreikštas procentine išraiška, analizuojamu laikotarpiu buvo 33,4 proc. didesnis asmenų, kurie turi aukštesnįjį išsilavinimą.

Šiuos reiškinius galima aiškinti tuo, kad be įgyto išsilavinimo dar ir nuo kiekvieno asmens įgūdžių, savybių, prioritetų, išsikeltų tikslų, priklauso jo gaunamos pajamos. Be to, asmenys, turintys žemesnį išsilavinimą galėjo dirbti sunkų fizinį, kenksmingą, pavojingą sveikatai darbą, kurį dirbti nori ne kiekvienas žmogus, tai galėjo didinti gaunamas vidutines disponuojamasias pajamas, tų asmenų, kurie turi žemesnį išsilavinimą.

Apibendrinant pajamų nelygybės dinamikos rezultatus, nustatyta, kad tyrimo metu iškelta hipotezė, kad gyventojų pajamų nelygybė įvairiuose socialiniuose sluoksniuose pasižymi dideliais skirtumais.

2.2. Vidutinių disponuojamųjų pajamų lygio – struktūros ir pasiskirstymo netolygumo požiūriu: įvertinimas

Siekiant atlikti detalesnę vidutinių disponuojamųjų pajamų analizę, būtina apskaičiuoti jų lygio - struktūros ir pasiskirstymo rodiklius. Šiame skyriuje bus analizuojami 2004 - 2009 metų duomenys, tiriant ne tik bendrą šalies namų ūkių pasiskirstymą pagal gaunamas pajamas, bet ir jų pasiskirstymą atskirai miestuose ir kaimuose. Remiantis šiais duomenimis skaičiuotos modos, medianos, kvartiliniai, tarpkvartiliniai užmojai, kvartiliniai variacijos koeficientai, kvartiliniai asimetrijos koeficientai bei devintosios ir pirmosios decilių santykiai kiekvienai iš duomenų grupių.

Pastaruoju metu mokslininkai ir politikai visuotinai sutinka, o visuomenė tiesiogiai jaučia, kad didėja gyventojų sluoksniavimasis, jų nelygybė. Pajamų diferenciacijai identifikuoti ir matuoti naudojami keli statistiniai rodikliai ar metodai, tarp jų skirstymas pagal pajamas į decilius, kvintilius arba kvartilius, modos, medianos, Gini koeficientas, Lorenzo kreivė. Juos pasitelkiant vertinama situacija šalyje (A. Misiūnas, N. Bratčikovienė, 2007, p.113).

Siekiant įrodyti išsikeltą tyrimo hipotezę, kad tarp miesto ir kaimo vyrauja didesnė pajamų nelygybė, buvo atlikta detali gyventojų pajamų lygio – struktūros ir pasiskirstymo analizė.

Vidutinių disponuojamųjų pajamų pasiskirstymas šalies, miesto bei kaimo namų ūkiuose 2004 metais

Rodikliai	Visi namų ūkiai	Miesto namų ūkiai	Kaimo namų ūkiai
Modos	427,91	438,67	397,46
Medianos	462,29	489,44	407,78
I kvartiliai	334,73	363,61	286,62
III kvartiliai	637,86	684,38	547,08
Tarpkvartiliniai užmojai	303,14	320,77	260,46
Kvartiliniai asimetrijos koef.	0,16	0,22	0,07
Kvartiliniai variacijos koef.	0,33	0,33	0,32
I decilė	228,00	254,25	198,75
IX decilė	897,32	954,56	716,98
Decilių santykiai	3,94	3,75	3,61

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD

2004 metais daugiausia visi šalies namų ūkiai gavo pajamas, lygias 427,91 litams. Miesto gyventojai gavo dažniausiai 438,67 Lt, kas sudaro 41,21 Lt daugiau nei kaimo gyventojų gaunamos vidutinės disponuojamosios pajamos.

Pajamų dydis, kuris skyrė 50 procentų mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių ir 50 procentų didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių buvo lygus 462,29 litams. Miesto gyventojų medianos rodiklis yra lygus 489,44 Lt, ir yra didesnis už kaime gyvenančiųjų namų ūkių pajamas 87,66 Lt.

Ketvirtadalis mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių narių disponuoja pajamomis, mažesnėmis už 334,73 litus, o ketvirtadalis gaunančių didžiausias pajamas – didesnėmis už 637,86 litus. Ketvirtadalis mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių narių mieste disponuoja pajamomis mažesnėmis už 363,61 Lt. Šis rodiklis kaime siekia 286,62 Lt.

Kvartilinis variacijos koeficientas ir mieste ir kaime lygus 0,33, jis rodo, kad pusė atstumo tarp pirmojo ir trečiojo kvartilių lygi 33 procentams medianą apibūdinančių pajamų.

Visų namų ūkių, miesto bei kaimo namų ūkių kvartilinis asimetrijos koeficientas yra teigiamas, todėl galima teigti, kad egzistuoja dešiniašonė asimetrija, t.y. pajamos pasiskirsčiusios netolygiai mažesnes pajamas gaunančiųjų asmenų nenaudai.

Vis dėlto reikėtų pastebėti, kad šis rodiklis nėra labai didelis. Paskutinis apskaičiuotas rodiklis yra devintosios ir pirmosios decilių santykis. Visuose namų ūkiuose, mieste ir kaime šis rodiklis yra apie 4 ir rodo, kad pajamų dydis, kuris skiria 10 procentų didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių nuo likusių 90 procentų, yra 4 kartus didesnis už tą, kuris skiria 10 procentų mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių nuo likusių 90 procentų.

Išanalizavus 2004 metų duomenis analizei pasirinkti ir 2009 metų rodikliai. 10 lentelėje pateikti apskaičiuotų rodiklių rezultatai, naudojant duomenis apie visų šalies namų ūkių pajamų pasiskirstymą

10 lentelė

Vidutinių disponuojamųjų pajamų pasiskirstymas šalies, miesto bei kaimo namų ūkiuose 2009 metais

Rodikliai	Visi namų ūkiai	Miesto namų ūkiai	Kaimo namų ūkiai
Modos	747,59	769,54	589,69
Medianos	852,30	920,28	706,65
I kvartiliai	611,10	685,54	506,50
III kvartiliai	1136,13	1190,78	955,47
Tarpkvartiliniai užmojai	525,02	505,24	448,97
Kvartiliniai asimetrijos koef.	0,08	0,07	0,11
Kvartiliniai variacijos koef.	0,31	0,27	0,32
I decilė	449,35	501,00	317,63
IX decilė	1487,66	1547,37	1247,46
Decilių santykiai	3,31	3,09	3,93

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis STD duomenimis

2009 metais daugiausia visi šalies namų ūkiai gavo pajamas, lygias 747,59 litams. Miesto gyventojai gavo dažniausiai 769,54 Lt, kas sudaro 179,85 Lt daugiau nei kaimo gyventojų gaunamos vidutinės disponuojamosios pajamos. Visos šalies pajamų lygis bei mieste gyvenančiųjų buvo didesnis nei nustatytas šalies minimalus atlyginimas, t.y. teigiama tendencija. Kaimo gyventojų daugiausiai gaunamos pajamos nesiekė minimalaus atlyginimo šalyje. Minimalus atlyginimas neto yra 800 Lt, o bruto 670 Lt.

Pajamų dydis, kuris skyrė 50 procentų mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių ir 50 procentų didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių buvo lygus 852,30 litams. Miesto gyventojų medianos rodiklis yra lygus 920,28 Lt, ir yra didesnis už kaime gyvenančiųjų namų ūkių pajamas 213,63 Lt.

Ketvirtadalis mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių narių disponuoja pajamomis, mažesnėmis už 611,11 litus, o ketvirtadalis gaunančių didžiausias pajamas – didesnėmis už 1136,13 litus. Ketvirtadalis mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių narių mieste disponuoja pajamomis mažesnėmis už 685,54 Lt. Šis rodiklis kaime siekia 506,50 Lt.

Kvartilinis variacijos koeficientas šalyje lygus 0,31, jis rodo, kad pusė atstumo tarp pirmojo ir trečiojo kvartilų lygi 31 procentui medianą apibūdinančių pajamų. Mieste kvartilinis variacijos koeficientas siekia 0,27, o kaime 0,32.

Visų namų ūkių, miesto bei kaimo namų ūkių kvartilinis asimetrijos koeficientas yra teigiamas, todėl galima teigti, kad egzistuoja dešiniašonė asimetrija, t.y. pajamos pasiskirsčiusios netolygiai mažesnes pajamas gaunančiųjų asmenų nenaudai.

Vis dėlto reikėtų pastebėti, kad šis rodiklis nėra labai didelis. Paskutinis apskaičiuotas rodiklis yra devintosios ir pirmosios decilių santykis. Šalies bei miesto namų ūkių santykis siekia apie 3, tai reiškia, kad pajamų dydis, kuris skiria 10 procentų didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių nuo likusių 90 procentų, yra 3 kartus didesnis už tą, kuris skiria 10 procentų mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių nuo likusių 90 procentų. Kaimo namų ūkių devintosios ir pirmosios decilių santykis yra didesnis nei šalies ar miesto rodiklis, ir siekia 4. Rodiklis parodo, kad 10 procentų didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių nuo likusių 90 procentų, yra 4 kartus didesnis už tą, kuris skiria 10 procentų mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių nuo likusių 90 procentų.

Apibendrinant galima teigti, kad 2009 metus lyginant su baziniais vidutinės disponuojamosios pajamos ženkliai padidėjo. Yra reikšminga toliau išskirti tikslus pokyčius absoliutine ir procentine reikšme tyrimo baziniais metais laikant 2004 metus.

11 lentelė

Vidutinių disponuojamųjų pajamų pasiskirstymo šalyje, mieste ir kaime absoliutūs ir procentiniai pokyčiai 2004 -2009 m., Lt/mėn.

Rodikliai	2004 - 2009 m. procentinis pokytis			2004 - 2009 m. absoliutus pokytis		
	Visi namų ūkiai	Miesto namų ūkiai	Kaimo namų ūkiai	Visi namų ūkiai	Miesto namų ūkiai	Kaimo namų ūkiai
Modos	74,71	75,42	48,36	319,68	330,87	192,23
Medianos	84,37	88,03	73,29	390,02	430,84	298,87
I kvartiliai	82,57	88,54	76,72	276,38	321,93	219,88
III kvartiliai	78,11	73,99	74,65	498,26	506,40	408,39
Tarpkvartiliniai užmojai	73,20	57,51	72,38	221,89	184,47	188,51
Kvartiliniai asimetrijos koef.	-48,75	-67,15	55,66	-0,08	-0,14	0,04
Kvartiliniai variacijos koef.	-6,06	-16,23	-0,53	-0,02	-0,05	0,00
I decilė	97,08	97,05	59,81	221,35	246,75	118,88
IX decilė	65,79	62,10	73,99	590,34	592,81	530,48
Decilių santykiai	-15,88	-17,73	8,87	-0,62	-0,67	0,32

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

Remiantis atliktais skaičiavimais, nustatyta, kad 2009 metus palyginti su 2004 metais visų namų ūkių dažniausiai gaunamos pajamos padidėjo 319,68 litais, t.y. 74,71 proc. Miesto namų ūkiuose pajamos padidėjo 331,99 litus, t.y. padidėjo 75,42 proc. Kaimo namų ūkių dažniausiai gaunamų pajamų padidėjimas buvo lygus 192,23 litams, kas sudaro 48,36 proc. 11 lentelės duomenų skaičiavimai pateikti 10 – 15 prieduose.

Medianos koeficientas tiriamose namų ūkių pajamų grupėse didėjo. Mediana visuose namų ūkiuose padidėjo 2009 metus palyginti su 2004 metais 390,02, o procentine reikšme pakito 84,37 proc. Miesto namų ūkiuose padidėjo 430,84, arba 88,03 proc. Kaimo namų ūkių pajamų pasiskirstymo eilutės vidurio taškas siekia 298,87, procentine prasme 73,29 proc. Kaip ir modų atveju, medianų poslinkis miesto namų ūkiuose buvo šiek tiek didesnis, o kaimo namų ūkiuose – mažesnis. Remiantis šių dviejų rodiklių reikšmėmis galima sakyti, kad, nors šie kaimo namų ūkių pajamų rodikliai abiem analizuojamais metais yra mažesni savo absoliučiu dydžiu, jų spartesnis didėjimas lemia, kad miesto ir kaimo namų ūkiai savo gaunamomis pajamomis tampa panašesni.

Pirmojo kvartilio padidėjimas visuose šalies namų ūkiuose buvo 221,89 litais mažesnis už trečiojo kvartilio padidėjimą, todėl būtent tokiu dydžiu išaugo tarpkvartilinis užmojis. Taigi 50 procentų centrinių namų ūkių pajamų sklaida padidėjo. Miesto namų ūkiuose šis procesas pasižymėjo šiek tiek mažesniu mastu, nes čia tarpkvartilinis užmojis padidėjo 184,47 litais. Kaimo namų ūkiuose pajamų sklaida 50-yje procentų centrinių namų ūkių padidėjo beveik tiek pat kiek ir miesto, t.y. 188,51 litais. Taigi, tai dar kartą patvirtina, kad pagal pajamų dydį kaimo namų ūkiai vejas miesto namų ūkių pajamas. Tikėtina viena iš priežasčių, lemiančių kaimo pajamų spartesnį didėjimą, yra ES kaimo plėtros programų finansavimo įtaka.

Analizuotas visų namų ūkių pajamų kvartilinis asimetrijos koeficientas analizuojamu laikotarpiu sumažėjo 48,75 proc. (0,08). Miesto namų ūkiuose jis sumažėjo 67,15 proc. (0,14). Tuo tarpu kaimo namų ūkiuose vyko priešingas procesas. Tiriamu laikotarpiu kvartilinis asimetrijos koeficientas padidėjo 55,66 proc. (0,04).

Tiriant kvartilinius variacijos koeficientus, nustatyta, kad šio koeficiento reikšmė sumažėjo tiek visuose namų ūkiuose, tiek ir miesto namų ūkiuose, kaimo namų ūkiuose nesikeitė. Labiausiai šis sumažėjimas pasireiškė miesto namų ūkiuose, kur sumažėjimas sudarė 16,23 proc.

Decilių santykis taip pat pasikeitė tiek visuose namų ūkiuose, tiek ir atskirai miesto bei kaimo namų ūkiuose. Tačiau kaimo namų ūkiuose padidėjimas sudarė net 8,87 proc. (0,32), kai tuo tarpu miesto namų ūkiuose sumažėjimas siekė 17,73 proc. (0,67). Tai reiškia, kad kaime pajamų diferenciacija, lyginant dešimtadalį didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių ir dešimtadalį mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių, tampa didesnė. 2004 metais kaimo namų ūkių padėtis tiek pagal pajamų lygio, tiek pagal jų diferenciacijos rodiklius buvo gerokai blogesnė už miesto namų ūkių. Tačiau 2009 metais pajamų lygio rodikliai tapo panašesni, o diferenciacijos rodikliai kaimo namų ūkiuose buvo netgi mažesni už miesto namų ūkių.

Apibendrinant, galima teigti, kad miesto namų ūkių pajamos yra ženkliai didesnės nei kaimo namų ūkių. Nors kaimo namų ūkių pajamos 2009 metus palyginti su 2004 metais yra mažesnės, tačiau jų spartesni didėjimo tempai lemia tai, kad miesto ir kaimo namų ūkiai savo gaunamomis pajamomis tampa panašesni. Tai reiškia, kad pagal pajamų dydį kaimo namų ūkiai

vejasi miesto namų ūkių pajamas. Taip pat nustatyta, kad kaime pajamų nelygė yra didesnė. Tai rodo per mažą valstybės dėmesį kaimo gyventojams.

Siekiant nustatyti vidutinių disponuojamųjų pajamų nelygę šalyje, skaičiuoti Gini koeficientas, Lorenzo koeficientas, decilinis diferenciacijos koeficientas, kvartilinis diferenciacijos koeficientas, Robin Hudo indeksai (žr. 12 lentelė). Skaičiavimai pateikti 16 – 21 prieduose.

12 lentelė

Struktūrinių rodiklių dinamika 2004 – 2009 metais

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Lorenzo koeficientas L	1,560	1,531	1,511	1,503	1,551	1,582
Gini koeficientas, proc. G	31,2	32,5	33,3	33,8	34	35,5
Decilinis diferenciacijos koef. K_d	7,996	8,398	8,861	9,262	8,002	7,896
Kvartilinis diferenciacijos koef. K_{kv}	2,068	2,161	2,165	2,205	2,120	2,085
Robin Hudo indeksas	0,225	0,236	0,242	0,244	0,229	0,221

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

Decilinis diferenciacijos koeficientas parodo, kiek kartų 10 proc. turtingiausių gyventojų pajamos viršija 10 proc. skurstančių gyventojų pajamas. Skaičiavimai rodo, kad 2009 m. vidutinės 10 proc. turtingiausių gyventojų pajamos viršijo 10 proc. skurdžiausiai gyvenančių gyventojų pajamas 7,896 karto. Pagal pateiktus duomenis nuo 2004 m. iki 2009 m. decilinis diferenciacijos koeficientas nežymiai pakito, nors didelis padidėjimas buvo 2007 m. (net iki 9,262 karto), tačiau jau 2009 m. pastebimas ženklus sumažėjimas (7,896 karto).

Kvartiliniai variacinę eilutę dalija į keturias maždaug lygias dalis. Kvartilinis diferenciacijos koeficientas apytiksliai atskleidžia vidurinėsios klasės diferenciaciją. Pagal pateiktus duomenis nuo 2004 m. iki 2009 m. kvartilinis diferenciacijos koeficientas neženkliai pakito (0,017), tačiau 2007 m. jis buvo didžiausias (padidėjimas siekė net iki 2,205), tačiau jau 2009 m. pastebimas ženklus sumažėjimas iki 2,085 rodiklio reikšmės.

Reikia pabrėžti, kad Gini koeficiento reikšmės jautresnės pajamų pasiskirstymui vidutinėje visuomenės dalyje ir nepakankamai rodo pajamų pasiskirstymą kraštutinėse (skurdžiausioje ir turtingiausioje) visuomenės dalyse.

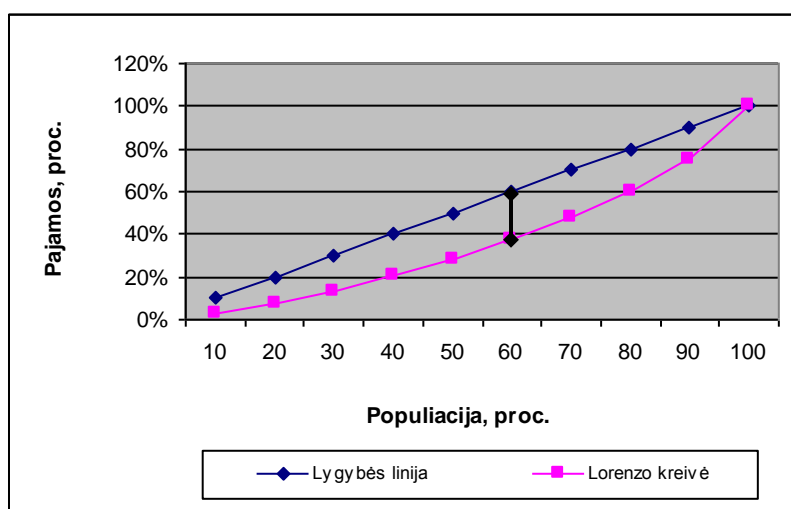
Gini koeficientas tiriamu laikotarpiu didėjo, 2009 metais Gini koeficiento reikšmė buvo didžiausia siekė 35,5 proc. Remiantis empiriniais tyrimais laikoma, kad ribinė koeficiento reikšmė yra 30. Kadangi apskaičiuotas rodiklis lygus 35,5 ir jis viršija teorinę ribinę 30 reikšmę, galima teigti, kad esama esminių pajamų skirtumų Lietuvoje. Vadinasi, kai 35,5 proc. gyventojų pajamos lygios nuliui, tai 64,5 proc. gyventojų pasidalija tarpusavyje visas gaunamas valstybėje pajamas. 2004 – 2009 m. laikotarpio Gini koeficiento skaičiavimo rezultatai pateikti 16 -21 prieduose. Ištyrus kelių metų Gini indekso dinamiką matyti gyventojų atskirties per paskutinius metus didėjimas.

Nors laikotarpis nuo 2004 m. pasireiškė sumažėjusiu nedarbo lygiu, ekonomikos atsigavimu, pastoviu minimalių dydžių kėlimu, ES parama taip pat prisidėjo prie diferenciacijos mažinimo. Tačiau, kaip matyti iš 12 lentelės duomenų, šių veiksnių nepakako, nes pajamų diferenciacija kasmet sparčiai didėjo.

Gyventojų pajamų skirtumai, pajamų lygis bei jo kitimas priklauso nuo daugelio veiksnių: darbuotojų ir išlaikytinių skaičiaus namų ūkyje, namų ūkių pajamų šaltinių. Taip pat pajamų skirtumai pastebimi ir pagal namų ūkių gyvenamąją vietą, socialinę – ekonominę grupę (žemdirbiai, pensininkai ir kt.), amžių, išsilavinimą, namų ūkio tipus (vienišas asmuo, vienas asmuo su vaiku ir kt).

Tiriamu laikotarpiu Lorenzo koeficientas pakito nežymiai, nuo 1,56 rodiklio reikšmės 2004 metais, iki 1,582 rodiklio reikšmės 2009 metais. Robin Hudo indeksas taip pat pakito nežymiai, nuo 0,225 rodiklio reikšmės 2004 metais, iki 0,221 rodiklio reikšmės 2009 metais.

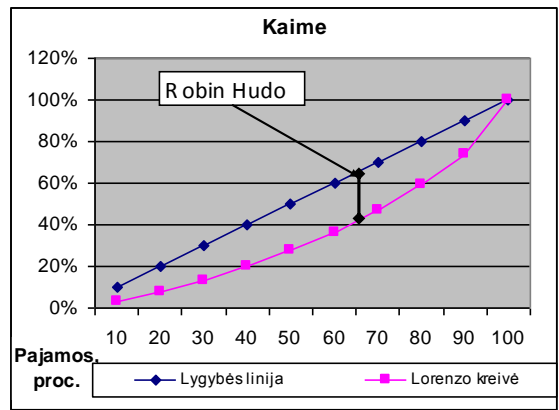
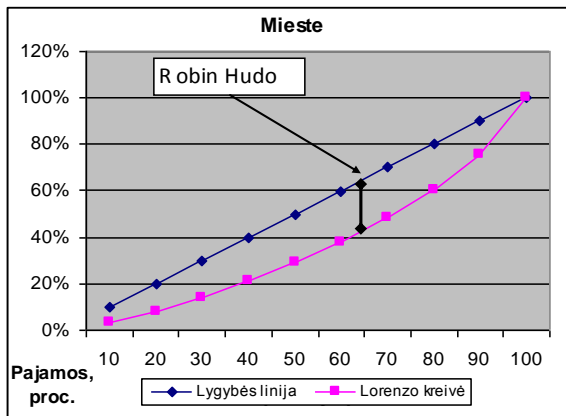
Lorenzo kreivė padeda įvertinti, kaip lygiai pasiskirsto pajamų, turto ar kitokių rodiklių reikšmės intervaluose. Jeigu visos sekos reikšmės yra vienodo dydžio, *Lorenzo* kreivė yra įstrižainė, vadinama lygybės linija. *Lorenzo* kreivė parodo, kurią pajamų dalį gauna tam tikra visuomenės dalis. Įstrižainė parodo idealiai vienodą pajamų pasiskirstymą. Kuo toliau *Lorenzo* kreivė nukrypusi nuo įstrižainės, tuo nelygiau pajamos pasiskirsčiusios (žr. 10 pav).

10 pav. Lorenzo kreivė, lygybės linija ir Robin Hudo indeksas 2009 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

Tiriant Lorenzo kreivę ir Robino Hudo indeksą, galima daryti išvadą, kad 2009 m. Lorenzo kreivė yra išgaubta ir nukrypusi nuo įstrižainės, todėl pajamos pasiskirsčiusios netolygiai. Įstrižainė parodo idealiai vienodą pajamų pasiskirstymą. Robino Hudo *indeksas* yra didžiausias vertikalusis atstumas tarp lygybės linijos ir Lorenzo kreivės. Šis indeksas apytiksliai parodo, kad 22,9 proc. visų pajamų namų ūkiai, gaunantys daugiau nei vidutines pajamas, turėtų perduoti namų ūkiams, kurių pajamos mažesnės nei vidurkis, kad pajamos pasiskirstytų tolygiai.

11 pav Lorenzo kreivė, Robin Hudo indeksas ir lygybės linija mieste ir kaime 2009 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis STD duomenimis

Remiantis 11 pav. duomenimis, Gini ir Lorenzo koeficientų galime teigti, kad miesto namų ūkių vartojimo išlaidų nelygybė yra 1,9 proc. mažesnė negu kaimo. Taip yra dėl to, kad kaimo namų ūkių pajamos yra mažesnės, kaimo parduotuvėse yra didesni maisto bei pramoninių prekių antkainiai. Kaime didesnis nedarbas didina darbuotojų konkurenciją, o tai mažina darbo užmokestį.

Gyventojų pajamų skirtumai, pajamų lygis bei jo kitimas priklauso nuo daugelio veiksnių: darbuotojų ir išlaikytinių skaičiaus namų ūkyje, namų ūkių pajamų šaltinių. Taip pat pajamų skirtumai pastebimi ir pagal namų ūkių gyvenamąją vietą, socialinę – ekonominę grupę (žemdirbiai, pensininkai ir kt.), amžių, išsilavinimą, namų ūkio tipus (vienišas asmuo, vienas asmuo su vaiku ir kt.).

Apibendrinus galima daryti išvadą, kad analizuojamu 2004-2009 m. laikotarpiu vyravo esminiai gyventojų pajamų diferenciacijos netolygumai, nes Gini koeficiento reikšmė didesnė už 30. Reikėtų pastebėti, kad pajamų nelygybės matai gali būti taikomi tiek darbo užmokesčio, tiek asmeninių pajamų, tiek gyventojų turto pasiskirstymui įvertinti. Jų reikšmių patikimumas priklauso nuo pajamų apskaitos patikimumo, kuris nėra absoliutus. Darant apskaitą į ją lieka neįtraukta: šešėlinės ekonomikos pajamos, kolektyvinės gėrybės ir paslaugos, pajamos iš veiklos, susijusios su namų ūkio gamyba, pajamos ir nepiniginė nauda iš turimo turto. Visi nelygybės matai turi savo galimybių ribą, todėl reikia jų suvokti ir įvertinti galimas paklaidas.

3. GYVENTOJŲ PAJAMŲ NELYGYBĖS MAŽINIMO KRYPTYS IR PRIEMONĖS

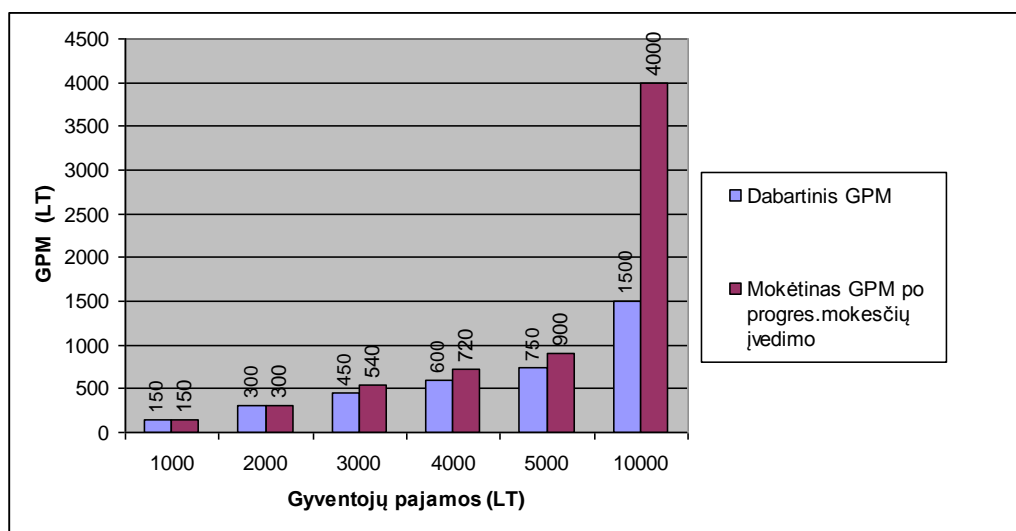
Šiuo metu Lietuvoje opi problema tapo pajamų nelygybės mažinimas. Kiekviena valstybė įgyvendina kryptingą socialinę politiką, turi savo pajamų reguliavimo, skurdo mažinimo, šeimos palaikymo programas. Šių programų dėka rinkoje susidariusios pirminės tiesioginės pajamos – darbo užmokestis, pelnas, palūkanos, bei renta – yra perskirstomi jas įgyvendinti. Visuomenės grupė - vaikai, žmonės su negalia, senyvi žmonės, taip pat tie, kurie laikinai negali dirbti ar neranda darbo, neturi galimybės dalyvauti darbo rinkoje, kurioje vyksta pirminis tiesioginių pajamų perskirstymas pagal gamybos veiksnius – darbą, kapitalą, žemę. Šių gyventojų grupių išlaikymas tenka kitiems visuomenės nariams. Jų pragyvenimo šaltiniu tampa pajamos iš transferinių išmokų.

Valstybė per mokesčių politiką, transferinėmis išmokomis, įvairiomis socialinėmis programomis gali tam tikru mastu pakelti neturtingų šeimų ir individų gyvenimo lygį, tačiau šis poveikis turi tam tikras ribas, kurias peržengus, lygybės kaina visuomenei tampa pernelyg didelė. Aukštas išmokų lygis bei jų skyrimas kai kuriems gyventojų sluoksniams sumažina jų gavėjų paskatas ieškoti darbo arba skatina imtis mažai apmokamų darbų. Šis socialinis reiškinys sąlygoja valstybės išlaikytinių gyventojų sluoksnio atsiradimą. Kita vertus aukštas mokesčių tarifas gali būti nepalankus ekonomikos augimui ir sukelti nemažai ekonominių efektyvumą smukdančių problemų [40].

Valstybė turi sugebėti identifikuoti pajamų nelygybės židinius (daugiavaikes šeimas, pensininkus, smulkius kaimo ūkius ir pan.) ir tinkamai juos likviduoti taiklia socialine politika. Ne visos išmokos skirstomos socialiai taikliai ir todėl kartais net padidinama pajamų nelygybė. Valstybės taikomos fiskalinės reformos (gyventojų pajamų mokesčių mažinimas) skaidrina šalies ekonomiką, sukuria augimo, gyventojų gerovės pagrindą, bet būtinos kardinalesnės pertvarkos.

Remiantis tyrimo rezultatais nustačius pajamų nelygybės problemas, siūlomos priemonės, kurios padėtų įveikti namų ūkio pajamų nelygybės problemas.

Progresyviniai mokesčiai. Šiandien vis labiau ekonomikos analitikai kalba apie progresyvinių mokesčių įvedimą Lietuvoje. Yra daugybė skirtingų nuomonių šiuo klausimu. Kaip tai turėtų atrodyti praktiškai. Progresiniai mokesčiai – tai tokie mokesčiai, kai pajamoms apmokestinti taikomas daugiau nei vienas pajamų mokesčio tarifas. Pajamos suskirstomos laipteliais, ir kiekvienam aukštesniam pajamų laipteliui taikomas didesnis mokesčio tarifas.

12 pav. Gyventojų pajamų mokestis dabar ir įvedus progresinius mokesčius

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis laisvosios rinkos instituto duomenimis

Pagal 2009 m. kovo mėn. Seime įregistruotą gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pakeitimo projektą, įvedus progresinius mokesčius, atsirastų keturi mokesčio laipteliai. Pajamų daliai iki 2000 Lt. per mėnesį būtų taikomas 15% tarifas, nuo 2000 iki 5000 Lt. – 18%, nuo 5000 iki 10000 Lt. – 25%, o pajamų daliai virš 10000 Lt. – 40% tarifas. Remiantis gautais rezultatais, galima daryti išvadą, kad valstybei ir mažas pajamas gaunantiems gyventojams yra naudingas progresinių mokesčių įvedimas. Įvedus progresinius mokesčius valstybė ženkliai daugiau surinktų pajamų į biudžetą, ko pasekoje būtų galima daugiau lėšų skirti pajamų perskirstymui, taigi ir visų socialinių išmokų didinimui. Tačiau įvedant mokesčių tarifą, reikėtų atsižvelgti ir į namų ūkio sudėtį, galbūt gyventojas, uždirbantis 7000 Lt dirba vienas šeimoje, žmona nedirbanti ir turi du mažamečius vaikus.

Socialinių programų finansavimo skatinimas. Kaip minėta anksčiau, kad tam tikros gyventojų grupės (vaikai, invalidai, senyvi žmonės, laikinai nerandantys darbo gyventojai, ar neturintys išsilavinimo gyventojai ir kt.) dėl vienu ar kitu priežasčių neturi galimybės dalyvauti darbo rinkoje. Šią problemą imasi spręsti valstybė tam panaudodama socialinės apsaugos sistemą plačiąja prasme. Tokių visuomenės narių pragyvenimo šaltiniu tampa socialinės išmokos, ekonominėje literatūroje dar vadinamos transferiniais išmokėjimais. Transferinės išmokos susidaro, valstybėms arba visuomeninėms institucijoms akumuliuojant dalį pirminių pajamų per mokesčius ar įnašus ir perskirstant jas socialinėms programoms realizuoti [10]. Taigi individai gali gauti pajamas (išmokas), kurių šaltiniais yra: valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas, nacionalinis (valstybės bei savivaldybių) biudžetas ir privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetas. Transferiniai išmokėjimai gali būti atliekami tiek pinigais, tiek ir natūrine forma. Transferai plačiąja prasme apima:

- *socialinio draudimo principu mokamas išmokas;*

- *socialinės paramos principu mokamas išmokas (pinigais ir natūrine forma).*

Socialinio draudimo principu mokamoms socialinėms išmokoms priklauso: senatvės pensija, ligos, motinystės, bedarbio ir kitos pašalpos. Pabrėžtina, kad šių išmokų dydis bei mokėjimo trukmė yra betarpiškai susiję su buvusiomis gyventojų pajamomis. Būtina pažymėti ir tai, kad socialinio draudimo programos nėra nukreiptos tiesiogiai mažinti skurdą, tačiau jos neleidžia nuskursti. Jei socialinio draudimo atveju išmokų atsiradimą lemia socialinės rizikos buvimas, nepriklausomai nuo to, ar šios išmokos yra gyvybiškai būtinos jas gaunančiajam, tai **socialinės paramos** schemas teikia išmokas žmonėms, kuriems iš tiesų jų reikia [5, p. 30]. Šiuo atveju valstybės gerovės programos yra skirtos būtent skurdui mažinti, o pagal jas išmokamos lėšos atitenka neturtingiems gyventojams. Lietuvoje socialinė parama skurstantiems apima pajamų ir turto įvertinimo pagrindu mokamą socialinę pašalpą, kai kurių komunalinių paslaugų išlaidų kompensavimą, vienkartinę pašalpą ir nemokamas socialines paslaugas [19]. Minėjome, kad transferiniai išmokėjimai gali būti suteikiami ir natūra t.y. nemokamų valstybės paslaugų forma. Paprastai ekonominėje literatūroje yra išskiriamos ir analizuojamos dvi pagrindinės natūrinių valstybės transferų rūšys – švietimas ir sveikatos apsauga, nors skirtingi literatūros šaltiniai šioms pajamoms priskiria ir kitas valstybės išlaidų rūšis – išlaidas kultūrai, nemokamą socialiai remtinų asmenų ar jų vaikų maitinimą, įvairias gyventojams teikiamas lengvatas ir subsidijas [5, p. 30].

Natūrinių valstybės transferų egzistavimą sąlygoja dviejų visuomenės tikslų siekis – ekonominio efektyvumo bei socialinio teisingumo. Siekdama maksimizuoti savo ekonominį pajėgumą valstybė yra suinteresuota savo narių išsilavinimu bei jų sveikata, todėl imasi tokių schemų kaip švietimas ar sveikatos apsauga organizavimo bei finansavimo. Antra vertus, siekdama įgyvendinti socialinio teisingumo principą valstybė natūrinių transferų pagalba siekia užtikrinti tam tikrus minimalius standartus, garantuojančius tam tikrą svarbiausiųjų individo asmeninių poreikių patenkinimo lygį. Šių socialinių standartų paskirtis – lygių galimybių suteikimas įgyjant tam tikras paslaugas ar socialines garantijas. Taigi, natūriniai valstybės transferai iš vienos pusės sąlyginai padidina valstybės paslaugas gaunančiųjų pajamas, t.y. nesant šių paslaugų gyventojai turėtų jas pirkti, iš kitos pusės – atlieka tam tikrą pajamų diferenciacijos išlyginimo funkciją.

Aktyvios bei pasyvios darbo rinkos politikos priemonės. Tyrimo metu nustatyta, kad žemiausias pajamas gauna gyventojai, turintys pradinį ar pagrindinį išsilavinimą. Darbo rinkos **Aktyvios** - orientuotos į pajamų nelygybės atsiradimo priežasčių šalinimą (pvz., švietimo prieinamumas visiems visuomenės nariams, jauno specialisto įdarbinimo rėmimas mokant subsidijas darbdaviui) ir **pasyvios**, kuriomis siekiama sušvelninti skurdo pasekmes (įvairios socialinės išmokos ir paslaugos, pvz., bedarbio pašalpa). Esminis skirtumas yra tas, kad aktyvios pajamų nelygybę mažinančios priemonės iš ties suteikia galimybę įgyti kvalifikaciją, ko pasekoje,

gyventojas gaus didesnę darbo užmokestį ir mokės valstybei mokesčiui, o valstybei nereikės skirti jam socialinių išmokų. Tuo tarpu pasyvios - nemažina nemažina gyventojų pajamų nelygybės, o tik padeda skurdžiausiai gyvenantiems išgyventi. Akivaizdu, kad pajamų nelygybės atsiradimo priežastys turėtų būti skurdo mažinimo priemonių dėmesio centre, kadangi jos iš esmės gali pagerinti žmonių galimybes ir sukurti prielaidas materialinei gerovei. Tokiu būdu, būtų pasiekti abu – socialinio teisingumo ir ekonominio efektyvumo – tikslai. Tačiau šių priemonių įgyvendinimą apsukina tai, kad jos yra ilgalaikės, sudėtingos, kompleksinės, reikalaujančios ir išmanymo, ir politinės valios, ir daug darbo.

Kalbant apie pasyvias pajamų nelygybę mažinančias priemones, jos yra vertinamos prieštaringai dėl keleto priežasčių: neskatina paties žmogaus būti aktyviam, neugdo atsakomybės už save ir savo šeimą, duoda tik trumpalaikį rezultatą, o ilginiui netgi didina pajamų nelygybę tarp gyventojų, didina skurdą ir griaua visuomenės moralę. Be to, kartais socialinės išmokos atitenka šeimoms, kurioms socialinė parama visiškai nereikalinga. Svarbu paminėti ir tai, kad šiuo metu teikiamos socialinės išmokos padeda gyventojams tik išgyventi, ribojant savo dvasinius, kultūrinius poreikius.

Emigracijos mažinimo būtinybė - taikyti visas įmanomas priemones, kad kuo mažiau žmonių išvažiuotų dirbti į užsienį, nes pensijų dydis priklauso nuo to, kiek surenkama įmokų iš dirbančiųjų. Norint pritraukti Lietuvos piliečius pasilikti šalyje, reikia normalizuoti darbo apmokėjimą, modernizuoti darbo vietas, kelti darbuotojų kvalifikaciją. Struktūrinės ES paramos pagalba sudaryti palankias sąlygas vystyti smulkų verslą, sudaryti palankias sąlygas būstui įsigyti pradedančioms šeimoms, skatinti investicijas į atsiliekančias apskritis tuo užtikrinant apskričių užimtumo ir nedarbo skirtumą mažinimą.

Pajamas gali veikti infliacija, tuo tikslu vyriausybė turi reguliuoti infliacijos augimo tempą, kad jis neviršytų gyventojų piniginių pajamų (nominalių pajamų) augimo tempo, nes kitaip piniginių pajamų perkamoji galia gali sumažėti, taip sumažėtų ir realiosios pajamos.

Žmogiškojo kapitalo didinimo priemonė. Padidinti investicijas į žmogiškuosius išteklius, siekiant pagerinti darbo kokybę ir produktyvumą. Investicijos į žmogiškąjį kapitalą turėtų padėti sumažinti pajamų nelygybę. Visų socialinių grupių asmenims užtikrinti galimybę siekti aukštojo mokslo, sudarant sąlygas gauti paskolas studijoms. Užtikrinti palankias sąlygas tobulinti kvalifikaciją, dalyvauti profesinio rengimo programose, didinti gebėjimus informacinių technologijų, vadybos, kalbų bei kitų pagrindinių žinių ir gebėjimų srityje.

Atleidimo iš darbo pasekmių švelninimo priemonė. Esant dideliame nedarbe šalyje mokamos bedarbio pašalpos. Valstybė turėtų skatinti aktyvias darbo rinkos politikos priemones, su tikslu investuojant į gyventoją dabar, kad artimoje ateityje gauti per jo uždirdamas pajams socialinio draudimo įmokas. Valstybė šia priemone skatintų gyventojų mokymosi ir

persikvalifikavimo galimybes. Ypač tai aktualu gyventojams, neturintiems profesijos. Kaip parodė tyrimas, gyventojai su pradiniu, pagrindiniu išsilavinimu gauna ženkliai mažesnes pajamas.

Šalies teritorinio mobilumo didinimas. Aktuali kaimo gyventojams priemonė, kadangi būtų pritaikytas viešasis transportas, kuris nuvežtų į darbą mieste. Programos priemonėje būtų pertvarkyti teisės aktai, kuriuose būtų numatyta kelionės išlaidų kompensacija, pragyvenimo išlaidos, kai bedarbiai įsidarbina įmonėse, nutolusiose nuo gyvenamosios vietos.

Naujų darbo vietų sau, ar neįgaliesiems kūrimo lengvinančios sąlygos. Būtų sumažinama administracinė našta, tokiu būdu didėtų gaunančiųjų pajamas iš verslo dalis.

Senatvės ir invalidumo pensininkų socialinis aprūpinimas. Turėtų būti imtasi prevencinių priemonių, kad neskurstų seni žmonės. Socialinės pensijos turėtų būti užtikrinamos kiekvienam negaunančiam socialinio draudimo pensijos ir sulaukusiam 65 m. Negalima leisti, kad kristų pensijų perkamoji galia net nedidelės infliacijos sąlygomis. Neįgalieji patiria nepriteklių ir socialinę izoliaciją dėl menkų pensijų ir su invalidumu susijusių specialių poreikių. Pagalba jiems, socialinių paslaugų teikimas namuose ir dienos centruose ir toliau bus plėtojama.

Vykdyti ūkinės veiklos restruktūrizaciją. Stabilus šalies ekonomikos augimas ir vidaus bei užsienio investicijų skatinimas kaip šalies gyventojų pajamų nelygybės mažinimo ir gerovės didinimo sąlyga. Didinti pramonės efektyvumą ir konkurencingumą formuojant palankų investicijoms klimatą, mažinant gaminamos produkcijos savikainą ir gerinant jos kokybę, tobulinant eksportui palankią ekonominę aplinką ir įstatymus, didinant regionų pramonės pajėgumus, sudarant palankias sąlygas tiesioginėms užsienio investicijoms į probleminius regionus [23]. Rekomenduojama plėsti darbo intensyvumą žemės ūkio sektoriuje, kad išaugtų užimtumo lygis ir sumažėtų pajamų nelygybė. Skatinti smulkųjų verslą, suteikiant lengvatinį kreditą verslui pradėti.

Norint įveikti pajamų nelygybę, reiktų derinti visas šių grupių priemones, nes kiekviena grupė turi ne tik savo pranašumų, bet ir trūkumų. Vienos priemonės yra veiksmingesnės ilguoju laikotarpiu, kitos - trumpuoju. Tačiau, šios pajamų nelygybės mažinimo priemonės turi ir savas išlaidas, kurias padengti tenka mokesčių mokėtojams. Todėl būtina išsamiai išanalizuoti galimas ekonomines, socialines pasekmes įvedant šias gyventojų pajamų nelygybės mažinimo priemones.

IŠVADOS

Išanalizavus mokslinę literatūrą, apibrėžta gyventojų pajamų samprata, apimanti įvairiomis formomis gautas pinigines bei natūrinės pajamas. Šių pajamų gyventojams turi užtekti patenkinti jų einamuosius bei perspektyvinius asmeninius (fizinius, dvasinius–intelektualinius bei socialinius) poreikius.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, nustatyta, kad pajamų nelygybė suprantama kaip asmeninių pajamų skirtumai tarp gyventojų. Pajamų nelygybė atsiranda dėl paties gyventojų asmeninių savybių (įgyto išsilavinimo, kvalifikacijos, darbo patirties, fizinių duomenų), bei nuo valstybės vykdomos socialinės–ekonominės politikos (valstybės remiamų pajamų didinimo ar mažinimo). Esant namų ūkių pajamų nelygybei, būtinas didesnis valstybės dėmesys pajamų paskirstymui. Pajamų paskirstymas suprantamas kaip kainų ir pajamų lygio reguliavimas per įvairius mokesčius.

Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio dinamikos tyrimas 2004 – 2009 metais parodė, kad visų rūšių pajamos tiriamu laikotarpiu didėjo. Tam įtakos turėjo samdomojo darbo pajamų žymus padidėjimas, kurį lėmė pajamų mokesčio sumažinimas bei augantis bendrasis vidaus produktas. Gerėjant ekonomikai, didėjo ir socialinių išmokų dydžiai.

Analizuojant namų ūkių vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūrą – pajamas iš samdomojo darbo, iš verslo, individualios veiklos, pajamas iš socialinių išmokų, iš rentos, kito turto – didžiausia reikšmė tenka samdomojo darbo pajamoms. Socialinės išmokos viršija vidutines pajamas iš verslo ir individualios veiklos. Tai tik patvirtina valstybės vaidmens svarbą gyventojų pajamoms ir nepakankamą atsakingų asmenų (politikų, valdžios) dėmesį verslo plėtrai. Esant ekonomikos nuosmukiui, svarbiu namų ūkio pajamų šaltiniu tampa socialinės išmokos, o esant ekonomikos augimui didžiausią įtaką turi samdomojo darbo pajamų didėjimas. Didėjančios gyventojų pajamos kelia šalies pragyvenimo lygį ir skatina ekonomikos augimą.

Tiriant gyventojų pajamų nelygybę pagal Lietuvos apskritis, nustatyta, kad tiriamu laikotarpiu gyventojų vidutinės disponuojamosios pajamos didėjo. Visose apskrityse pajamos siekė virš 900 Lt per mėn. Didžiausias pajamas gauna Vilniaus (1251,8 Lt per mėn.), Kauno (1108,2 Lt per mėn.), Klaipėdos (1073,9 Lt per mėn.) apskričių gyventojai, o mažiausias pajamas gauna Panevėžio (925,6 Lt per mėn.), Telšių (940,6 Lt per mėn.), bei Utenos (923,6 Lt per mėn.) apskričių gyventojai. Tokius pajamų pokyčius lėmė skirtinga verslo plėtra šiose apskrityse, skirtingi darbo užmokesčiai, nedarbo lygis.

Tiriant pajamų nelygybę pagal gyvenamąją vietą, nustatyta, kad miesto gyventojai gauna apie 1,3 karto didesnes pajamas nei kaimo gyventojai. Miesto gyventojų samdomojo darbo pajamos sudaro apie 67 proc. visų pajamų, o kaimo gyventojų apie 40 proc. visoje pajamų

struktūroje. Kaimo gyventojams valstybės rėmimas yra labai svarbus, nes visoje pajamų struktūroje šia forma gautos pajamos sudaro vidutiniškai apie 30 proc., o miesto gyventojų pajamų struktūroje socialinės išmokos sudaro mažesnę dalį nei kaimo gyventojų - tik apie 20 proc. Nustatyta, kad pajamos iš verslo ir individualios veiklos miesto gyventojų pajamų struktūroje sudaro vos 7 proc., o kaimo gyventojų pajamų struktūroje sudaro 26 proc. Miesto gyventojų pajamos iš rentos bei turto visoje pajamų struktūroje sudaro vos 5,6 proc., o kaimo gyventojų pajamos iš šios veiklos mažesnės - sudaro vos 3,6 proc.

Tiriant pajamų nelygybę pagal namų ūkio galvos socialinę–ekonominę grupę, nustatyta, kad didžiausias pajamas gavo dirbantys sau asmenys bei darbdaviai (vidutiniškai 925,6 per mėn. Lt), samdomieji darbuotojai uždirbo kiek mažiau (vidutiniškai 833 Lt per mėn.). Žemdirbiai uždirbo dar mažiau (vidutiniškai 795,9 Lt per mėn.), tačiau jų pajamos buvo didesnės nei pensininkų. Pensininkai gavo (vidutiniškai 636 Lt per mėn.) pajamas.

Tiriant pajamų nelygybę pagal namų ūkio tipą nustatyta, kad didžiausias pajamas gauna sutuoktinių pora be vaikų (vidutiniškai 965 Lt per mėn.), vienas gyvenantis asmuo (vidutiniškai 902 Lt per mėn.) bei kiti namų ūkiai be vaikų (vidutiniškai 858,1 Lt per mėn.). Mažiausias pajamas gauna vienas suaugęs asmuo su vaikas iki 18 metų (vidutiniškai 506,3 Lt per mėn.), sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų (711,7 Lt per mėn.), ir kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų (711,7 Lt per mėn.).

Pajamų nelygybei įtakos turi ir gyventojų įgytas išsilavinimas. Didžiausias pajamas gavo turintieji aukštąjį išsilavinimą (vidutiniškai 1053 Lt per mėn.) bei aukštesnįjį (vidutiniškai 750 Lt per mėn.), mažiausias pajamas gavo turintys pradinį (vidutiniškai 608 Lt per mėn.), ar be pradinio išsilavinimo (vidutiniškai 600 Lt per mėn.). tikėtina viena iš priežasčių, kad su aukštuoju išsilavinimu gyventojai užima aukštas pareigas, o be išsilavinimo gyventojai dirba sunkius fizinius darbus.

Nustatyta, kad tiriamu laikotarpiu Lietuvoje buvo esminių gyventojų pajamų nelygybės problemų, nes gini koeficientas padidėjo nuo 31,2 proc. iki 35,5 proc. Ši tendencija liudija, kad krizė labiausiai paveikė neturtinguosius visuomenės sluoksnius, o turtingesni sugebėjo išlaikyti ar net padidinti savo pajamas.

2009 metais daugiausia visi šalies namų ūkiai gavo pajamas, lygias 747,59 litams per mėn. Miesto gyventojai gavo dažniausiai 769,54 Lt per mėn., kas sudaro 179,85 Lt daugiau nei kaimo gyventojų gaunamos vidutinės disponuojamosios pajamos. Visos šalies pajamų lygis bei mieste gyvenančiųjų buvo didesnis nei nustatytas šalies minimalus atlyginimas, t.y. teigiama tendencija.

Patvirtinta tyrimo metu iškelta hipotezė, kad gyventojų pajamų nelygybė tarp socialinių sluoksnių pasižymi dideliais skirtumais. Šią hipotezę įrodo gyventojų pajamų dinamikos analizė pagal gyventojų socialines – ekonomines grupes.

Pajamų dydis, kuris skyrė 50 procentų mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių ir 50 procentų didžiausias pajamas gaunančių šalies namų ūkių buvo lygus 852,30 litams per mėn., miesto 920,28 Lt per mėn., ir yra didesnės už kaime gyvenančiųjų namų ūkių pajamas 213,63 Lt per mėn.

Ketvirtadalis mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių narių disponuoja pajamomis, mažesnėmis už 611,11 litus per mėn., o ketvirtadalis gaunančių didžiausias pajamas – didesnėmis už 1136,13 litus. Ketvirtadalis mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių narių mieste disponuoja pajamomis mažesnėmis už 685,54 Lt per mėn.. Šis rodiklis kaime siekia 506,50 Lt per mėn.

Visų namų ūkių, miesto bei kaimo namų ūkių kvartilinis asimetrijos koeficientas yra teigiamas, todėl galima teigti, kad egzistuoja dešiniašonė asimetrija, t.y. pajamos pasiskirsčiusios netolygiai mažesnes pajamas gaunančiųjų asmenų nenaudai.

Nustatyta, kad pajamų dydis, kuris skiria 10 procentų didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių nuo likusių 90 procentų, yra 3 kartus didesnis už tą, kuris skiria 10 procentų mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių nuo likusių 90 procentų. 10 procentų didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių kaime nuo likusių 90 procentų, yra 4 kartus didesnis už tą, kuris skiria 10 procentų mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių nuo likusių 90 procentų.

Nustatyta, kad 2009 metais 10 proc. turtingiausių gyventojų pajamos viršijo 10 proc. skurdžiausiai gyvenančių gyventojų pajamas 7,9 karto.

Tiriant šalies, miesto bei kaimo lygio pajamų nelygybę nustatyta, kad 2009 metus palyginti su 2004 metais šalies namų ūkių dažniausiai gaunamos pajamos padidėjo 319,68 litais per mėn., t.y. 74,71 proc. Miesto namų ūkiuose pajamos padidėjo 331,99 litais per mėn., t.y. padidėjo 75,42 proc. Kaimo namų ūkių dažniausiai gaunamų pajamų padidėjimas buvo lygus 192,23 litams per mėn., kas sudaro 48,36 proc.

Nustatyta, kad pajamos pasiskirsčiusios netolygiai, nes 2009 metais 22,9 proc. visų pajamų namų ūkiai, gaunantys daugiau nei vidutines pajamas, turėtų perduoti namų ūkiams, kurių pajamos mažesnės nei vidurkis, kad pajamos pasiskirstytų tolygiai. Iš apskaičiuotų duomenų matyti, kad ekonominė nelygybė skaičiuojant pagal išlaidas Lietuvoje tendencingai kasmet didėjo.

Norint įveikti pajamų nelygybę Lietuvoje valstybė turi atkreipti dėmesį į mažiausias pajamas gaunančiuosius gyventojus, tirti priežastis, skatinti aktyvias darbo rinkos priemones, didinti persikvalifikavimo galimybes. Turi mažinti emigracijos mastus, skatinti verslo plėtrą įvairiose šalies apskrityse. Siūloma įvesti progresinius mokesčius, tačiau atsižvelgiant į namų ūkio sudėtį. Reikia pabrėžti, kad ir pats gyventojas prisideda prie savo pajamų didėjimo, tobulėdamas, siekdamas aukštesnio išsilavinimo, ar išmokdamas papildomą užsienio kalbą.

LITERATŪRA

1. Bagdonas, E. (2004). Socialinė statistika. Pirmoji dalis. Metodai. Kaunas: Technologija.
2. Blažienė, I. (1998). *Lygių galimybių idėja ir gyventojų pajamų pasiskirstymo ypatumai Lietuvoje*. Verslas, vadyba ir studijos'98. Vilnius: Technika
3. Blažienė, I. (1999). *Diskusiniai asmeninių pajamų diferenciacijos ir nelygybės klausimai*. Verslas, vadyba ir studijos'98 [interaktyvus] [žiūrėta 2010-05-10]. Prieiga per internetą: <http://www.bank.lt/lt/leidiniai/inigu_stdios200_3/sileia_df> Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
4. Blažienė, I. (2002). *Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje. Daktaro disertacija*. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius.
5. Bratčikovienė, N., Deveikytė, R. (2006). Namų ūkių pajamos ir išlaidos. Lietuvos ekonominė ir socialinė raida.
6. Čiulevičius, J., Čiulevičienė, V. Lietuvos gyventojų ekonominė nelygybė ir jos įvertinimo tobulinimas [interaktyvus] [žiūrėta 2009-12-27]. Prieiga per internetą: <<http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/12/46.pdf>>.
7. Dobson, S., Ramlogan, C. *Is There an Openness Kuznets Curve* (Internete) [Žiūrėta 2010-11-20]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/selectdbvid=1&hid=6&sid=2a3b4122-abf2-4baa-94ef-c7865ff9ff9c%40sessionmgr3>>.
8. Dubinas, V., (1996). *Darbo užmokesčio formos ir sistemos Europos šalyse*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
9. Freund, E. A., Morris, I. L. The Lottery and Income Inequality in the States. University of Maryland, University of Maryland. [Žiūrėta 2010-06-27]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/selectdb?vid=1&hid=6&sid=2a3b4122-abf2-4baa-94ef-c7865ff9ff9c%40sessionmgr3>>.
10. *Income inequality*. Encyclopedia. [Žiūrėta 2010-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.statemaster.com/encyclopedia/Income-inequality>>
11. Inequality measures(2003) // Human Development indicators [Žiūrėta 2010-12-20]. Prieiga per internetą <http://hdr.undp.org/reports/global/2003/indicator/indic>
12. Kšivickienė, D. (2006). *Skurdo apraiškos Lietuvos kaime. Žemės ūkio mokslai*.
13. Lazutka, R. (2001). Pajamos, vartojimas ir skurdas. *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo Liber.
14. Lazutka, R. (2003). *Gyventojų pajamų nelygybė*. Filosofija. Sociologija. Nr.2 <http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-22.pdf>

15. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla.
16. Levy, F. Distribution of Income. [Žiūrėta 2010-11-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.econlib.org/library/Enc/DistributionofIncome.html>>.
17. Lileikienė, A. (1999). *Makroekonomika. Ekonomikos teorijos kursas II dalis*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
18. Lukoševičius, V., Stankevičius, P. (2002). *Teorinė ekonomika II dalis*. Vilniaus pedagoginis universitetas.
19. Namų ūkių biudžetų tyrimas. Lietuvos Statistikos Departamentas [interaktyvus] [žiūrėta 2010-12-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/vie w/?id=1335> >
20. Mačernytė-Panomariavienė, I., (2003). *Apmokėjimas už darbą ir jo užtikrinimas: mokomasis leidinys*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
21. Maiyo Kiprop, Achoka Judy, Ndiku Judah, Jane Amunga, Wasike Duncan. (2008). Income inequality controversies on the development of education in Kenya. (Internete) [Žiūrėta 2010-11-20] Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/selectdb?vid=1&hid=6&sid=2a3b4122-abf2-4baa-94ef-c7865ff9ff9c%40sessionmgr3>>.
22. Martišius, S. A., Moliienė, O. (1995). *Namų ūkio statistika ir ekonometrija*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla., p. 8-21.
23. Misiūnas A., Moščinskas P. (1995). *Lietuvos gyventojų pajamų nelygybės įvertinimai*. Ekonomika. Mokslo darbai. Vilnius: VU.
24. Misiūnas, A. *Gyventojų pajamos*. [Žiūrėta 2010-11-20] Prieiga per internetą: <http://algmisiunas.home.mruni.eu/?page_id=3>.
25. Misiūnas, A., Bratčikovienė, N. (2007). Pajamų nelygybė ir jų normalizavimas. *Lietuvos statistikos darbai / Lietuvos statistikų sąjunga*. Vilnius.
26. Misiūnas, A., Rukšėnaitė, J. (2007). *Gyventojų pajamų nelygybė pasaulyje*. Socialiniai mokslai, Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Mokslas ir gyvenimas.
27. Mokesčių žinios Nr. 47 (457) (2005). Argumentai. [interaktyvus] [žiūrėta 2010-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.vva.lt/MZ_Nr_47.pdf>.
28. Pass, Ch., Lowes, B., Davies L. (1997). *Ekonomikos terminų žodynas*. Baltijos biznes
29. Paliulytė, R. (2005). *Makroekonomika. Paskaitų ciklas*. Vilniaus vadybos aukštoji mokykla
30. Petkutė, D. (2008). *Gyventojų pajamų diferenciacija šalies ir ES kontekste*. Magistro darbas. Šiaulių universitetas.

31. Rakauskienė, O.G. (2006). *Valstybės ekonominė politika: monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
32. Rakauskienė, O.G., Bikas, E. (2007). *Ekonomika. Mokslo darbai*. Vilniaus universitetas
33. Rakauskienė O.G. (1998). gyventojų santaupų problema: mikro – ir makroaspektai. Pinigų studijos. Vilnius.
34. Skučienė, D. (2008). *Pajamų nelygybė Lietuvoje*. Filosofija, Sociologija. Lietuvos mokslų akademija. [interaktyvus] [žiūrėta 201005-10]. Prieiga per internetą: <<http://images.katalogas.lt/maleidykla/Filosofija%202008-4/22-33.pdf>>
35. Snieška, V., Baumilienė, V., Bernatonytė, D. J., Čiburienė, M., Dapkus, A., Juozapavičienė, V., Kavaliauskienė, R., Keršienė, A., Markauskienė, B., Mrazauskienė, V., Navickas, V., Pukelienė, G., Startienė, J., Urbonas.(2005). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.
36. Statistikos departamentas (2005). *Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2004*. Vilnius.
37. Statistikos departamentas (2006). *Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2005*. Vilnius.
38. Statistikos departamentas (2007). *Namų ūkių biudžetai 2006*. Vilnius.
39. Statistikos departamentas (2008). *Namų ūkių biudžetai 2007*. Vilnius.
40. Statistikos departamentas (2006). *Gyvenimo lygis ir skurdas 2005*. Vilnius.
41. Statistikos departamentas (2007). *Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2006*. Vilnius.
42. Šileika, A., Blažienė, I., Gerikienė, V., Grigoras, V. (2004). *Darbų ir pareigybių vertinimo metodika*. Vilnius: Agora.
43. Šileika, A., Zabarauskaitė, R. (2006). Skurdas, jo matavimas ir tendencijos Lietuvoje. *Ekonomika. Mokslo darbai 74 tomas*. Vilniaus universitetas.
44. Šileika, A., Pajuodienė G. M. (2001). Lietuvos gyventojų socialiniai sluoksniai (vidurinėsios) klasės beiėškant. *Pinigų studijos*. Ekonomikos teorija ir praktika.
45. Šileika, A., Blažienė, I. (2000). Gyventojų pajamų diferenciacija ir skurdas Lietuvoje. *Pinigų studijos*. Ekonomikos teorija ir praktika.
46. Šileika, A., Blažienė, I. (1998/1999). Metodologinis gyventojų pajamų tyrimas. *Socialiniai tyrimai: tarpdisciplininis požiūris*. Šiauliai
47. Šniukštienė, Z., Aldys, P 1997). Skurdo lygis Lietuvoje. *Lietuvos ūkis*, 8, p. 14-17.
48. Šulskytė D. (2006), Gyventojų pajamų diferenciacija ir skurdas Lietuvoje. *Magistro darbas*. Šiauliai
49. Valkauskas, R. (2004). *Statistika: antrasis leidimas*, Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija.
50. Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
51. Vitunskienė, V. (1997). *Namų ūkio ekonomika*. Vilnius: Presvika.

52. Wright, E. O. (2000). Real Utopian Proposals for reducing Income and Wealth Inequality. *Contemporary Sociology*. [Žiūrėta 2010-11-20] Prieiga per Internetą: <<http://scholar.google.lt/scholar?q=Real+Utopian+Proposals+for+reducing+Income+and+Wealth+Inequality&hl=lt&um=1&ie=UTF-8&oi=scholar>>.
53. Wonnacott, P., Wonnacott, R. (1994). *Makroekonomika*, Kaunas: Littera.
54. Владимировна, Л. П. (2000). *Экономика труда*. Москва: Издателский дом Дашков и Ко.
55. Zabaraukaitė, R. (2005). Socialinių – ekonominių rodiklių panaudojimas skurdo bei jo priežasčių tyrimui Lietuvos regionuose. *Verslas, vadyba ir studijos*. Vilnius: VGTU
56. Zaberger, R. (2006). Choosing Measures of Inequality for Empirical Applications. [Žiūrėta 2010-04-20]. Prieiga per internetą <http://ideas.repec.org/p/ssb/dispa/p/158.html>.
57. Zinkevičienė, D. (2004). *Pajamų samprata ekonomikoje ir apskaitoje*. *Tiltai*, 2004, 1 (26) Klaipėdos universitetas.
58. Žapatorius, J. (2005). *Darbo rinka: darbo užmokesčio tendencijų barometras*. *Filosofija. Sociologija*, 4.

PRIEDAI

Skaičiavimams naudotos formulės

$$\bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + \dots + x_n}{n} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}$$

1. Paprastasis aritmetinis vidurkis:

2. Absoliutūs pokyčiai:

- grandininis dinamikos eilutės lygių pokytis: $\Delta y = y_n - y_{n-1}$;
- bazinis absoliutus pokytis: $\Delta y = y_n - y_1$.

$$Td = \frac{y_n}{y_{n-1}} \cdot 100\%$$

3. Didėjimo tempas: ;

4. Padidėjimo tempas: $Tp = Td - 100$.

5. Vidutinis absoliutus pokytis: $\overline{\Delta y} = \frac{y_n - y_1}{n - 1}$.

6. Vidutinis didėjimo tempas: $\overline{Td} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}}$.

7. Intervalinės variacinės eilutės moda: $Mo = x_{ia} + k \cdot \frac{\Delta_1}{\Delta_1 - \Delta_2}$, kur:

x_{ia} - modalinio intervalo pradžia, žemutinė jo riba;

k - modalinio intervalo dydis;

Δ_1 - modalinio ir ankstesnio intervalų dažnių skirtumas;

Δ_2 - modalinio ir pomodalinio intervalų dažnių skirtumas.

8. Intervalinės variacinės eilutės mediana: $Me = x_{ia} + k \cdot \frac{\sum f - S_{Me-1}}{f_{Me}}$, kur:

x_{ia} - medianinio intervalo žemutinė riba;

k - medianinio intervalo dydis;

$\sum f$ - visos eilutės dažnių suma;

S_{Me-1} - sukauptų dažnių suma iki medianinio intervalo;

f_{Me} - medianinio intervalo dažnis.

9. Intervalinės variacinės eilutės kvartiliai:

$$Q_1 = x_{Q_1} + k \cdot \frac{0,25 \sum f - S_{Q_1-1}}{f_{Q_1}} ; \quad Q_3 = x_{Q_3} + k \cdot \frac{0,75 \sum f - S_{Q_3-1}}{f_{Q_3}} , \text{ kur:}$$

x_{Q_1} - intervalo, apimančio apatinę kvartilę, žemutinė riba;

k - intervalo dydis;

S_{Q_1-1} - iki pirmojo kvartilio intervalo komuliuota dažnių suma;

S_{Q_3-1} - iki trečiojo kvartilio intervalo komuliuota dažnių suma;

f_{Q_1} - apatinio kvartilio intervalo dažnis;

f_{Q_3} - viršutinio kvartilio intervalo dažnis.

10. Intervalinės variacinės eilutės pirmasis ir devintasis deciliai:

$$D_1 = x_{D_1} + k \cdot \frac{0,1 \sum f - S_{D_1-1}}{f_{D_1}}; \quad D_9 = x_{D_9} + k \cdot \frac{0,9 \sum f - S_{D_9-1}}{f_{D_9}}, \text{ kur:}$$

x_{D_1} - pirmosios decilės intervalo, apimančio ją, žemutinė riba;

x_{D_9} - devintosios decilės intervalo, apimančio ją, žemutinė riba;

S_{D_1-1} - iki pirmojo decilio intervalo komuliuotų dažnių suma;

S_{D_9-1} - iki devintojo decilio intervalo komuliuotų dažnių suma;

f_{D_1} - pirmojo decilio intervalo dažnis;

f_{D_9} - devintojo decilio intervalo dažnis.

11. Kvartilinis asimetrijos koeficientas:

$$K_{\text{Kvartilinis asimetrijos koeficientas}} = \frac{(Q_3 - Me) - (Me - Q_1)}{(Q_3 - Q_1)}$$

$$K_{\text{Kvartilinis variacijos koeficientas}} = \frac{\frac{Q_3 - Q_1}{Me}}{2}$$

12. Kvartilinis variacijos koeficientas:

2 Priedas**Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui 2004 – 2009 metais, Lt/mėn.**

Rodikliai/Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Visi namų ūkiai	495,8	579,7	680,8	859,3	986,8	1099,4
Mieste, iš jų:	540,2	636,3	729,2	943,0	1073,9	1196,8
1) didžiuosiuose miestuose	589,9	710,8	814,9	1038,2	1201,0	1335,8
2) kituose miestuose	469,4	530,1	606,9	804,1	885,8	991,3
Kaime	407,0	467,0	583,9	691,0	811,2	901,7

3 Priedas**Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis 2004-2009 metais, Lt/mėn.**

Rodikliai/Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Šalies ūkis, viso <i>bruto</i>	1149,3	1276,2	1495,7	1802,4	2151,7	2056,0
Šalies ūkis, viso <i>neto</i>	835,5	916,7	1092,9	1351,9	1650,9	1602,0
Valstybės sektorius <i>bruto</i>	1271,3	1413,6	1633,0	1891,9	2334,9	2285,6
Valstybės sektorius <i>neto</i>	913,6	1004,6	1184,9	1414,5	1784,7	1769,6
Privatus sektorius <i>bruto</i>	1069,6	1194,0	1418,7	1755,9	2058,3	1915,5
Privatus sektorius <i>neto</i>	784,5	864,0	1041,4	1319,3	1582,8	1499,4

4 Priedas

Pagrindiniai ekonominės ir socialinės raidos rodikliai 2004–2009 m.

Rodikliai/Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Disponuojamosios pajamos, Lt	495,8	579,7	680,8	859,3	986,8	1098
Bazinės mėnesinės algos dydis	112	115	115	115	128	128
Bazinė socialinė išmoka	125	125	125	130	130	130
Pagrindinis neapmokestinamasis minimumas	290	290	290	320	320	320
Minimalioji mėnesinė alga	483	525	575	650	800	800
Minimalusis valandinis atlygis	2,86	3,12	3,48	3,93	4,85	4,85
BVP, tenkantis vienam gyventojui, Lt	18249,5	21105,5	24393,2	29230,1	33110,9	27407,8:
BVP, mln. Lt	62697,9	72060,4	82792,8	98669,1	111189,8	92016,0
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt	13699,4	16192,6	23895,8	28924,6	35503,9	33281,0
Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, Lt	3976,0	4727,0	7022,0	8545,0	10547,0	:10122
Nedarbo lygis, proc.	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7
Valstybinio socialinio draudimo vidutinė senatvės pensija, Lt	372,0	420,0	477,0	595,0	770,0	811,0
Infliacija, proc.	2,9	3,0	4,5	8,1	8,5	1,3
Prekių eksportas, mln. Lt	25819,0	32767,0	38888,0	43192,0	55511,0	40725,0
Prekių importas, mln. Lt	34384,0	43152,0	53275,0	61504,0	73006,0	45138,0
Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	1149,3	1276,2	1495,7	1802,4	2151,7	2052,4
Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis, Lt	835,5	916,7	1092,9	1351,9	1650,9	1599,4

Pajamų struktūra mieste ir kaime 2004 – 2009 metais

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Vidutinės disponuojamosios pajamos						
Mieste	540,2	636,3	729,2	943,0	1073,9	1196,8
Kaime	407,0	467,0	583,9	691,0	811,2	901,74
Samdomojo darbo pajamos						
Mieste	347,9	411,4	501,8	668,8	720,1	830,54
Kaime	130,1	162,1	222,2	270,2	396,3	428,33
Pajamos iš verslo, individualios veiklos						
Mieste	39,9	46,1	47,4	63,6	75,0	80,7
Kaime	126,2	145,9	175,8	188,4	166,7	197,6
Socialinės išmokos						
Mieste	110,6	127,7	135,7	168,4	237,8	244,6
Kaime	132,2	137,0	166,4	211,2	224,2	251,6
Pajamos iš rentos, turto ir kt., Lt/mėn.						
Mieste	41,8	51,1	44,3	42,2	41,0	41,2
Kaime	18,4	22,0	19,4	21,2	24,0	23,9

Vidutinių disponuojamųjų pajamų struktūros lyginamieji svoriai mieste ir kaime 2004 – 2009 metais

Mieste	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Vidurkis
Samdomojo darbo pajamos	64,4%	64,7%	68,8%	70,9%	67,1%	67,3%	67,2%
Pajamos iš verslo, indiv. Veiklos	7,4%	7,2%	6,5%	6,7%	7,0%	6,7%	6,9%
Socialinės išmokos	20,5%	20,1%	18,6%	17,9%	22,1%	22,2%	20,2%
Pajamos iš rentos, turto, kt.	7,7%	8,0%	6,1%	4,5%	3,8%	3,8%	5,6%
Kaime							
Samdomojo darbo pajamos	32,0%	34,7%	38,1%	39,1%	48,9%	51,6%	40,7%
Pajamos iš verslo, ind. Veiklos	31,0%	31,2%	30,1%	27,3%	20,5%	16,7%	26,2%
Socialinės išmokos	32,5%	29,3%	28,5%	30,6%	27,6%	28,9%	29,6%
Pajamos iš rentos, turto kt.pajamos	4,5%	4,7%	3,3%	3,1%	3,0%	2,8%	3,6%

7 Priedas

**Vidutinės disponuojamosios pajamos pagal namų ūkio galvos socialinę-ekonominę grupę
2004 - 2009 metais, Lt/mėn.**

Rodikliai/Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Vidurkis
Samdomieji darbuotojai	527,2	618,6	724,7	911,2	1049,3	1167,24	833,0
Dirbantys sau asmenys, darbdaviai	615,0	729,7	781,0	1046,2	1122,9	1258,65	925,6
Žemdirbiai	404,1	530,7	735,8	969,6	1036,4	1098,5	795,9
Pensininkai	439,8	488,7	558,5	672,4	796,7	860,47	636,1
Kiti	240,7	349,4	296,5	419,2	467,3	538,72	385,3

8 Priedas

Vidutinės socialinės išmokos pagal namų ūkio tipą 2004 - 2009 metais, Lt/mėn. grandininiai pokyčiai

	2005/2004		2006/2005		2007/2006		2008/2007		2009/2008	
	Pokytis	Did. tempas, proc.	Pokytis	Did. tempas, proc.	Pokytis	Did. tempas, proc.	Pokytis	Did. tempas, proc.	Pokytis	Did. tempas, proc.
Vienas gyvenantis asmuo	-8,6	97,0	70,0	125,1	85,8	124,6	118,2	127,2	33,7	106,1
Vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	-5,5	92,4	-2,8	95,8	15,9	124,7	44,3	155,2	-7,7	93,8
Sutuoktinių pora be vaikų	3,0	101,3	45,6	118,9	53,5	118,7	101,3	129,8	19,8	104,5
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	5,5	114,8	6,4	115,0	12,7	125,9	34,5	155,8	2,3	102,4
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	6,8	109,4	2,3	102,9	20,1	124,6	51,6	150,6	-0,4	99,7
Kiti namų ūkiai be vaikų	14,3	112,2	8,8	106,7	31,9	122,7	50,1	129,1	9,6	104,3

9 Priedas

Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui pagal apskritis 2004 - 2009 metais kitimo tempai, proc.

Apskritis	2005 m. lyginant su 2004 m.		2006 m. lyginant su 2005 m.		2007 m. lyginant su 2006 m.		2008 m. lyginant su 2007 m.		2009 m. lyginant su 2008 m.	
	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, proc.	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, proc.	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, proc.	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, proc.	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, proc.
Alytaus apskritis	84,5	119,6	84,8	116,4	185,0	116,4	20,0	102,5	95,0	111,8
Kauno apskritis	105,4	121,1	58,9	109,7	183,4	109,7	167,5	119,7	92,3	109,1
Klaipėdos apskritis	67,1	113,6	140,5	125,1	174,0	125,1	68,6	107,8	135,1	114,3
Marijampolės apskritis	28,0	105,8	127,4	124,9	148,8	124,9	79,7	110,1	103,2	111,9
Panevėžio apskritis	65,4	114,0	43,2	108,1	160,0	108,1	141,3	119,2	47,0	105,3
Šiaulių apskritis	83,4	118,8	84,3	116,0	130,9	116,0	173,9	123,5	79,8	108,7
Tauragės apskritis	55,6	113,1	61,6	112,8	202,7	112,8	115,5	115,5	90,0	110,5
Telšių apskritis	89,1	119,5	66,4	112,2	137,2	112,2	101,9	113,6	89,1	110,5
Utenos apskritis	40,9	109,5	107,4	122,8	174,8	122,8	97,4	112,9	72,5	108,5
Vilniaus apskritis	104,6	118,2	152,7	122,5	37,9	122,5	316,4	136,4	65,4	105,5

Namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2009 metais, proc.

Pajamų intervalai, Lt/mėn.	Namų ūkių dalis	Kaupiamieji dažniai
iki 100	0,7	0,7
101–200	1,0	1,7
201–300	2,8	4,5
301–400	4,4	8,9
401–500	5,9	14,8
501–600	9,2	24,0
601–700	9,8	33,8
701–800	10,6	44,4
801–900	9,7	54,1
901–1000	8,8	62,9
1001–1100	6,4	69,3
1101–1200	5,3	74,6
1201–1300	4,2	78,8
1301–1400	3,7	82,5
1401–1500	2,9	85,4
1501–1600	3,1	88,5
1601–1700	2,1	90,6
1701–1800	1,9	92,5
1801–1900	1,4	93,9
1901–2000	1,4	95,3
2001–2500	2,9	98,2
2501–3000	0,9	99,1
3001 ir daugiau	0,9	100,0
Apskaičiuoti rodikliai		
Modos	747,59	
Medianos	852,30	
I kvartiliai	611,10	
III kvartiliai	1136,13	
Tarpkvartiliniai užmojai	525,02	
Kvartiliniai asimetrijos koeficientai	0,08	
Kvartiliniai variacijos koeficientai	0,31	
d1	449,35	
d9	1487,66	
Decilių santykiai	3,31	

Miesto namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2009 metais, proc.

Pajamų intervalai, Lt/mėn.	Namų ūkių dalis	Kaupiamieji dažniai
iki 100	0,4	0,4
101–200	0,3	0,7
201–300	1,2	1,9
301–400	3,0	4,9
401–500	5,1	10,0
501–600	7,4	17,4
601–700	8,9	26,3
701–800	10,7	37,0
801–900	9,9	46,9
901–1000	9,6	56,5
1001–1100	7,8	64,3
1101–1200	5,7	70,0
1201–1300	4,1	74,1
1301–1400	4,4	78,5
1401–1500	3,5	82,0
1501–1600	3,7	85,7
1601–1700	2,5	88,2
1701–1800	2,4	90,6
1801–1900	1,6	92,2
1901–2000	1,8	94,0
2001–2500	3,7	97,7
2501–3000	1,1	98,8
3001 ir daugiau	1,2	100,0
Apskaičiuoti rodikliai		
Modos	769,54	
Medianos	920,28	
I kvartiliai	685,54	
III kvartiliai	1190,78	
Tarpkvartiliniai užmojai	505,24	
Kvartiliniai asimetrijos koeficientai	0,07	
Kvartiliniai variacijos koeficientai	0,27	
d1	501,00	
d9	1547,37	
Decilių santykiai	3,09	

**Kaimo namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui
2009 metais, proc.**

Pajamų intervalai, Lt/mėn.	Namų ūkių dalis	Kaupiamieji dažniai
iki 100	0,9	0,9
101–200	2,2	3,1
201–300	5,6	8,7
301–400	7,8	16,5
401–500	8,0	24,5
501–600	12,3	36,8
601–700	11,8	48,6
701–800	10,3	58,9
801–900	9,4	68,3
901–1000	7,6	75,9
1001–1100	5,7	81,6
1101–1200	4,3	85,9
1201–1300	3,9	89,8
1301–1400	2,5	92,3
1401–1500	1,3	93,6
1501–1600	1,7	95,3
1601–1700	0,7	96,0
1701–1800	0,8	96,8
1801–1900	0,7	97,5
1901–2000	0,6	98,1
2001–2500	1,3	99,4
2501–3000	0,3	99,7
3001 ir daugiau	0,4	100,1
<i>Apskaičiuoti rodikliai</i>		
Modos		589,69
Medianos		706,65
I kvartiliai		506,50
III kvartiliai		955,47
Tarpkvartiliniai užmojai		448,97
Kvartiliniai asimetrijos koeficientai		0,11
Kvartiliniai variacijos koeficientai		0,32
d1		317,63
d9		1247,46
Decilių santykiai		3,93

Šalies namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2004 metais, proc.

Pajamų intervalai, Lt/mėn.	Namų ūkių dalis	Kaupiamieji dažniai
iki 100	1,3	1,3
101–200	5,4	6,7
201–300	12,1	18,8
301–400	18,2	37,0
401–500	21,0	58,0
501–600	13,5	71,5
601–700	9,4	80,9
701–800	5,5	86,4
801–900	3,7	90,1
901–1000	2,4	92,5
1001–1100	1,8	94,3
1101–1200	1,4	95,7
1201–1300	0,9	96,6
1301–1400	0,6	97,2
1401–1500	0,5	97,7
1501–1600	0,5	98,2
1601–1700	0,2	98,4
1701–1800	0,4	98,8
1801–1900	0,1	98,9
1901–2000	0,2	99,1
2001–2500	0,4	99,5
2501–3000	0,3	99,8
3001 ir daugiau	0,2	100,0
Apskaičiuoti rodikliai		
Modos	427,91	
Medianos	462,29	
I kvartiliai	334,73	
III kvartiliai	637,86	
Tarpkvartiliniai užmojai	303,14	
Kvartiliniai asimetrijos koeficientai	0,16	
Kvartiliniai variacijos koeficientai	0,33	
d1	228,00	
d9	897,32	
Decilių santykiai	3,94	

Miesto namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2004 metais, proc.

Pajamų intervalai, Lt/mėn.	Namų ūkių dalis	Kaupiamieji dažniai
iki 100	1,2	1,2
101–200	3,7	4,9
201–300	9,5	14,4
301–400	16,8	31,2
401–500	21,1	52,3
501–600	14,1	66,4
601–700	10,3	76,7
701–800	6,1	82,8
801–900	4,7	87,5
901–1000	3,1	90,6
1001–1100	2,2	92,8
1101–1200	1,8	94,6
1201–1300	1,1	95,7
1301–1400	0,6	96,3
1401–1500	0,7	97,0
1501–1600	0,7	97,7
1601–1700	0,4	98,1
1701–1800	0,5	98,6
1801–1900	0,1	98,7
1901–2000	0,3	99,0
2001–2500	0,6	99,6
2501–3000	0,4	100,0
3001 ir daugiau	0,1	100,1
Apskaičiuoti rodikliai		
Modos		438,67
Medianos		489,44
I kvartiliai		363,61
III kvartiliai		684,38
Tarpkvartiliniai užmojai		320,77
Kvartiliniai asimetrijos koeficientai		0,22
Kvartiliniai variacijos koeficientai		0,33
d1		254,25
d9		954,56
Decilių santykiai		3,75

Kaimo namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamas pajamas vienam namų ūkio nariui 2004 metais, proc.

Pajamų intervalai, Lt/mėn.	Namų ūkių dalis	Kaupiamieji dažniai
iki 100	1,4	1,4
101–200	8,7	10,1
201–300	17,2	27,3
301–400	21,0	48,3
401–500	20,9	69,2
501–600	12,3	81,5
601–700	7,7	89,2
701–800	4,4	93,6
801–900	1,9	95,5
901–1000	1,3	96,8
1001–1100	0,9	97,7
1101–1200	0,7	98,4
1201–1300	0,4	98,8
1301–1400	0,4	99,2
1401–1500	0,1	99,3
1501–1600	0,1	99,4
1601–1700	0,0	99,4
1701–1800	0,2	99,6
1801–1900	0,0	99,6
1901–2000	0,0	99,6
2001–2500	0,0	99,6
2501–3000	0,1	99,7
3001 ir daugiau	0,2	99,9
Apskaičiuoti rodikliai		
Modos		397,46
Medianos		407,78
I kvartiliai		286,62
III kvartiliai		547,08
Tarpkvartiliniai užmojai		260,46
Kvartiliniai asimetrijos koeficientai		0,07
Kvartiliniai variacijos koeficientai		0,32
d1		198,75
d9		716,98
Decilių santykiai		3,61

Tarpiniai skaičiavimo rezultatai. Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2009 m., Lt/mėn.

Decilio Nr.	Vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui, Lt/mėn. x_i	Gyventojų dalis Fp_i	cum Fp	$D_i = x_i \cdot Fp_i$	$Ft_i = \frac{D_i}{\sum D_i}$	cum Ft	$(2i-n-1)x_i$	cum $Ft - Fp$	cum $Fp - Ft$	G koef.		Lygybės linija	Lorenzo kreivė
1	254,5	0,1	0,1	25,45	0,032	0,031	-2290,5	0,069	0,069		10	0,1	0,031
2	379,3	0,1	0,2	37,93	0,048	0,079	-2655,1	0,022	0,122		20	0,2	0,078
3	472,5	0,1	0,3	47,25	0,060	0,138	-2362,5	0,038	0,165		30	0,3	0,135
4	546,8	0,1	0,4	54,68	0,069	0,207	-1640,4	0,107	0,197		40	0,4	0,203
5	624,5	0,1	0,5	62,45	0,079	0,286	-624,5	0,186	0,218		50	0,5	0,282
6	715,4	0,1	0,6	71,54	0,090	0,376	715,4	0,276	0,229		60	0,6	0,371
7	835,6	0,1	0,7	83,56	0,105	0,481	2506,8	0,381	0,225		70	0,7	0,475
8	985,0	0,1	0,8	98,50	0,124	0,605	4925,0	0,505	0,203		80	0,8	0,597
9	1254,8	0,1	0,9	125,48	0,158	0,763	8783,6	0,663	0,152		90	0,9	0,748
10	2009,6	0,1	1,0	200,96	0,253	1,017	18086,4	0,917	0,000		100	1,0	1,000
Suma	8078			807,80	1,0		28676,9	3,165		0,355			

Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2008 m., Lt/mėn.

Decilio Nr.	Vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui, Lt/mėn. x_i	Gyventojų dalis Fp_i	cum Fp	$D_i = x_i \cdot Fp_i$	$Ft_i = \frac{D_i}{\sum D_i}$	cum Ft	$(2i-n-1)x_i$	cum $Ft - Fp$	cum $Fp - Ft$	G koef.		Lygybės linija	Lorenzo kreivė
1	249,2	0,1	0,1	24,92	0,031	0,031	-2242,8	0,069	0,069		10	0,1	0,031
2	371,2	0,1	0,2	37,12	0,047	0,078	-2598,4	0,022	0,122		20	0,2	0,078
3	457,0	0,1	0,3	45,70	0,058	0,135	-2285,0	0,035	0,165		30	0,3	0,135
4	538,5	0,1	0,4	53,85	0,068	0,203	-1615,5	0,103	0,197		40	0,4	0,203
5	623,6	0,1	0,5	62,36	0,079	0,282	-623,6	0,182	0,218		50	0,5	0,282
6	712,6	0,1	0,6	71,26	0,090	0,371	712,6	0,271	0,229		60	0,6	0,371
7	821,6	0,1	0,7	82,16	0,103	0,475	2464,8	0,375	0,225		70	0,7	0,475
8	969,0	0,1	0,8	96,90	0,122	0,597	4845,0	0,497	0,203		80	0,8	0,597
9	1201,6	0,1	0,9	120,16	0,151	0,748	8411,2	0,648	0,152		90	0,9	0,748
10	1994,2	0,1	1,0	199,42	0,251	1,000	17947,8	0,900	0,000		100	1,0	1,000
Suma	7938,5			793,85	1,0		26990,9	3,103		0,34			

Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2007 m., Lt/mėn.

Decilio Nr.	Vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui, Lt/mėn. x_i	Gyventojų dalis Fp_i	$cum Fp$	$D_i = x_i \cdot Fp_i$	$Ft_i = \frac{D_i}{\sum D_i}$	$cum Ft$	$(2i-n-1)x_i$	$cum Ft - Fp$	$cum Fp - Ft$	G koef.		Lygybės linija	Lorenzo kreivė
1	219,3	0,1	0,1	21,93	0,029	0,029	-1973,7	0,071	0,071		10	0,1	0,029
2	331,9	0,1	0,2	33,19	0,044	0,074	-2323,3	0,026	0,126		20	0,2	0,074
3	409,8	0,1	0,3	40,98	0,055	0,128	-2049,0	0,028	0,172		30	0,3	0,128
4	484,1	0,1	0,4	48,41	0,065	0,193	-1452,3	0,093	0,207		40	0,4	0,193
5	565,7	0,1	0,5	56,57	0,076	0,269	-565,7	0,169	0,231		50	0,5	0,269
6	653,6	0,1	0,6	65,36	0,087	0,356	653,6	0,256	0,244		60	0,6	0,356
7	755,4	0,1	0,7	75,54	0,101	0,457	2266,2	0,357	0,243		70	0,7	0,457
8	903,5	0,1	0,8	90,35	0,121	0,578	4517,5	0,478	0,222		80	0,8	0,578
9	1131,1	0,1	0,9	113,11	0,151	0,729	7917,7	0,629	0,171		90	0,9	0,729
10	2031,1	0,1	1,0	203,11	0,271	1,000	18279,9	0,900	0,000		100	1,0	1,000
Suma	7485,5			748,55	1,0		25270,9	3,006		0,338			

Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2006 m., Lt/mėn.

Decilio Nr.	Vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui, Lt/mėn. x_i	Gyventojų dalis Fp_i	$cum Fp$	$D_i = x_i \cdot Fp_i$	$Ft_i = \frac{D_i}{\sum D_i}$	$cum Ft$	$(2i-n-1)x_i$	$cum Ft - Fp$	$cum Fp - Ft$	G koef.		Lygybės linija	Lorenzo kreivė
1	197,1	0,1	0,1	19,71	0,030	0,030	-1773,9	0,070	0,070		10	0,1	0,030
2	293	0,1	0,2	29,30	0,045	0,075	-2051,0	0,025	0,125		20	0,2	0,075
3	362,2	0,1	0,3	36,22	0,056	0,131	-1811,0	0,031	0,169		30	0,3	0,131
4	426,3	0,1	0,4	42,63	0,065	0,196	-1278,9	0,096	0,204		40	0,4	0,196
5	490,6	0,1	0,5	49,06	0,075	0,272	-490,6	0,172	0,228		50	0,5	0,272
6	565,1	0,1	0,6	56,51	0,087	0,358	565,1	0,258	0,242		60	0,6	0,358
7	656,9	0,1	0,7	65,69	0,101	0,459	1970,7	0,359	0,241		70	0,7	0,459
8	784,2	0,1	0,8	78,42	0,120	0,579	3921,0	0,479	0,221		80	0,8	0,579
9	993,2	0,1	0,9	99,32	0,152	0,732	6952,4	0,632	0,168		90	0,9	0,732
10	1746,6	0,1	1,0	174,66	0,268	1,000	15719,4	0,900	0,000		100	1,0	1,000
Suma	6515,2			651,52	1,0		21723,2	3,022		0,333			

Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2005 m., Lt/mėn.

Decilio Nr.	Vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui, Lt/mėn. x_i	Gyventojų dalis Fp_i	$cum Fp$	$D_i = x_i \cdot Fp_i$	$Ft_i = \frac{D_i}{\sum D_i}$	$cum F_t$	$(2i-n-1)x_i$	$cum F_t - Fp$	$cum Fp - Ft$	G koef.		Lygybės linija	Lorenzo kreivė
1	177,6	0,1	0,1	17,76	0,031	0,031	-1598,4	0,069	0,069		10	0,1	0,031
2	264,7	0,1	0,2	26,47	0,046	0,077	-1852,9	0,023	0,123		20	0,2	0,077
3	326,4	0,1	0,3	32,64	0,056	0,133	-1632,0	0,033	0,167		30	0,3	0,133
4	383,7	0,1	0,4	38,37	0,066	0,199	-1151,1	0,099	0,201		40	0,4	0,199
5	442,8	0,1	0,5	44,28	0,077	0,276	-442,8	0,176	0,224		50	0,5	0,276
6	510,6	0,1	0,6	51,06	0,088	0,364	510,6	0,264	0,236		60	0,6	0,364
7	591,6	0,1	0,7	59,16	0,102	0,467	1774,8	0,367	0,233		70	0,7	0,467
8	705,4	0,1	0,8	70,54	0,122	0,589	3527,0	0,489	0,211		80	0,8	0,589
9	887,1	0,1	0,9	88,71	0,153	0,742	6209,7	0,642	0,158		90	0,9	0,742
10	1491,4	0,1	1,0	149,14	0,258	1,000	13422,6	0,900	0,000		100	1,0	1,000
Suma	5781,3			578,13	1,0		18767,5	3,062		0,325			

Visų namų ūkių vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui 2004 m., Lt/mėn.

Decilio Nr.	Vidutinės vartojimo išlaidos decilinėse grupėse vienam namų ūkio nariui, Lt/mėn. x_i	Gyventojų dalis Fp_i	$cum Fp$	$D_i = x_i \cdot Fp_i$	$Ft_i = \frac{D_i}{\sum D_i}$	$cum Ft$	$(2i-n-1)x_i$	$cum Ft - Fp$	$cum Fp - Ft$	G koef.		Lygybės linija	Lorenzo kreivė
1	160,2	0,1	0,1	16,02	0,031	0,031	-1441,8	0,069	0,069		10	0,1	0,031
2	243,3	0,1	0,2	24,33	0,047	0,079	-1703,1	0,021	0,121		20	0,2	0,079
3	301,2	0,1	0,3	30,12	0,059	0,138	-1506,0	0,038	0,162		30	0,3	0,138
4	351,3	0,1	0,4	35,13	0,069	0,206	-1053,9	0,106	0,194		40	0,4	0,206
5	402,0	0,1	0,5	40,20	0,078	0,285	-402,0	0,185	0,215		50	0,5	0,285
6	461,2	0,1	0,6	46,12	0,090	0,375	461,2	0,275	0,225		60	0,6	0,375
7	530,0	0,1	0,7	53,00	0,103	0,478	1590,0	0,378	0,222		70	0,7	0,478
8	622,9	0,1	0,8	62,29	0,122	0,600	3114,5	0,500	0,200		80	0,8	0,600
9	770,3	0,1	0,9	77,03	0,150	0,750	5392,1	0,650	0,150		90	0,9	0,750
10	1281,0	0,1	1,0	128,10	0,250	1,000	11529,0	0,900	0,000		100	1,0	1,000
Suma	5123,4			512,34	1,0		15980,0	3,120		0,312			

Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam namų ūkio nariui 2004 - 2009 metais kitimo tempai, proc.

Rodikliai/Metai	2005 / 2004			2006 / 2005			2007 / 2006			2008 / 2007			2009 / 2008 m.		
	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, proc.	Pad. tempas, proc.	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, proc.	Pad. tempas, proc.	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, proc.	Pad. tempas, proc.	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, proc.	Pad. tempas, proc.	Pokytis, Lt	Did. tempas, proc.	Pad. tempas, proc.
Visos disponuojamosios pajamos	83,9	116,9	16,9	101,1	117,4	17,4	178,5	126,2	26,2	127,5	114,8	14,8	112,2	111,4	11,4
Samdomojo darbo pajamos	52,8	119,2	19,2	80,5	124,5	24,5	127,8	131,3	31,3	76,4	114,2	14,2	84,4	113,8	13,8
Pajamos iš verslo, individualios veiklos	10,7	115,6	15,6	10,8	113,6	13,6	14,8	116,4	16,4	0,4	100,4	0,4	14,0	113,3	13,3
Socialinės išmokos	13,0	111,0	11,0	15,1	111,5	11,5	36,7	125,2	25,2	50,7	127,8	27,8	13,6	105,8	5,8
Pajamos iš rentos, turto, kitos pajamos	7,5	122,1	22,1	-5,3	87,2	-12,8	-0,8	97,8	-2,2	0,1	100,3	0,3	-0,1	99,7	-0,3

